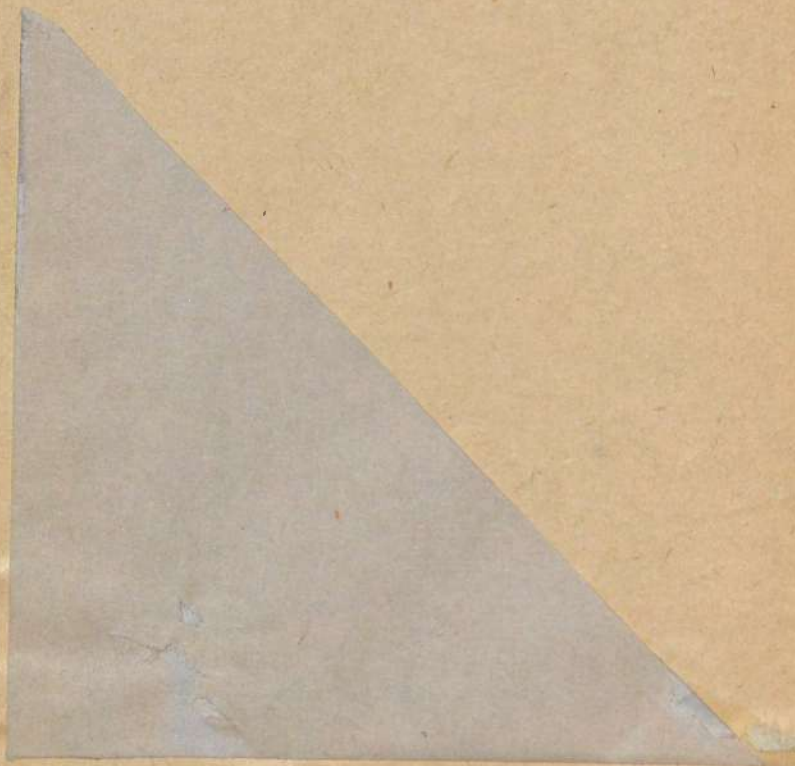

R/ta
G69

3511/

9

3511/1

in politika
2623

KÖZIGAZGATÁSUNK

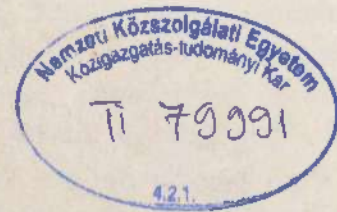
ÉS A

S Z A B A D S Á G.

IRTA

GRÜNWARD BÉLA,

ZÓLYOMVÁRMEGYE ALISPÁNJA.

BUDAPEST.

KIADJA RÁTH MÓR.

1876.

KÖZIGAZGATÁS
SZABADSAG

SZAKSZERVEZETEK
ORSZÁGOS TANÁCSA
KÖNYVTÁRA
L.SZ. 17.945

1993

Budapest, 1975. Nyomtatott az Athenaeum nyomdájában.

I.

Komolyan aggasztó jelenség a magyar faj életében, hogy nagy fáradtsággal kell neki bizonyítgatni, hogy nem lehet magasabb ezéje önmagánál, nem lehet fontosabb feladata saját fentartásánál, hatalmának terjesztésénél s biztosításánál.

Ezt a francziának, a németnek vagy az angolnak nem kell bizonyítgatni. Ezeknél a nemzeteknél ez természetes dolog, mely magától értetődik. A nemzeti érdek, méltóság és büszkeség megsértését ösztönszerűleg azonnal megérzi a nemzet minden tagja s az ily kérdésekben nem annyira a logikai érvelés, mint inkább az erős, egészséges nemzeti ösztön határozó a nemzet magatartására nézve.

Pedig Európa nagy nemzeteit nem fenyegeti oly veszély, mint a magyart. Nyugat-Európa nemzeteinek nagy államait forradalmak, háborúk megrázkódtathatják, gyengíthetik, belső fejlődésükben megakaszthatják, a nemzetek hatalmi állása a többi nemzetekkel szemben kérdés alá jöhet, de a nemzetek léte nem.

A mi helyzetünk azonban olyan, hogy minden baj, mely bennünket ér, minden hiba melyet elkövetünk nemzeti létünket, életünket veszélyeztet. S mégis, egész Európában nem található nemzetet, mely oly kevés ér-zékkel bírna nemzeti érdekei iránt; nincs nemzet, mely oly közönynyel és indolentiával nézné legfontosabb

életérdekeinek megsértését, de sőt mely maga annyira veszélyeztetné nemzeti érdekeit, mint a magyar.

A közjogi kiegyezés létrejötté epochális esemény volt a magyar fajra nézve. Ezt az államot, melyet vérevel szerzett, erejével alapított, a kiegyezés által nyerte vissza hogy ur legyen benne, mint évszázadok előtt. De a mi a kiegyezés létrejötté óta történt azt a benyomást teszi az elfogulatlan szemlélőre, mintha államférfiaink nem tudták volna, mit kezdjenek ezzel a visszanyert országgal. Legkisebb nyomát sem találni, hogy tudták volna, mi a nemzet missiója ebben az országban s mily eszközök állanak e célra rendelkezésére. Az ország anyagi erejét túlbecsülték, erkölcsi erejét egész nagyságában nem ismerték. S megkezdték, de azt is minden terv nélkül, azt a munkát, melylyel az ország anyagi erejét kimerítették, erkölcsi erejét gyengítették, a múlt századok hagyományait, a legdrágább politikai kincseket: a magyar faj suprematiáját, a magyar állam iránti ragaszkodást a nem-magyar ajku honpolgárok részéről, zsákmányul dobták oda a haza ellenségeinek s bekövetkezett az ország hanyatlása, minden kötelék meglazulása, a magyar nemzet hatalmi állásának s tekintélyének súlyedése az országban, melyhez hasonlót a magyar történelem nem mutathat fel. Ez a korszak egyike a legszomorúabbaknak a nemzet életében. A tervtelenség, a tájékozatlanság kapkodása, ingadozása, a gyengeség és lealázás korszaka ez. Ez az a korszak, mikor a magyar nem mert magyar lenni ebben az országban, mikor a nemzetiségi érzület és büszkeség nyomát is alig találni a közéletben, s ha egyesek szívében élt is, nem nyilvánult a nemzet akaratában és cselekvésében; mikor a nemzet törvényhozása és kormánya nem merve vagy nem tudva megkezdeni az állam nagy eszközeivel a nagy

küzdelmet a magyar faj fentartása s hatalmának biztosítása érdekében, lemondva legbecsesebb nemzeti érdekeiről, — a viszonyok kényszere nélkül, ellenállhatatlan hatalommal rendelkezve, gyáva egyezkedésekkel akarta a békét megvásárolni oly ellenségektől, kiket egy bátor csapással megsemmisíthetett volna.

E jelenség okát nem nehéz feltalálni. A nemzet multja és fejlődése megmagyaráz mindent. A magyar nemzetet három századon át csapás érte csapás után, mely megbénította erejét s közel jutott ahhoz, hogy végkép lemondjon önmagáról. Háromszáz éven át szakadatlanul védenie kellett magát és intézményeit mindennemű támadások ellen s örülnie kellett, ha a védelem sikerült s elháríthatta magát a megsemmisülés veszélyét. A nemzet megszokta a védelmi állást, lelkét lenyomta a folytonos veszély, mely feje felett lebegett s elvesztette hitét jövőjében. A költő nemzetével együtt azt énekelte, hogy: »multadban nincs öröm jövődben nincs remény,« nem a nemzet nagysága, jövő hatalma és dicsősége dagasztotta a kebleket, hanem a honfiui bánat sohaja, egész Magyarországon elegicus hangulat terjedt el, mint a temetőben a sirok között. A nemzet elvesztette hitét jövőjében s ezzel kilépett az activ nemzetek sorából. A passiv ellenállás megszokássá második természetvé vált, s elzsibbadt tagjaival nem is érezte magát már képesnek erejének nagyobb mérvű kifejtésére, nem is gondolta, hogy valaha még oly helyzetbe jusson, hogy nem a védelem, de támadás lesz feladata, hogy nem a megsemmisítést fog kelleni elhárítania, de uralmát terjesztenie és biztosítania.

Az 1849-ki katasztrófa lesújtotta azt az életet és pozitív irányú tevékenységet is, mely Széchenyi István hatása folytán keletkezett. A nemzet ezer sebből vérezve,

aléltan hevert a győző lábai előtt. A nemzet jobbjai, egész értelmisége, ifjúsága visszavonult; álig tekintette már magáénak ezt az országot, nem tanulmányozta viszonyait, a megváltozott viszonyok az új intézmények hatását, hanem gyűlölettel tekintett az idegenek uralmára s mindenre, a mit ez az uralom életbeléptetett, akár jó volt akár rossz. Az ország lakossága akkor nem ismert más hangulatot az elégedetlenségénél, s nem volt más vágya, mint hogy üssön mielőbb a szabadság órája. S midőn végre e sokáig sóvarogva várt pillanat megérkezett, a nemzet azt a nagyszerű reakciót fejtette ki, mely elsodort majdnem mindent, a mit a Bach-korszak alkotott. A nemzet elkeseredése és gyűlölete a megbukott rendszer ellen, abban nyilvánult, hogy a mértföldmutató kötől kezdve, az igazságszolgáltatás és közigazgatás gépezeteig megakart semmisíteni mindent a mi e rendszerre emlékeztetett. Így eltávolított ugyan sok fonákság, sok a mi az elnyomás eszköze volt, de sok czélszerű intézmény is.

A nemzet a korlátlan negatív terére állott. E pusztító reakcióban nem volt tekintet a tulajdon és személybiztonságára, az ország hitelére, a rendre, a személyes szabadságra; még e fontos érdekek biztosítékait is minden hosszabb megfontolás nélkül küszöbölte ki a felbőszült nemzet s amint mindezek helyére mást kellett tenni, a mi az űrt betöltse, az egyedüli irányadó tekintet az volt, hogy ne hasonlítson a bukott rendszer alkotásaihoz. Elő is szedett minden elavult, a nemzet teljesen megváltozott viszonyaira nem illő törvényt és intézményt, csak hogy ne kelljen megtartania semmit a Bach-korszakban életbeléptetett törvényekből és intézményekből. S a reactio az előbbi rendszer ellen annyira ment, hogy e táblabíró-nemzet a legultrább liberalismus-

nak hódolt csak azért, mert a Bach korszak kormánya absolutisticus és reactionarius volt; a nemzet politikai irányelvül a nagylelkűséget tűzte ki csak azért, mert az előbbi kormány kiméletlen erőszakkal nyomott el minden nemzeti mozgalmat.

Hogy e merev negatív nem lehetett szülője egy pozitív tartalmu, higgadtan átgondolt tervnek a magyar nemzet életének czélszerű berendezésére, jövőjének biztosítására, az természetes. Pedig e hangulat akkor is uralkodott a szellemeken, midőn az 1867-ki kiegyezés létrejött után a nemzet a magyar államot saját kezelésébe vette át s midőn alkalom nyílt pozitív alkotásokra, a nemzet lételének biztosítására, a magyar állam tervszerű megszilárdítása érdekében. Az elmék ez abnormis állapota, az elnyomás ideje alatt a pozitív tevékenység hiánya következtében virágzásnak indult doctrinarismus, mely az alkotmány visszaállítása után is uralkodott, megfosztották a nemzetet a képességtől, hogy elfogulatlanul és higgadtan vegye számba helyzetét és viszonyait, s válogassa meg az eszközöket legmagasabb czéljai elérésére. A nemzet nem volt előkészítve e nagy feladatok megvalósítására.

S e hangulat még most sem vesztette el hatalmát. Államférfiaink s a sajtó nagy részeink nyilatkozatai azt a benyomást teszik, mint ha oly emberektől erednének, a kik hosszú időn át bekötött szemmel jártak, anélkül, hogy az őket környező reális viszonyokra csak egy pillantást vetettek volna, vagy a kiknek nincsen bátorságuk a végzetes fátyolt, melyet hagyományos előítéletek és a doctrinarismus szőttek, széttépni, hogy az ország valódi helyzetét meglássák. Az ország reális viszonyainak elfogulatlan tárgyilagos számbavételére most is hiányzik még az érzék; szigorú kérlelhetetlen követke-

tetésekre hiányzik az erő s ha politikával foglalkozunk is s talán nagyobb érdekeltséggel s élénkséggel, mint más nemzetek, mégis csak politikai phantasiánk vannak, de nincs politikai ideálunk; van politikánkban elég doctrinarismus, de egy reális politikai doctrináig még nem emelkedtünk.

Az oly nemzet politikai ideálja, mely egy államot alapított s fentartani akar, nem az egyes ember önkényének vagy izgatott kedély állapotának szüleménye. Ennek az ideálnak, mint minden ideálnak reális tartalma van, s egy nemzet sajátos helyzetének és viszonyainak eredménye. Ez a nemzet legmagosabb célja, erejének és hatalmának legnagyobb kifejtése az adott viszonyok között, a rendelkezésére álló eszközökkel. A politikai ideál nem a politikai rajongás eredménye. Lelkesedés kell hozzá, de ép annyi higgadtság s csak oly szellemekben fogamzik meg, a kiknek látköre elég tág, hogy egy nemzet összes életviszonyait felöljelje s egy magasabb egyszszé egyesítse. Ez ép ellenkezője a politikai rajongásnak s az öntudatos nagy mértéke szükséges hozzá. Az ily szellemek csinálják meg a nemzetek politikai doctrináját; mely nem egyéb, mint a terv, mely szerint a nemzet rendelkezésére álló összes eszközök vas következetességgel századokon keresztül legmagasabb céljai elérésére fordítandók.

S e legmagosabb cél s megvalósítása eszközeinek tudata hatalmas tényező egy nemzet életében. Ellenállhatatlanul egyesítő ereje van, egységes irányt ad a nemzet életének, a nemzet egész ereje egy pontra hat s az eredmény mindig impozáns. A politikai ideál az a mérték, melylyel minden politikai törekvés, minden intézmény értékének meghatározására szolgál. Minden jó

a mi megvalósítását előmozdítja, minden rossz a mi megvalósítását akadályozza.

Nekünk politikai ideálunk, politikai doctrinánk még nincs; legalább e jelenségek még eddig nem mutatkoztak közéletünkben. Hogy is volna másként e ziláltság és tervtelenség politikai életünkben lehetséges?

Pedig már itt az ideje, hogy tisztán lássuk, hogy mi az a legfőbb érdek, melynek minden más tenkintetet alá kell rendelni; tudnunk kell, hogy mi az, a mi a legfőbb érdeket előmozdítja, vagy veszélyezteti; kell hogy bizonyos terv szerint rendezzük be állami életünket, ne hogy kitörüljenek bennünket az öntudatos, életképes nemzetek sorából, nehogy tönkre jussunk a desorganizáció folytán, mely tervtelenségünk következménye.

A magyar nemzet nem tűzhet ki magának magasabb célját, mint hogy fentartsa magát uralkodó elemként az önálló magyar államban.

Politikai axiómának tekinthető az, hogy a magyar nemzet az európai népcsaládok önálló tagjaként csak úgy tarthatja fen magát, ha sikerül neki ezt az államot fentartani, és hogy ennek az államnak fenntartása csak a magyar faj suprematiájának biztosítása s megszilárdítása által lehetséges.

Lehetnek oly élénk phantasiájú politikusok, a kik e célú kicsinylik s ragyogóbb feladatokat is tudnak képzelni.

De magasabb cél, mely egyszersmind megvalósítható volna, a mi helyzetünkben, az adott viszonyok között nem gondolható. Egy ötezer négyszög mértföldnyi kiterjedésű ál-

lamot 15 millió lakossal sajátjának mondhatni, ezt az államot fentartani és megszilárdítani, rendet csinálni benne, létesíteni az általános fejlődés és haladás feltételeit, az államon belül terjeszkedni, idegen elemek tervszerű assimilációja által szaporodni, nemzeti jellegével áthatni ezt az államot, az állam erejét és eszközeit saját kulturájának és hatalmának emelésére fordítani, bizonyára nem megvetendő feladat s alkalmas arra, hogy a legnagyobb, legjelentékenyebb emberek keblét lelkesedéssel töltsse el s egész nemzedékek legjobb erőit foglalkoztassa.

Ez a magyar faj legfőbb célja, ennek megvalósítása a magyar faj missiója; ezt a nagy munkát kell végeznie a most élő s következő nemzedéknek. De hogy ezt sikerrel tehesse, mindenekelőtt teljesen szakítania kell a múltból örökölt zsibbasztó hangulattal, nézetekkel s előítéletekkel. Ne tekintsen többé fájdalmas, elegicus érzéssel a múltba, hanem a jövőbe s legyen hite jövőjében. Csak e hit adja meg neki a rugékonyságot, szívóságot, kitartást és tetterőt, melyre nagy feladatai megoldásánál szüksége van. Nem a passiv ellenállásra, hanem a küzdelemre és támadásra szervezze magát. Nem arról van most már szó, hogy nyomoruságos tengődésben tartsa fen dicstelen életét csak azért hogy éljen, hanem arról, hogy erejének nagyszerű kifejtése által uralkodjék ebben az államban. Állami alkotásainál ne szabadelvűség, nagylelkűség, vagy az a tekintet, hogy ehhez hasonló a Bach-korszak alatt is létezett, legyen irányadó, hanem kizárólag a magyar nemzet érdeke. Szabadelvű lehet a nemzet s legyen is, de szabadelvűsége határát is egyedül a nemzet életérdekei szabják meg. De nagylelkűek ne akarjanak lenni a nemzet államférfiai.

A nagylelkűség abban áll, hogy valaki feláldozza saját érdekeit más ember kedvéért. Ez szabadságában áll az egyes embernek s az önzetlenség és nagylelkűség egyike az emberi természet legszebb tulajdonainak. De egy nemzet érdekeit nem szabad feláldozni; egy nemzet nevében nem szabad nagylelkűnek lenni soha; itt önzőnek kell lenni a kiméletlenségig.

A hazafiság, e nemes, lelkesítő érzelem, mely nagygyá tette azokat az embereket a kiket most is kegyelettel emlit a történelem, nem egyéb egy nemzet önzésének megtestesülésénél az egyesben. Minden nemzet nagy emberei ezen a téren csak az által lettek nagygyá, hogy képesek voltak magukba fölvenni nemzetük érdekeit s nem akartak mást érvényesíteni, mint nemzetök érdekeit. A ki megsértette vagy feláldozta nemzete érdekét, az elárulta azt a nemzetet, bármely indokból tette is. De nemzetének minél több érdekét óvta meg s elégitette ki valaki, annál fényesebben ragyog neve a történelemben, akár bölcseséggel, akár esellel, akár tüzzel, akár vassal sikerült azt elérnie.

A mi államférfiaink a legutóbbi időkig nagyra voltak a nagylelkűséggel, különösen a nemzetiségi politika terén. Hogy ennek nem lehetett más következménye, mint a magyar faj érdekeinek feláldozása, az a nagylelkűség természetéből folyik. Azt a képtelenséget akarták a magyarral megvalósíttatni, hogy neki nemcsak jó magyarnak kell lennie, hanem ép oly jó szerbnek, oláhnak, németnek stb. mint ezek maguk; hogy a magyarnak kell gondoskodni ezek nemzetiségi érdekeiről, melyek pedig a mienkkel egyenes ellentétben állottak és állanak jelenleg is. Ezekből az abnormis helyzetből eredő beteges nézetektől meg kell már valahára sza-

badulnunk. A magyar merjen magyarnak lenni ebben az országban. Ne ismerjen más érdeket s ne akarjon mást valósítani nemzete érdekénél. Csak ha ezt fogja akarni ép oly okosan mint erősen, fogja létét megmenteni önmagának és az emberiségnek.

II.

A magyar nemzet legfőbb céljának megvalósítása csak nagy küzdelmekkel érhető el. A magyar nemzetre nézve ez a küzdelem a létért. S e küzdelem elkerülhetetlen. Ha kiakarna térni előle, ha a békét a magyar haza határain belül levő ellenségeitől engedmények árán akarná megvásárolni, bukása biztos volna. Minden engedmény, melyet eddig a magyar államférfiak a magyar faj ellenségeinek tettek, egy-egy fegyvert szolgáltatott az ellenség kezébe, melyet ellentünk fordított, melylyel rajtunk ejtett sebeket. A mi biztosítja létét és uralmát az a küzdelem s a tervszerű küzdelemből eredő győzelem.

Hogy e nagy küzdelem győzelmtünkkel végződjék, elkerülhetetlen szükséges, hogy a nemzet szervezetten és fegyelmezetten álljon ellenségeivel szemben. Hogy a nemzet külső ellenséggel merközhessék meg, szervezett véderejével, egységes vezetés alatt álló hadsereggel kell kiállania a harctérre. Ha a nemzet az ország határain belül levő ellenségeivel sikerrel akar megmérkőzni, e célra szintén egy megfelelő szervezetre van szüksége. E szervezet a közigazgatási organismus.

A magyar állam nagy céljainak megvalósítására szolgáló eszközök között a leghatalmasabb a közigazgatási organismus. Nekünk is van ugynevezett közigazgatási szervezetünk s ha egészen tárgyilagos ítéletet akarunk felette mondani, hogy tulajdonkép micsoda értéke van ránk nézve e közigazgatási szervezetnek, ezt csak úgy

érthetjük el, ha a magyar állam legfőbb érdekeit mértékül alkalmazzuk rá s azt kérjük, mily mértékben volt képes a magyar állam legfőbb feladatait megvalósítani?

E kérdésre a feleletet csak a tényekben szabad keresnünk. A jelenlegi közigazgatási szervezet sok és hosszú vita tárgya volt már. A kik e szervezet fentartását igazolni igyekeztek, nagy fáradsággal gyűjtötték az érveket. Az egyik azt igyekezett bizonyítani, hogy a szervezet összhangzásban van a nemzet geniusával, egy másik hogy megfelel a tudományos elméletnek, ismét egy másik, hogy az ehhez hasonló intézmények feltalálhatók más előrehaladott s kifejtett államélettel bíró nemzeteknél is. De ha e tekintetben tökéletesen igazuk lett volna is, a reális államférfiu szemében mind ezen érvek teljesen közönyösek lehetnek s csak egy érdekellheti komolyan s ez az, hogy a nemzet legfőbb érdekeit tartva szem előtt, micsoda eredménye van a közigazgatási szervezet működésének?

S e kérdéssel szemben az eljárás nagyon könnyű. Az ember nincs arra kényszerítve, hogy a tények hosszú sorát idézze, hanem arra szoritkozhatik, hogy egy nagy általános tényre mutató rá, melynek lételet senki sem vonja kétségbe s azért ellenállhatatlan bizonyító erővel bír, arra a tényre, hogy ebben az országban senki sincs a közigazgatás eredményeivel megelégedve s hogy az ország lakossága közigazgatásunk mai állapotát nagy calamitásnak tekinti. A panasz e miatt végig hangzik az egész országon s méltán. Fájdalommal nélkülözi az ország lakossága a pontosságot, fegyelmet, a rendet, a törvények szigoru végrehajtását, a közérdek lelkiismeretes ápolását. Mindenki érzi, hogy azokért az áldozatokért, melyeket az állam fentartása

igényel, mily csekély mértékben részestül a rendezett állami lét jótéteményeiben.

A közigazgatás általános feladatait e szervezet nem volt képes megvalósítani. De talán örvendetes haladást tettünk a magyar állam megszilárdításában? Talán sikerült tekintélyét és hatalmát öregbiteni?

Már maga az a körülmény, hogy a magyar állam mindeddig nem volt képes a mai közigazgatási szervezettel az országban a rendet biztosítani, az egyéni fejlődés általános feltételeit létesíteni, biztos következtetést enged arra, hogy e szervezet nem növelte a magyar állam tekintélyét és hatalmát. Mert mennél több általános érdeket képes egy állam kielégíteni, annál jobban ragaszkodnak hozzá polgárai, annál nagyobb hatalma és tekintélye. Az oly államban, mely polgárait az egészséges fejlődés feltételeivel veszi körül, melyben az élet biztos és kellemes, még a nemzetiségi ellentéteket is elfelejtik az állam polgárai még ha az állam nem is tesz engedményeket az idegen elemeknek. De mennél kevesebb általános érdeket képes egy állam kielégíteni, annál kevesebb ok van a hozzá való ragaszkodásra, annál mélyebben süllyed tekintélye.

Ez az eset forog fenn nálunk is. A panasz általános közigazgatásunk nyomorult állapota miatt, a rendtelenség és zavar, melynek következményeit mindenki érzi, mely millió érdeket sért, kellemetlenné teszi az életet ebben az államban, elégedetlenséget s bizalmatlanságot ébresztettek föl s tulzás nélkül mondhatni, hogy az állam tekintélye alig volt valamikor annyira megingatva mint most.

De ha közigazgatásunk állapota szomorú az állampolgárok érdekeinek szempontjából, egyenesen kétségbeejtő, ha közigazgatásunkat az állami és nemzeti érde-

kek szempontjából tekintjük. Nagy kár az ország érdekeire nézve, hogy államférfiaink és journalistáink oly kevésbé vannak tájékozva az ország állapota iránt. Legnagyobb részét csak azok ugynevezett nagy dolgok, mint a ministerkrisisek, a pártok küzdelmei sat. érdeklik; az iránt a mi az ország ezer meg ezer zugában történik, azok iránt a látszólag kicsiny dolgok iránt, melynek a színhelye a község, az iskola, az egyházi gyülekezet, a város, a megye nincs is érzékök s nem egy vezércikket író fővárosi hirlapíró nagy megvetéssel, de mindenestre unalommal hallgatná azt, a ki ily kicsinyes dolgokra akarná figyelmét felhívni. Pedig ép ezek a kicsiny, figyelemre nem méltatott jelenségek azok, melyeknek összesége államunk állapotát leghivebben jellemzi. S a ki figyelemmel tekinti ezeket a jelenségeket, azt fogja találni, hogy nincs állam Európában, melyet saját keblében annyi tényező negálna, mint a magyar államot. E jelenségek azt a benyomást teszik, mintha ez az állam szét akarna hullani atomjaira, mint ha hiányoznék benne az összetartó, szabályozó erő.

A particularismushoz, mely az állami öntudatot megsemmisítéssel fenyegeti, hozzá járul még az állam ellenes nemzetiségi agitáció, mely még soha sem mutatott fel oly fényes eredményeket, mint az utóbbi időben. A magyar állam naponta a leglealázóbb vereségeket szenved. Nem múlik nap, hogy az állam-ellenes izgatás tényezői egy községet, egy iskolát ne foglalvának el tőle. Egész városok, megyék és kerületek szakadtak már el a magyar államtól. Külsőleg még hozzánk tartoznak, de bensőleg már megszűntek alkatrészei lenni ennek az államnak, ellenséges indulatukból nem is csinálnak titkot s nem tartva a büntetéstől, merészen intézik támadásaikat a magyar állam ellen. Az államellenes izgatás ve-

zetői és szervezői pedig az ily vidékeken magok a hatóságok, melyeknek az állam érdekeit kellene megvédeni! A magyar államot gyakran fenyegette külső ellenség, de annyi belső ellensége mint most, még nem volt soha; elvesztett csaták után el volt nyomva, de ily lealázó állapotban még nem volt soha.

Ez a mostani közigazgatási szervezet működésének eredménye. Ezt nem tagadhatja senki. S vajjon ezeket látva, szükséges-e, hogy az ember nagy államférfiu legyen, hogy Gneistot, Steint, Mohlt s más híres írókat tanulmányozzon, hogy belássa, hogy az a közigazgatási szervezet, mely ily eredményeket idézett elő, nem lehet eszköze önálló nemzeti és állami létünk fentartásának s hogy e szervezetet, mely egyenesen komoly veszélylyel fenyegeti a magyar államot, mielőbb el kell távolítani s helyére oly szervezetet tenni, mely megfelel az ország érdekeinek, a nemzet legfőbb céljának.

Nincs nagyobb szerencsétlenség egy nemzetre nézve, mint ha nem tudja megtalálni azt a formát, melyben legcélszerűbben s legbiztosabban érvényesítheti a rendelkezésére álló erőket céljai elérésére. Az ily nemzet állami életében szükségképen nagy disharmoniának kell uralkodni. Egy nemzet nagy céljai a nemzet legjobb erőinek működését igénylik. Ha a nemzet nem tudja megtalálni a formát, melyben a rendelkezésére álló erők legjobban értesíthetők s fejleszthetők, nem lesz képes teljesíteni azt, a mit legfőbb érdeke követel, még ha jelentékeny erők tekintetében nagy bőségnek örvend is. A nagy folyam sem hajózható s csak kárt okoz a vidéknek melyet érint, ha több sekély ágra szakadva foly; míg a kisebb folyó is, ha folyását szabályozzák, vizét egyesítik és rendes mederbe szoritják, a kereskedés útjává, a jólét tényezőjévé válhatik.

Az a mi bajunk is, hogy sehogy sem tudjuk megtalálni a formát, melyben a nemzet erőit legjobban lehetne érvényesíteni legfőbb céljai elérésére. De távol is állunk e célok valósításától. Gyengék és tehetetlenek vagyunk. Közigazgatásunk állapota lehetne kielégítőbb, állami és nemzeti érdekeinket biztosan megóvhatnók, mert van elég alkalmas anyagunk, hogy lehetne belőle alkotni az ország érdekeinek megfelelő közigazgatási organismust. A szükséges erő bőven meg van a nemzetben, de a nemzet nem veheti hasznát, mert nincs egyesítve, egy irányba vezetve, hogy hatása nagy és ellenállhatatlan legyen. Gyengeségünk oka nem az erő, hanem a célszerű szervezet hiányában rejlik.

III.

Az nem szenved kétséget, hogy a meggyőződés általános az országban, hogy a mai közigazgatási szervezetet el kell távolítani, vagy legalább át kell alakítani a magyar állam legfőbb céljai érdekében; csak az a kérdés, hogy ez mikép történjék? S hogy e kérdésre jól indokolt feleletet lehessen adni, okvetlenül szükséges, hogy tisztán lássuk az okot, melynélfogva közigazgatási szervezetünk az állam és nemzet legfőbb feladatainak megvalósítására alkalmatlan.

A mai közigazgatási szervezetet az 1870-ki törvényhozás alkotta meg. S ha e törvényhozás működésében egy positiv politikai alapgondolatot, a magyar állam leglényegesebb és legfontosabb érdekeinek tiszta tudatát keressük, be kell vallanunk, hogy a keresés sikertelen, mert a törvényhozás működésében nem volt ily domináló politikai alapgondolat.

S ha a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényfeletti országgyűlési vitákra mértékként a magyar nemzet politikai ideálját alkalmazzuk egész impozáns nagyságában, mily kicsinyesnek, mily törpének kell annak az elkeseredett, hosszadalmas és meddő küzdelemnek előtűnni, melyben a mellékes dolog lényeges, a jelentéktelen dolog fontos volt, hol a kis dolog nagy szerepet játszott, s csak a leglényegesebb, a legfontosabb és legnagyobb nem: a magyar nemzet fentartása s egy nagy

1993

organismus alkotása, mely egy nagy, tervszerű nemzeti politika eszköze lehessen, melynek segélyével e belső ellenségektől megtámadott és létében fenyegetett nemzet a küzdelmet a létért sikerrel, a győzelem biztos reményével megkezdhesse, ellenségeit leverhesse s ezt az államot megszilárdíthassa. Mondjuk ki őszintén és egyenesen minden szépitgetés nélkül: a törvényhozás, mely a municipális törvényt alkotta, nem állott a helyzet magaslatán. Nem volt érzéke az ország reális viszonyai iránt, nem volt az ország viszonyaiból meritett politikai alapgondolata, s ez okból nem is alkothatott oly közigazgatási szervezetet, mely az ország lényeges és fontos érdekeinek megfelelt volna.

A törvényhozás tehát politikai alapeszmenélkül alkotott egy közigazgatási gépezetet s a legjobb esetben a legellentétesebb tényezők transactióját sikerült létesítenie oly módon, hogy egymást megbénítják. A nélkül, hogy észszerű cél lebegett volna szemé előtt, oly gépezetet alkotott, melynek mozgásából csak a különféle erők paralysálása resultál. Oly gép azonban, melynek mozgásából semmisen resultálhat, nem egyéb játékszernél, akárminek nevezik is. S hogy mit jelent az egy nemzetre nézve, ha a küzdelemben saját léteért egy játékszernél egyéb nem áll rendelkezésére, azt leginkább mutatja közigazgatásunk nyomorult volta, a magyar állam gyengesége és tehetlensége.

Sajátságos jelenség, hogy az előbbi politikai pártok törekvéseiben egy nagy szabásu nemzeti politika eszméje s e politika eszközeinek létesítése oly alárendelt szerepet játszott. Mind a két párt magasabb érdeke az oly közigazgatási organismus életbeléptetését követelte, mely a nemzeti politika eszköze lehessen.

Mindenek előtt a Deák-párt érdekében állott a ma-

gyar állam megszilárdítása nagy munkáját megkezdeni s e célra a megfelelő közigazgatási organismust teremteni. Hisz a közjogi kiegyezés nem volt más, mint a nemzeti politika alapfeltétele, lehetősége. A közjogi kiegyezésnek magában nincs nagy jelentősége Magyarországra nézve s csak addig lehetett cél, míg nem volt elérve. Amint a kiegyezés létrejött, nem volt szabad e ponton megállani. A kiegyezés nélkülözhetetlen feltételévé, de mégis csak eszközévé lett a nemzeti politikának; lehetősége volt, de nem egyszersmind megvalósítása a nemzet legmagasabb céljainak.

A Deák-párt tehát helyesen cselekedett, midőn a közjogi alap fentartására, mint az önálló nemzeti politika alapfeltételére és lehetőségére súlyt fektetett; de nagy hibát követett el, midőn pusztán e feladatra szorított.

A kiegyezés létrejötte után a nemzet tevékenységének s politikai törekvéseinek sulypontja azon feladatok megoldásában feküdt, melyeknek megoldása a kiegyezés által lehetővé vált. A magyar nemzet egy nagy államot kapott vissza a kiegyezés által. A legfontosabb feladat tehát nem lehetett más, mint ennek az államnak fentartása s a magyar faj suprematiájának megszilárdítása. A Deák-pártnak, mely a kiegyezést létrehozta, be kellett bizonyítania, hogy ezen az alapon a nemzet képes a magyar államot rendezni s a mit az idegen uralom nem akart, vagy a mire nem volt képes, ezt az országot a virágzás és jólét nem sejtett fokára emelni; a rendet, a biztosságot és szabadságot meghonosítani, a fejlődés általános feltételeit létesíteni s ezt az államot erővel és bölcsességgel megszilárdítani; egy szóval a kiegyezést igazolni a dynastia s a nemzet előtt.

A Deák-párt azt a közigazgatási organismust, mely

e feladatok megvalósításának hatalmas eszköze lehetett volna, nem alkotta meg. Mintha a kiegyezés létrehozása irányadó államférfiaink erejét teljesen kimerítette volna. Mintha csak arra telt volna erejük, hogy az alapot letegyék, de nem arra, hogy ezen az alapon építsenek is! A Deák-párt nem volt képes kivonni a szigorú consequentiákat a közjogi kiegyezésből, nem volt bátorsága és ereje az ország szükségleteinek megfelelő nagy alkotásokra. A nemzeti és állami érdekek napról napra jobban lettek elhanyagolva, a Deák-párt tekintélye s a benne helyezett bizalom csökkent, s compromítálta nemcsak a kiegyezést, hanem magát a nemzetet is.

Ha az akkori ellenzék magatartását vesszük bírálat alá, azt találjuk, hogy ez is ellentétben állott saját pártja valódi érdekével. Az ellenzék főtürevése az volt, hogy az önállóság és függetlenség nagyobb mértékét szerezze meg a nemzetnek mint az volt, melyet a Deák-párt az 1867-ki kiegyezésben követelt. Azt lehetett volna gondolni, hogy az ellenzék ezeket fogja mondani a Deák-pártnak: »Ti feláldoztátok az ország önállóságát és függetlenségét, de mi nem akarunk róla lemondani, hanem egész erőnkkel fogunk visszanyerésére törekedni. Azért ha ti feladtátok az önállóság jogát, mi az önállóság képességét fogjuk minden eszközzel fokozni, hogy ha megérkezik az a bizonyos pillanat, a nemzetet előkészítve, megerősedve, szervezeten találja. De a ti eljárások csak zavart, ziláltságot, desorganisációt s ennél fogva gyengeséget idéz elő ebben az országban, a lakosság legfontosabb érdekeit elhanyagoljátok, a nemzet érdekeit veszélyeztetitek, az állam tekintélye, ereje fogy, a hozzávaló ragaszkodás csökken, minden kötelék, mely az államot összetartja, lazúl és gyengül, egy szóval, eljárások szükségképi következménye az, hogy az önálló-

ság joga után, melyet ti feladatok, az önállóságra való képesség is el fog veszni. Mi tehát Magyarország jövő önállósága érdekében oly közigazgatási rendszert követünk, mely a particularismust, mely az állam egységét fenyegeti, megtöri, az állam erejét koncentrálja, az állam tekintélyét és érdekeit megóvja s nagy eszköze lehet egy nagy szabásu nemzeti politikának, a magyar állam erősítésének s megszilárdításának s ez által a mi legfőbb törekvésünknek, Magyarország teljes önállósága s függetlensége megvalósításának is.«

Ez minden esetre következetes, észszerű s az ellenzék saját pártérékének megfelelő lett volna. De az ellenzék idegenkedett az államhatalom erősítésétől, mely a Deák-párt kezében volt. Támogatója lett tehát a particularismusnak; a kormány hatalmának minden terjesztését népszerűtleníteni igyekezett, ez által terrorizálta a Deák-pártot is; s míg folytonosan Magyarország önállóságának jogát hangsúlyozta, az ellenzék is csak az ország desorganisációját és gyengeségét mozdította elő s ez által ép azt veszélyeztette, a mit törekvésének legfőbb céljául tűzött ki: az ország önállóságának és függetlenségének feltételeit.

Ez volt a két nagy országospárt magatartása szemben államéletünk egyik legfontosabb kérdésével. Látszik ebből, hogy mind a két párt egyformán távol állott, a valódi politikai ideáltól, de sőt hogy mind a kettő saját céljával jött ellenkezésbe s ép azt veszélyeztette, a minek megvalósítására törekedett.

Azóta az ország pártjainak életében nagy változás történt. De az új pártok ismét csak a régi feladatokkal állnak szemközt, melyeknek megoldása elmaradt ugyan, de most már halaszthatatlan. Szolgáljon az új pártoknak

tanulságul a fenállott pártok példája. Egyik sem tudott gyökeret verni a nemzet életében, kiszaradt, elkorhadt mind a kettő, mert nem a nemzett reális viszonyaiból és szükségleteiből szította táplálékát. Csak abban a politikai pártban lehet erő és élet, mely felismerve a nemzet lényeges és fontos szükségleteit, határozottan és kiméletlenül alkalmazza a kielégítésökre szolgáló eszközöket. A nemzet egészséges érzéke nem phrasisokat, nem programokat kíván politikai pártjaitól s kormányaitól, hanem tényeket és eredményeket, szükségleteinek kielégítését. A mely párt erre nem képes, a mely párt nem tudja növelni a magyar nemzet hatalmát és tekintélyét, nem tudja meghonosítani a rendet s a szabadságot, az mindig távol fog állni a nemzet szivétől, annak nincsen jövője.

S ha a most fenálló s politikailag számbavehető pártok — a szabadelvű- és Sennyei-párt — magoktartását vizsgáljuk, azt kell tapasztalnunk, hogy a közigazgatás szervezése kérdésében egyik se foglalja el azt az álláspontot, melyet nemcsak az ország, hanem saját érdekében is el kellene foglalnia.

Báró Sennyei Pált, a jobboldali ellenzék vezérét tartották s tartják ma is a tisztviselők kinevezésére alapított nagy közigazgatási organismus eszméje képviselőjének a parlamentben. Ő azonban nem az. A huszonegyes bizottságban megpendítette ezt az eszmét, de látva, hogy viszhangra nem talál, lemondott róla az által, hogy kijelentette, hogy az ily közigazgatási organismus létesítését a mi viszonyaink között kivihetetlennek tartja. Ugyanezt mondotta ki néhány hó előtt a választók előtt tartott egyik programszerű beszédében.

Ez az ingadozás és határozatlanság e fontos kérdésben, nem volt alkalmas arra, hogy a jobboldali el-

lenzék tekintélyét s iránta való bizalmat emelje. De ez által megfosztotta magát külön állása s létjoga alapjától s ideális háttérétől.

Ha a jobboldali ellenzék vezére a szabadelvű párt municipális hajlamaival szemben rámutat nagy nemzeti céljainkra, melyeket választott tisztviselővel megvalósítani lehetetlen, ha belevonja a finanziaális kérdést s számokkal mutatja ki a nagy veszteséget, melyet az állam a fenálló rendszer által szenved, a mennyiben a választott tisztviselő a dolog természeténél fogva nem támogatja a pénzügyi közegeket, de sőt egyik akadály a az adó szigorú behajtásának s egyik oka az adóhátralékok ijesztő felszaporodásának s az állam háztartás zavarának; s ha e nagy czélok nevében követelte volna a közigazgatási szervezet megfelelő átalakítását, mely nélkül e czélok megvalósítása lehetetlen: a jobboldali ellenzék elemeinek különállását mindenki megértette volna.

S a jobboldali ellenzék ezt bátran tehette volna. Csak reputációját és tekintélyét növelte volna a nagy czélok határozott és alkudozást nem ismerő érvényesítése. S erre mint kisebbségnek kétségtelen joga is volt.

A kisebbségek joga magasra tartani az ideált s ezt használni criteriumul a többség intézkedéseinek megítélésénél. Ez által válik a kisebbség a többség lelkiismeretévé.

De a jobboldali ellenzék már mint kisebbség tette azt, a mit csak a majoritásoknak szabad tenni, t. i. transigálni s bizonyos pontig engedményeket tenni az ellenpárt nézeteinek. De sőt az ellenzék vezére maga ingatta meg a hitet annak a rendszernek a kivihetőségében, melynek képviselőjéül tartatott, Sigy az ingadozás, a határozottság hiánya, a sok mérséklő záradék, az általános sokfélekép magyarázható kifejezések, melyek nem engedik

tisztán és határozottan felismerni a jobboldali ellenzéknek a mai többség nézeteivel diametralis ellentétben álló elveit, érthetlenné teszik a párt különállását is, s megfosztják erkölesi sulyától és ideális háttérétől, mely nélkül politikai párt, se mint kisebbség, se mint többség nem teljesítheti hivatását.

A szabadelvű párt, melynek kezébe az ország sorsa van letéve s melyet, a nagy országos feladatok megoldásában támogatni hazafiui kötelesség, a benne uralkodó municipális hajlamokban nagy veszélyt vitt be saját kebelébe.

A szabadelvű pártnak nagy feladatok megoldása jutott osztályrészül a közigazgatás terén, melyek szorosan egybefüggnek a pénzügyek rendezésével a magyar állam megszilárdításával s az igazi szabadság érdekeivel.

E feladatok megoldásában a szabadelvű pártot a municipális hajlamok fogják leginkább akadályozni, mert úgy látszik, hogy a megyei reminiscenciákkal nem lesz képes annyira szakítani, a mennyire azt a nemzet nagy céljainak megvalósítása követeli. A szabadelvű párt tehát ez irányban nem lesz képes a nemzet szükségleteit kielégíteni. De a mi több, ellenkezésbe jut saját elnevezésével, s a szabadelvű pártot, ha erős elhatározással nem szakít velők, — a mint ez a következőkből ki fog tűnni — a municipális előítéletek fogják megakadályozni abban, hogy valóban szabadelvű lehessen.

Sajátszerű tragicuma ez pártjaink életének, hogy már keletkezésük percében oly elemet vesznek fel magokba, ahoz ragaszkodnak leginkább s azt képtelenek magukból kivetni, a mi legélesebb ellentétben áll saját érdekekkel s fenállásuk legnagyobb veszélye, s ép attól idegenkednek leginkább, a mi erőt és életet lehelhetne beléjük.

IV.

Hogy az a törvényhozás, mely nem az ország helyzetéből és sajátszerű viszonyaiból levont politikai alapgondolatból indult ki, melynek szeme előtt egy magas politikai ideál nem lebegett, nem alkothatott oly közigazgatási szervezetet, mely a nemzet legfőbb érdekeinek megfelelő volna, azt a legfényesebben bizonyítja a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény.

Ha a törvényhozás attól a meggyőződéstől lett volna áthatva, hogy a magyar nemzet fentartása, a magyar állam consolidációja, államéletünk legfontosabb érdekét képezi, melynek minden egyebet alá kell rendelni, nem alkothatott volna oly törvényt, melynek egy betűje sem árulja el azt, hogy az állam legfőbb érdekére figyelem volt. Igen természetes tehát, hogy nem képes teljesíteni sem azt, a mit az állam polgárai az államtól követelni jogosítva vannak: az egyéni fejlődés feltételeinek létesítését, sem az állam megszilárdulásának előmozdítását.

Más helyen terjedelmesebben tárgyaltam azt a két organicus hibát, mely míg fenáll, lehetlenné fogja tenni közigazgatásunk állapotának javulását.

Az egyik organicus hiba az, hogy a törvény egy külön közigazgatási szakmát nem ismer, s abból a feltevésből látszott kiindulni, hogy a jártasság a közigazgatás terén az emberrel született tulajdon. Nem is követeli

tehát, hogy a közigazgatás közegei a szükséges előismeretekkel és jártassággal birjanak. Teljesen elégséges, hogy valaki 22 éves, magyar állampolgár legyen, csőd alatt ne álljon, bűnfenyítő uton elítélve ne lett legyen. A ki e kellékeknek megfelel, alispánja lehet egy megyének, ha soha egy iskolát nem látott is. A törvényhozásnak tehát arról sejtelve se látszott lenni, hogy a közigazgatás tana ma már nagy tudomány, hogy a közigazgatás jogrendszere oly nagy terjedelmű, hogy tanulmányozása egy egész embert vesz igénybe, hogy a ki a közigazgatás terén meg akar felelni hivatásának, minden erejét e hivatásnak kell szentelnie, azt élete feladatává kell tennie; s hogy oly emberek, a kik a közigazgatási szolgálatban sem elméleti előképzettséggel, sem gyakorlati jártassággal nem birnak, mint administratív közegek meg nem felelhetnek. A törvényhozásnak sejtelve sem volt arról, hogy az egyes közigazgatási közegek szakképzettsége nélkülözhetetlen feltétele a jó közigazgatásnak.

A mi doctrinäreink abból a nézetből látszottak kiindulni, hogy a közigazgatás szervezésénél csupán bizonyos általános elvek, mint például az autonomia, centralisatio, decentralisatio stb. elfogadásáról van szó s ha ez megtörtént, már minden a legjobb rendben is van. — Arról azonban megfeledkeztek, hogy a közigazgatási organismusnak nem az a feladata, hogy bizonyos absztrakt elvek megvalósítása legyen, hanem az, hogy az állam, a rendelkezésére álló erőket úgy értékesítse benne, hogy mennél nagyobb mértékben legyen képes az állampolgárok megszámlálhatlan szükségleteit kielégíteni. A közigazgatási szervezet azonban csak egyes tagjai által működik. Az egyes honpolgár nem érintkezik az egész közigazgatási szervezettel, hanem az egyes, az ország

bizonyos pontjain e célra felállított közigazgatási organumokkal, s a közigazgatás állapota, bárminek nevezzük az elvet mely e téren uralkodik, csak akkor lesz kielégítő s az állampolgárok érdekeinek megfelelő, ha azok az egyének, a kik a közigazgatás feladatainak megoldására vannak hivatva, értének a közigazgatáshoz.

Közigazgatásunk szervezetének másik organicus hibája az, hogy a törvényhozás nem is gondolt arra, hogy a közigazgatás közegeitől megbízhatóságot, hűséget és ragaszkodást követeljen az állam iránt, melynek életérdekeit megóvni s megvalósítani kötelességök. A törvényhozás teljesen figyelmen kívül hagyta azt, hogy olyan országban élünk, hol az államellenes tényezők nagy tevékenységet fejtenek ki, hogy az államot gyengítsék s szétmállását előidézék; hogy egész törvényhatóságok nyílt lázadásban vannak a magyar állam ellen. Az ország sok részében, s épen ott, hol a legmegbízhatóbb közegekre volna szükség, az a hihetetlen állapot következett be, hogy a magyar állam érdekeinek megóvása és megvalósítása elkeseredett és nyílt ellenségeire van bízva. Hogy az oly közigazgatási szervezet, melyben ez lehetséges, nem lehet czélszerű eszköze a magyar állam megszilárdításának, azt nem szükség bővebben bebizonyítani.

Mind a két organicus hiba oka a közigazgatási tisztviselők választásában rejlik s csak a választás megszüntetése által orvosolható. A mig a közigazgatási tisztviselőket választjuk, nem lesz szakképzett tisztviselők s nem leszünk képesek az állam polgárait az állami létjótéteményeiben oly mértékben részesíteni, a melyben a rendelkezésünkre álló anyaggal tehetnők s az állampolgárok kívánják. A mig a tisztviselőket választjuk, nem fogjuk megakadályozhatni, hogy a közigazgatási tiszt-

viselők jelentékeny része a magyar nemzet ellenségeiből ne álljon, s ennél fogva a közigazgatási szervezet nem is lehet a helyi érdekektől s hangulattól emancipált egész, melyen az állameszme nyugszik s mely az állameszme hatalmas tényezője volna s lehetetlen áthatni s egységesen vezetni egy politikai alapeszme szolgálatában. Az ily közigazgatási szervezet soha sem lehet eszköze egy nagyszabású, tervszerű nemzeti politikának; nem lesz az a fegyver, melylyel a magyar nemzet a küzdelemben a létért ellenségeit diadalmasan megsemmisíthetné; s ha a nemzet még tovább is ragaszkodnék e szervezethez, az embernek arra a gondolatra kellene jönnie, hogy hiányzik benne az önfentartás ösztöne is.

Azonban valamint közigazgatásunk mai célszerűtlen szervezete abban találja okát, hogy a törvényhozás előtt nem lebegett politikai ideál s a szellemek nem állottak egy politikai alap gondolat uralma alatt, úgy abban a pillanatban a mint irányadó államférfiaink harmoniába fognak jutni a nemzet geniusával, melytől annyira eltávoztak s öntudatosan fognak leborulni a nemzet politikai ideálja előtt, mely e nemzet szívében él s melynek megvalósítása után ösztönszerűleg sovárog, — azonnal lánggra gyúl bennök az ellenállhatatlan vágy is e nagy cél megvalósítására megteremteni a megfelelő nagy eszközöket. Ha államférfiaink egy nagy politikai alapeszme mértékével fogják mérni közigazgatásunk jelen állapotát, azonnal szemökbe fog ütni az az ijesztő nyomoruság, mely közigazgatásunk jelen állapotát jellemzi; azokat a phrasisokat, melyeket ez állapot mentségére és igazolására felhoznak s melyek némileg ma is uralkodnak a szellemeken, üresnek, nevetségesnek fogják találni s a mint arra a meggyőződésre jutnak, hogy a mai állapot ép oly lealázó mint veszélyes a magyar

államra nézve, azonnal meg fog bennök érni az elhatározás is, hogy nem respectálva a kicsinyes felfogásból eredő előítéleteket és aggályokat, ennek az állapotnak mielőbb véget vessenek.

Ma a mostani szervezet fenntartása semmivel sem indokolható. Mig nem voltak tapasztalataink, tényeink, az üres phrasis, a gyakorlatiatlan doctronarismus uralmát némileg meglehetett magyarázni. De ma nyolcz évi tapasztalás s a tagadhatatlan tények megszámlálhatlan sokasága áll rendelkezésünkre, melyek előtt kell, hogy minden phrasis elveszítse hatalmát. Államférfiainknak végre fel kell emelkedni egy nagy gondolat magaslatára s oly közigazgatás szervezetet kell alkatniok, mely a nemzet hatalmának uralmának s fejlődésének megfelelő nagy eszköze legyen.

Magyarországnak oly közigazgatási szervezetre van szüksége, melyek egyes tagjai képzett s szakmájukban jártas egyének legyenek, s mely azzal a képességgel bír, hogy új erőket neveljen magának s az egyes ügyességét s képzettségét képes legyen a mellőzhetetlen fegyverem által fokozni. Nekünk oly közigazgatási szervezetre van szükségünk, melynek egyes tagjai megbízható s a magyar államhoz hű és ragaszkodó emberekből álljanak s fegyelmezetten egy szilárd, egy szellemtől áthatott egészszé legyenek összekötve; oly szervezetre van szükségünk, mely az állam és a magyar nemzet érdekeinek hatalmas tényezője lehessen, melyen a magyar állameszme nyugodhassék, melyet egységesen vezetni, minden tagját a magyar állameszmével áthatni lehessen; oly organismusra van szükségünk, mely lehetővé teszi a nagyszabású tervszerű nemzeti politikát, melylyel a magyar nemzet a küzdelmet a létért diadalmasan végezhesse be.

Hogy ily közigazgatási szervezet választott tisztviselőkből nem alkatható, azt nem szükséges bizonyítani sem. Még oly államokban is, melyeknek lakossága egy nemzetiségből áll, melyek nem ismerik az államellenes nemzetiségi agitációt s az önkormányzat és személyes szabadság nagy mértékét élvezik, nem ismerik a választott tisztviselőt a közigazgatás állami feladatainak megoldásánál, hanem abban a meggyőződésben vannak, hogy a helyi jellegű testületek s körök által választott közegek, a dolog természeténél fogva a legjobb esetben a helyi érdekek érvényesítésére s a helyi gazdasági önkormányzat gyakorlatára, de nem a nagy állami érdekek kiméretlen valószínűsítésére lehetnek hivatva. Azért ha meg is hagyták vagy életbe léptették a helyi gazdasági közigazgatás közvetítésére a választott közegeket, a magasabb állami közigazgatás feladatainak teljesítésére csak oly közegeket alkalmaztak, melyek nem állanak a helyi körök befolyása alatt, nincsenek e köröknek lekötözve s alkalmazásukat az államhatalom kinevezése által nyerték.

Mennyire szükségesebb ez intézkedés az oly államban mint a magyar! Ha Magyarországot csak egy nemzetiség lakná, ha itt béke és nyugalom uralkodnék, ha az állam nem volna belső ellenségek által megtámadva, léte kérdésessé téve, akkor még vita tárgya lehetne, vajjon a kinevezés vagy választás czélszerűbb módja-e a tiszti állomások betöltésének. De a mi viszonyaink között, szemben a mi feladatainkkal nem lehet oly érvet felhozni a tisztviselők kinevezése ellen, mely komoly figyelemre volna érdemes. Szinte pirul az ember ha meggondolja, hogy nálunk megtörténhetik az is, hogy komolyan síkra kell szállni azok ellen, a kik azt állítják, hogy minden oldalról megtámadott 6 millió ma-

gyarra nézve, mely saját államában 9 millió nem-magyarral áll szemközt, oly közigazgatási szervezet a legelőnyösebb, melyben az egyes közegek nagyobb részének megválasztására nincsen befolyása; hogy a képzett, művelt tisztviselő veszély az államra; a megbízható, a magyar államhoz ragaszkodó tisztviselő a magyar nemzetiségre nézve egészen közönyös dolog, hanem nagyon kívánatos az oly szervezet, mely lehetővé teszi azt, hogy egy Hodossiu alispán, egy Borea főjegyző, egy Secula tiszti ügyész lehessen az országban.*)

Különben a hangulat ez irányban sokkal kedvezőbb már, mint néhány évvel ezelőtt. A municipális phrasisok terrorismusa már megszűnt s nincs nagy hatással a szellemekre. Sőt azt lehet állítani, hogy az ország azon férfiai között, kik képesek a dolgokat magasabb szempontból felfogni, alig van úszinte municipalista. A mi a municipalismust még fentartja, az a néhány kisebb vagy nagyobb mértékben szellemes doctrinár, a kik néhány tekintélyes magyar lap hasábjain oly tanokat terjesztenek, melyeket az élet rég meghazudtolt, de kiket az élet azért nem capacitál, mert az életet nem ismerik; azután a korlátoltság, melyhez nem lehet férni semmiféle érvekkel; továbbá a személyes érdekek, melyeket az eddigi rendszer kielégít s végre a gène mely a legjobb erőket is akadályozza abban, hogy lemondjanak egy tévedésről, melyről lemondani azért nem szégyen, mert tévedés s mert egy egész nemzet tévedése volt, s mert e tévedéshez való ragaszkodás komoly veszély a hazára nézve.

A bátorság, legalább magánkörben nyíltan kimondani véleményét, már meg van az országban, de csele-

*) A két előbbi azóta már képviselő is lett.

kedni, nézeteit megvalósítani még nincs bátorsága államférfiainknak. Ha meg is engedik, hogy a közigazgatási tisztviselők kinevezése a mi viszonyaink között kívánatos volna, a bátorság hiányát azzal akarják palástolni, hogy a tisztviselők kinevezését kivihetetlennek állítják, mert az ország lakosságánál nem népszerű.

De azt kérdem, a mai rendszer népszerű-e? A megyei közigazgatás nem gúny tárgy-e? A megyei gazdálkodás a közigazgatás terén nem vált-e közmondássá? Van-e oka a népnek, kivéven azokat, kik ebből az állapotból előnyöket huznak, ragaszkodni oly rendszerhez, mely nem képes, kielégíteni egy általános érdeket sem? s lehet-e ez máskép oly tisztviselőkkel, kiket a felek a legkritikább esetben találnak a hivatalban? Vagy az árvák pénzeinek s a közmunkának ismert kezelése lehet-e alapja a népszerűségnek? Nem hitelét vesztett intézmény-e amegye mai alakjában és szervezetében annak daczára, hogy sok kísérlet történik meghalványult fényét mesterséges uton felfrissíteni, annak daczára, hogy a sajtó egy része istennek tetsző dolgot vél cselekedni az által, ha mély kegyeletet affectál a megye iránt?

Igaz, hogy nemzetünk jellemében fekszik, hogy idegenkedik oly szervezettől, melyben a mellőzhetetlen szigorúbb fegyelem s határozott, s ennél fogva némileg egyoldalú irány az egyes ember szabad mozgásának megszorítását, önállóságának alárendelését s feláldozását követeli s az egyén egyoldalú fejlődését idézi elő, mely a magyar ember nézete szerint, azokat a szobában ülő száraz burocratákat producálja, kiket a német humor az inkább komikus mint rokonszenves »Staatshörrhoidarius« alakjában ismer.

De ez a hangulat azonnal megszűnik, a mint nem az egyest, hanem az egészet s impozáns tevékenységét

tartjuk szem előtt. Hisz minden emberileg nagy dolgot, melyet Európa civilisált nemzetei a közigazgatás terén alkottak, ily szervezetekkel hoztak létre. Egy nemzet hadserege is egyesekből áll, kik a hivatás egyoldalú irányából eredő hiányaikkal és gyengeségeikkel bő anyagot nyújtanak a humornak. S mégis, nem imponál-e, nem lelkesít-e a hadsereg működése, mely a hazát védi, s nem népszerű-e, ha nehéz küzdelmek, véres csaták után daldalmasan tér vissza, növelve nemzete hatalmát és dicsőségét? S hogy volna képzelhető, hogy oly közigazgatási szervezet, melynek egyes tagjai hiven és lelkiismeretesen teljesítik kötelességöket, s a haza elleneitől környezve, érdekei felett öröködnék s fentartásáért ernyedetlenül küzdenek, népszerűtlen lehetne Magyarországon? Hogy volna képzelhető, hogy oly közigazgatási szervezet lehessen népszerűtlen, mely egy tisztán nemzeti politikának, a magyar nemzet fentartásának s hatalma növelésének eszköze?

S ha ez lehetséges volna, ha a nemzetnek oly kevés érzéke volna legfőbb életérdekei iránt, ez a nemzet közeli halálát jelentené. De ez lehetetlen s valóban nincs is úgy. A nemzet türelmetlenül várja már a szükségleteinek megfelelő közigazgatási szervezetet. A nemzet hangulata e nagy átalakulásra teljesen meg van érve.

V.

Közigazgatásunk szervezetét a nemzet szükségleteihez képest átalakítani, a nemzetet képessé tenni arra, hogy erejét, mely most megvan bénítva, állami és nemzeti érdekeinek megóvására fordíthassa; ennek a siralmas és lealázó állapotának véget vetni: ez a legközelebbi jövő feladata.

Igaz ugyan, hogy a kormány s a törvényhozás tevékenységének súlypontja az egyensúly helyreállítása államháztartásunkban. Azonban ez nem érthető úgy, hogy ez a feladat maga teljesen absorbeálná a kormány s a törvényhozás tevékenységét. Különösen a mi a kormányt illeti, a jövő pénzügyi politikája alapelveinek megállapítása a kormány minden tagját igénybe veszi ugyan, de a kivétel mégis csak a pénzügyminister kizárólagos feladata s a többi ressortnak elég ideje van ez alatt saját feladatainak megoldásával foglalkozni. Pénzügyeink rendezése nagy jelentőségű jólétünkre, de sőt államunk létére nézve; azonban más fontos érdekek, nevezetesen a közigazgatás elhanyagolása, nem volna általa indokolható. Azt alig tudná valaki megérteni, miért kelljen a pénzügyi calamitás mellett a közigazgatási nyomoruság minden keserűségeit szenvednünk, midőn a közigazgatás rendezése új pénzáldozatokat nem igényel, de sőt ellenkezőleg a pénzügyi érdekek előmozdításának hatékony eszköze volna.

S csakugyan a közigazgatás rendezését a pénzügyi kérdések nagy serege sem volt képes a napirendről le-

szorítani, sőt azt lehet mondani, hogy a közigazgatási kérdés az, mely a szellemeken tényleg uralkodik. A mit a hírlapok irnak, szónokaink beszélnek az ország pénzügyeiről, a számok legióit, melyeket csatarendbe állítva masiroztatnak a közönség elé, azt mint aggodalommal telt szívvel, de mélyebb érdeklődés nélkül olvassa és hallja a közönség.

Mennyire másként van ez, ha a közigazgatásról van szó! Mily élénk, meleg érdeklődés nyilvánul a lakosság minden rétegében! Azt mindenki tudja, hogy a rendezett pénzügy állami önállóságunk alapföltétele, hogy az állam háztartásában anyagi erőnk nyilvánul. De azt is érzi mindenki, hogy a közigazgatásban a nemzet erkölcsi ereje nyer kifejezést.

Az ország lakosságának nagy tömege sejti, a mit az öntudatos politikus tud, hogy közigazgatási szervezetünk megfelelő átalakítása az egyes állampolgárra nézve, a rend és személyes szabadság, — a magyar államra nézve a megszilárdulás és fenállás, — a magyar nemzetre nézve a hatalom és uralom kérdése.

A magyar napisajtó egy része, fájdalom, nem áll e felfogás magaslatán. Némely cikk olvasásakor azt hiszi az ember, hogy egy Bourbon irta, a ki nem képes tanulni és felejtteni semmit, sabba a régi jó időbe érzi magát visszahelyezve, mikor a törvényhozás a municipális törvényt alkotta s eléggé naiv volt e törvényben a közigazgatás feladatainak teljesen megfelelő eszközt s a szabadság védbástyáját látni. Ez volt a nagy tévedések ideje, melyek ugyanabból a forrásból eredtek: a nemzet nem volt tájékozva önmaga iránt.

A nemzet azt hitte, hogy felülről kell tartania a veszélytől s nem látta a veszélyeket, melyek alulról

fenyegetik. A nemzet a fölfelé kifejtendő ellenállásra organisálta magát s elvesztette az erős actió eszközeit lefelé. A municipiumok lehetőleg tág hatáskörében a szabadság legtökéletesebb formáját hitték feltalálni, s míg ismerünk államokat, melyekben az állam mindenhatósága az államélet egységét és nagyságát alapítja meg, de az egyéni szabadságot tulságosan megszorítja; másokat ismét, melyekben az állam hatalma nem oly nagy, de az egyéni szabadság teljesen biztosítva van: addig a mi bölcseségünk oly rendszert fundált ki, mely megfoszt mind a két előnytől s csak a hátrányokban részesít bennünket.

Mi a municipiumot, mint egy áthatlan kemény réteget ékeltük a kormány és az egyes állampolgárok közé, mely megakadályozza azt, hogy a kormány nálunk azzá legyen, a mire az államban hivatva van; mely megbénítja a kormányt s nem engedi, hogy egységes és erőteljes tevékenységet fejtsen ki.

De az a nézet, hogy a municipális szabadság a szabadság legtökéletesebb formája, elfelejtette velünk az egyéni szabadságot s oltalom nélkül hagyta az egyes állampolgárt a municipiummal szemben s így a modern államélet két legnagyobb vívmánya vesztett el ránk nézve: az egységesen tevékeny erős kormány és az egyéni szabadság.

A veszteség, melyet a magyar nemzet érdekeiben a mostani szervezet által szenvedett, kiszámíthatatlan. A helyett, hogy a nemzet erejét koncentráltuk volna, szétforgácsoltuk s gyengék vagyunk a leggyengébb ellenséggel szemben. Nem volt sejtelmünk a nemzet missiójáról, legfőbb céljairól és érdekeiről. Azt hittük, hogy elég magas célt tűztünk ki a nemzetnek, ha tevékenysége színhelyül a megyeház termét jelöl-

tük ki, hogy alkalma legyen nem kedvelt főispánokkal czivódnni, a kormány rendeleteinek törvényességét kétségbe vonni, ellenük felírni, szolgabirákat választani, kis dolgokról nagy beszédeket tartani s egyéb hasonló dolgokkal mulatni, a mi ugyan alkalmas lehet arra, hogy a falusi élet egyhangúságát s unalmát elűzze, de teljességgel alkalmatlan arra, hogy egy nemzetet erőssé és nagygyá tegyen. Hogy a nemzet legmagasabb célja nem a megye, hanem az állam, hogy minden erejét összpontosítani kell, hogy ezt az államot s vele együtt magát fentartsa, hogy egy nagy, jól átgondolt terv szerint kell uralmát megalapítania s megerősítenie, ennek minden akadályát elhárítania, elleneit ártalmatlanná tennie, s hogy ezt a tervet kérlelhetetlen következetességgel s erélylyel kell megvalósítania, arról nem tudtunk semmit azokban a régi jó időkben, mikor a municipális törvényt megalkottuk.

Azóta sokat tapasztaltunk. Megismertük a nemzet legfőbb célját s megtanultuk súlyedésünket a politikai ideál mértékével mérni. Ez az ideál pedig nem a rész, hanem az egész, nem a megye, hanem az állam, nem a megyei politikusok kisszerű czivakodása és kisszerű intrigái, hanem a nagy tervszerű küzdelem a nemzeti érdekért, nem a tehetlenség, nem ez a nyomoruságos tengődés, hanem a nemzet diadala, nagysága és hatalma.

Ez, azt hiszem oly felfogás, mely képes az ember lelkét fölemelni, keblét lelkesedéssel eltölteni. S ha mégis a magyar sajtó tekintélyes organumait ez az ideál nem képes lelkesíteni, s ez ideál megvalósítása eszközeiről levén szó, a közigazgatásunk átalakításával összefüggő kérdéseket egészen az elmúlt évek hangján tárgyalják, ez majdnem megfoghatatlan, s a kisszerű, a törpe, a gyengeség és hanyatlás e cultusa egy nevezetes lélektani talány.

Ez a kisszerű felfogás alig mutatkozott valaha oly feltűnő módon a magyar sajtó néhány közlönyében, mint a közigazgatási tisztviselők választása vagy kinevezése kérdésének tárgyalásánál. Ha e kérdést elszigetelten, magasabb összefüggésből kiszakítva tárgyaljuk, a vitakozásnak meddőnek kell maradnia, mert a felett, vajjon a tisztviselői állomások kinevezés vagy választás útján való betöltése közül melyik a czélszerűbb mód vagy melyik felel meg jobban a szabadelvűségnek, lehet vitatkozni. De ha e kérdést összefüggésben tekintjük a nemzet legfőbb érdekeivel, nemcsak jelelentségben nyer, de az eldöntés is könnyebb és biztosabb.

Mert nem a kinevezés vagy a választás itt a fődolog, hanem egész politikánk alapeszméje. Ha egyszer arra határoztuk el magunkat, hogy egy nagyszabásu nemzeti politikát kövessünk, ha egyszer elismertük, hogy a magyar nemzet legfőbb célja, saját fentartása az önálló magyar államban, ha egyszer elhatároztuk magunkat arra, hogy ezt a politikai alapeszmét a közigazgatási organismus segítségével kiméletlenül fogjuk megvalósítani, akkor a legegyszerűsebb uton, az egyszerű, természetes logikai összefüggés visz rá bennünket a tisztviselők kinevezésének szükséges voltára nem azért, mintha a tisztviselők választása iránt ellenszenvvel viseltetnénk, nem azért, mintha a tisztviselők kinevezése iránt az ősoktól örökölt kegyelet laknék szivünkben, hanem egészen tárgyilagos okokból: mert ennek meg kell történnie, még ha nem akarók is, mert szükséges a magyar nemzet és a magyar állam érdekében.

A papiroson és szóval még folyhat a vitatkozás tovább is; a rabulistikáé lehet az utolsó szó a tisztviselők választása mellett, s meglehet, hogy sikerülni fog né-

mely embert lelkesíteni a nemzet gyengeségeért és tehetlenségeért, de végre mégis csak meg fogunk hajolni a kényszerítő tények hatalma előtt, melyek erősebbek az emberek nézeteinél. Az első államférfiu, és ez azt hiszem Tisza Kálmán lesz, a ki egy nagyobb stylü actiót fog akarni megkezdeni, azonnal be fogja látni, hogy ez a mostani szervezettel meg sem kezdhető, s hogy az a nagy küzdelem, melybe a sors belesodort, csak abban az esetben végződhetik a magyar nemzet diadalával, ha egy fegyelmzett, a magyar állameszmétől áthatott, egységes vezetés alatt álló polgári hadsereget fogunk a harciba vinni.

Midőn Tisza Kálmán, mint belügyminister egy szerb nemzetségtü izgatónak az uralkodó magyar nemzet büszke önérzetes hangján válaszolt, az egész képviselőház, pártkülönbség nélkül a tetszés kitörő nyilatkozataival fogadta szavait s felvillanyozta velök az egész nemzetet. S mégis, a gondolkozó politikus, bármily jól estek lelkének Tisza erélyes és büszke szavai, hogy a magyar államnak van annyi ereje, hogy elleneit összetiporja, nem joggal sohajtott-e fel aggodalmasan azt kérdezve: de mivel?! mert tudtommal Hodosiu most is Zaránd-megye alispánja, Borlea főjegyzője és Secula tiszti ügyésze s a többi államellenes izgató s azok a kik közönyükkel vagy személyes érdekek kedvéért elárulták a magyar nemzet érdekeit, még most is elfoglalják törvényhatósági, de sőt állami hivatalos állásaikat. Az ember keblét fájdalom fogja el, látva, hogy annyi ész, erő és szent akarat, az ország legnagyobb férfiai meg vannak bénítva, tehetlenségre vannak kárhóztatva, mert a nagy felada toknak megfelelő nagy eszköz nem áll rendelkezésükre.

VI.

A kinek csak egy kis érzéke van a magyar nemzet érdekei iránt, bizonyosan nem fogja többé állítani, hogy a mostani közigazgatási szervezet nagy előmozdítója lehet a nemzeti érdekeknek. Hisz a törvényhozás, a municipális törvény alkotásakor egyenesen arra törekedett, hogy erős kormányunk ne legyen, s hatásköre mennél jobban megbénitassék. Magyarország kormánya azonban egyuttal a magyar nemzet kormánya is, s e kormány tevékenységének korlátozása s gyengítése nem eredményezhetett egyebet a magyar nemzet gyengítésénél.

A törvényhozás, a sajtó azzal indokolta ezt a törekvést, hogy a törvényhatóságokat, az alkotmányos szabadság e védbástyáit fenn kell tartani az önkormányzat és szabadság érdekében, s a ki a municipális törvény alkotása idejében erős kormányt követelt volna, bizonyára sötét reactionarius törekvések gyanuját vonta volna magára.

A nemzeti érdekeket a szabad intézmények kedvéért feláldozni, nagy tévedés. De ha már ezt az irányt követte a nemzet s ha abból a nézetből indult ki a törvényhozás, hogy egy erős nemzeti kormány jobban veszélyezteti a szabadságot, mint más irányban használhatna; ha a nemzeti küzdelem századában azt a kosmopolitikus álláspontot foglalta el, hogy a hol a nemzeti érdek a szabad-

sággal összeittközik, feltételentül utóbbinak ez adandó elsőbbség; ha elhatározta magát arra, hogy a szabadság kedvéért a legdrágább, legbecsesebb nemzeti érdekeket feláldozza, akkor méltán követelheti a nemzet, hogy a szabadság mértéke legalább teljes s biztosítéka szilárd legyen.

Nagyon érdekes tehát vizsgálni, milyen az az önkormányzat, az a szabadság, melyet a magyar nemzet a törvényhozástól nemzeti érdekeiért cserébe kapott? s vajjon az önkormányzat és szabadság, melyet az 1870. törvényhozás a nemzetnek adott valósággal önkormányzat és szabadság-e s megfelele a modern liberalismus elveinek?

A liberalismus nem a XIX. század találmánya. Minden kornak megvolt a maga liberalismusa. A szabadelvűség azt a törekvést jelenti az államéletben, mely az emberi fejlődés akadályait igyekszik elhárítani. Ez a törekvés minden korban feltalálható s hogy ma az emberi fejlődésnek kevesebb az akadályja mint 500 év előtt, annak tulajdonítható, hogy minden korban voltak elemek, melyek a fejlődés egy egy akadályának megszüntetését tűzték ki magoknak feladatul s hogy e feladatot sikerült is megoldaniok. A különbség a mi századunk s az elmúlt századok között nem abban rejlik, hogy mi liberálisok vagyunk azok pedig nem, hanem abban, hogy az elmúlt századok liberalismusának más volt a tartalma, mint a mienknek.

A XIX. század szabad elvűsége fő-törekvései sorába fölvette az önkormányzat létesítését is a közigazgatás terén. S ez természetes. Az a kor, mely nem képzelhet magának államalkotmányt, korlátlan kormánnyal s az állampolgároknak befolyása nélkül a törvényhozásra;

mely a kormányokat a népképviselőt ellenőrködése alá helyezi s felelőssé teszi, mely kötelező szabályként nem ismer el más akaratnyilvánulást az államban mint azt, mely az állampolgárok többségének akaratával összhangzó, az a kor nem mellőzheti az önkormányzatot sem, mert e nélkül csonka volna a legszabadelvűbb alkotmány is. A törvényhozásban az állam akarata, a közigazgatásban az állam cselekvése nyilvánul. Korunk liberalis iránya tehát, mely az állampolgároknak befolyást követel a törvényhozásra, az állam akaratának képzésére, szükségkép befolyást követel az állampolgárok részére az állam tevékenységére is. Ez pedig történik oly módon, hogy az állam feladatainak, tevékenységeinek egy részét magokra az állampolgárokra ruházza át, e feladatok megoldását az állampolgárok kötelességévé teszi. Az önkormányzat tehát azoknak az állami feladatoknak összesége, melyeknek megoldását az állam polgárainak öntevékenységére bizza. Az állampolgárok részvéte a törvények alkotásában; a szabadság a törvényhozásban; az állampolgárok közreműködése az állam tevékenységében; a szabadság a közigazgatásban. A politikai szabadság csak ez által válik teljessé. A míg az állam polgárainak csak a törvények alkotására van befolyásuk, addig a törvény uralma csak külső s az állam szolgálóinak kényszere veti alá az állam polgárait a törvénynek. A törvény uralma csak akkor válik belsővé is, ha az állampolgárok öntudatosan önként vetik magukat alá a törvénynek s lesznek végrehajtóivá önmaguk irányában. A ki a törvénynek csak a végrehajtó kényszere folytán engedelmeskedik, az nem szabad. Csak az valóban szabad, a ki nem ismer más kényszert saját jogérzeténél, a törvénynek nem ismeri más végrehajtóját önmagánál. Egy nép, mely-

nek minden egyes tagja át van hatva a törvénytudatától, melynek minden tagja önkényt és díj nélkül áll az állam szolgálatában, hogy a törvényt végrehajtsa: ez az önkormányzat ideálja.

De nem ezzel az ideállal szándékom mérni a mi önkormányzatunkat. Ez úgy sem valósítható meg s ránc nézve csak az lehet tanulságos, ha önkormányzatunkat más nemzetek önkormányzatával hasonlítjuk össze, melyek közelebb jutottak az önkormányzat ideáljához s nekünk minden esetre ideálul szolgálhatnak.

Az egyik nemzet, melynek önkormányzata meglehetősen jó hírben áll Európában, az angol, s vannak európai híri államtudósok, a kik annak daczára, hogy nekünk is van önkormányzatunk, Angolországot az önkormányzat hazájának merik nevezni. Pedig az angol önkormányzat egészen más s épen a földolgozatra nézve ellenkező természetű alapokon nyugszik, mint a mi önkormányzatunk.

A mi irodalmi viszonyainkat, a mennyiben a közigazgatásról van szó, semmi sem jellemzi annyira, mint az a jelenség, hogy Gneist híres műve, az angol önkormányzatról, legkisebb hatást sem gyakorolt nálunk a közigazgatás irodalmára, politikusainkra és vezércikkíró hirlapíróinkra. A modern európai eszméktől való elzárkozottságunk sehoh sem tűnik fel annyira, mint a közigazgatási téren. Ha csak néhány politikus és szellemes journalista vette volna magának azt a fáradságot, hogy figyelemmel áttanulmányozza a világirodalom nevezetesebb termékeit e téren s áttöltötték volna beszédekkel s cikkeikkel a modern eszméket a nemzet tudatába, nagy hasznot tehettek volna az országnak. A külföld előrehaladott államai intézményeinek, de különösen az angol önkormányzatnak ismertetése s a mi

viszonyainkkal való összehasonlítása a legüdvösebb hatással lehetett volna, és elosztatott volna sok fogalomzavarts megszüntetett volna sok előítéletet. Ez azonban nem történt. S a ki a közigazgatás irodalmában csak némi tájékozottsággal bír, pirulva kénytelen bevallani, hogy, elmaradva az általános európai haladástól, oly kérdések felett vitatkozunk, melyek másutt már rég megszüntek vitatkozás tárgya lenni, s hogy oly nagyszertű jelenséget, mint az angol önkormányzat, melylyel Európa közigazgatási irodalma már évtizedek óta foglalkozik, mint egészen új s csak most felfedezett dolgot kell bemutatni.

Az angol önkormányzat oly sajátos valami, melyhez hasonlót hiába keresnénk a continensen. Ez az önkormányzat sajátos történelmi fejlődés és társadalmi viszonyok eredménye. Évszázadok múltak el, míg majdnem észrevétlenül változva, mai alakját nyerte. Az angol önkormányzat mintha magától nőtt volna ki az angol nép sajátos jelleméből és viszonyaiból. Nem codificált csinált önkormányzat ez; nem az önkormányzat elvének rendszeres megvalósítása, mint a continens államaiban. S mégis teljesen megfelel az önkormányzat fogalmának. Az ország beligazgatása ez a megyékben és községekben az ország törvényei szerint, melynek költségeit önmegadóztatás által fedezik, s melynek feladatait fizetéstelen tiszteletbeli hivatalokban teljesítik az állam polgárai.

Az angol önkormányzat tárgyai: a beligazgatás állami functiói, a mennyire a helyi önkormányzati körök szellemi és anyagi erejével megvalósíthatók. Az esküdtek szolgálata a jurynél, a biztosság és jólét rendszere, a katonasállítás, a beszállásolás és előfogatok terhének felosztása, közreműködés az egyenes állami adók

kivetésénél, a községi adók kezelése, a netán létező községi vagyonnak közcélokra való fordítása, ezek a grófságok, városok és falusi községek önkormányzatának tárgyai.

Nagyon messze vezetne, ha részletesen akarnám előadni az angol önkormányzat feladatainak felosztását az önkormányzat egyes közegei között. Hogy a grófság első hivatala, a sheriff micsoda állást foglal el, s mi a teendője, hogy a lord-lieutenant és a coroner micsoda, a constable-k, az útfelügyelők, az egyházi előljárók és a szegények felügyelői mivel foglalkoznak, az mind megvan írva Gneist híres művében az angol önkormányzatról s a ki a részleteket akarja tanulmányozni megtalálja kimerítón ott. De mellőzhetetlennek tartom a békebirói intézmény legalább rövid ismertetését, melyen az egész angol önkormányzat nyugszik, mely az angol önkormányzat legfőbb organuma.

A békebiró 1360. óta állandó intézménye az angol államéletnek. A személyzet összeállításánál különös figyelem volt a nagyobb birtokosokra, a nélkül azonban, hogy a törvénytudókat kizárták, vagy a korona választását jelentékenyen korlátozták volna. Bizonyos censust csak később VI. Henrik uralkodása alatt állapítottak meg, s arra az esetre, ha a grófságban a megkívántató számban nem találtak volna alkalmas földbirtokosok, a lord-kancellár feljogosított más törvénytudó és megbízható személyeket is békebiróvá kinevezni. — Később a census száz font sterlingre emeltetett. Azonban fenállott ezután is az ugynevezett quorum-záradék, mely szerint a törvénytudó s az ügyekhez értő egyének közreműködése okvetlenül szükséges volt a fontosabb jogi ügyeknél. A földbirtokosok a hivatásos tisztviselőséget csak nagyon lassan és későn szorították ki a

békebiróságból, és pedig azért, hogy egyrészt a hivatalban megkivánt tulajdonságokat szerezték meg, másrészt pedig, hogy a díjakról lemondtak, minek folytán a tisztviselés háttérbe szorult. Az angol gentrynél szokássá vált a díjakról való lemondás, s ezáltal a békebirói hivatal a magasabb osztályoknak fentartott tiszteletbeli állássá lett.

A békebizottság kerülete rendszerint egy egész grófság. A szabály tehát az, hogy a békebirák egy grófság területén concurráló hatósággal vannak felállítva úgy, hogy az egyeseknek szabadságában áll bármelyik békebiróhoz fordulni; a békebiráknak azonban szabad az ügyeket egymás között felosztani. Némely grófságban alkerületek számára is alakítottak békebizottságok s ma 52 grófságban 56 békebizottság működik.

Ily békebizottság időről-időre a szükséghez képest alakítatik, amint nagyobb számmal kell új neveket felvenni, vagy a kilépetteket kitörölni. Ha csak egyes nevek felviteléről van szó, a grófság titkára a bizottság névjegyzékét a lord-kanczellárhoz terjeszti föl, a hol a pótlás megtörténik s az okmány újonnan pecséttel látatik el. A mostani gyakorlat szerint a békebizottságba való felvétel iránti folyamodványok a negyedévi ülésekben tárgyalatnak s a custos rotulorum véleménye meghallgatandó, de minden a törvényes qualificatióval bíró tisztességes ember felvételét a bizottságba. A politikai pártállásra nincs tekintet, egyedül arra, hogy mennél több független és képzett személy nyeressék meg. A bizottságba felvett békebiró egyelőre tiszteletbeli békebiró. Sok tőkepenzes, aki üzletét abbahagyta s birtokot vett, sok előkelő családból származó fiatal ember óhajt a bizottságba felvételt a nélkül, hogy praetizálni akarna. Sok főúr és az ország főhivatalnokai tiszteletből neveztetnek a névsor

élén. De ha a kinevezett tényleg hivataloskodni akar, egy külön meghatalmazást (writ of dedimus potestatem) kell a lord-kanczellárnál kieszközölnie. Ebben egy idősebb békebiró vagy egy más személy bizatik meg, hogy kivegye tőle az előirt esküt, s azután működhetik tényleges békebirói minőségben.

Az így kinevezett békebirák tényleg élethossziglan tartják meg hivatalukat. A koronának azonban joga van a kinevezést egyesekre és egész bizottságokra nézve visszavonni. Rendesen megszűnik a hivatal: trónváltásnál; a nagy pecsét alatt kiadott cabinet-rendelettel, mi által a békebiró hivatalától elmozdittatik; egész bizottságok alakításánál, ha a békebiró neve a névsorból kimaradt; a felfüggesztés által s egy összeférhetetlen hivatalba való belépés folytán.

S itt az a kérdés merül fel, miként lehetséges földbirtokosokra, földjáradékból élő személyekre, papokra, városi honoratiorokra bizni a közigazgatást, a törvények majdnem áttekinthetetlen sokaságának végrehajtását? Az előbbi századokban a falusi gentry műveltségi állapota megfelelt a viszonyok egyszertiségének, a törvénytudók s az ügyekben jártas jegyzők közreműködésével. — A XVIII. század óta azonban a magasabb osztályok önkényt pótolták a hiányt. A lordok példájára az angol gentry életfeladata is a közélet terén való tevékenység lett, s napról-napra általánosabbá lett az előkészület a gymnasiumokban és egyetemeken. Hozzájárult még az is, hogy a kisebb nemesség elhagyta birtokait és bérbe adta. Az emelkedő jólét a családi alapítványok szaporodása, a városi élet kellemei előmozdították a mezőgazdaságtól való visszavonulást. Az elsőszülöttségnek biztosított jövedelem, kivált a családfőknek lehetővé teszi, hogy hatósági hivatalnak áldozhas-

sák idejüket s tevékenységüket. A legelőkelőbb hivatal a békebirói állás, melyért a legelőkelőbb családok fiai már 21 éves korukban folyamodnak, míg a papok, ügyvédek, városi honoratiorok, tőkepénzesek csak későbbi éveikben lépnek e hivatalba. A békebirák fele csak tiszteletbeli ugyan, de az activ békebirákra nézve a folytonos foglalkozás a hivatalban, a kerületi, a negyedéves ülésekben stb. a gyakorlati államszolgálat iskolája. Természetes, hogy itt tulsúlyra vergődnek az előkelőosztályok, jellemtulajdonok, magasabb műveltség, korán kezdett gyakorlat, társadalmi tekintély és összeköttetések által.

A megváltozott helyzet kifejezést nyer a quorumzáradék megváltozott jelentőségében. A békebirói cselekmény nem semmisíthető meg azért, mert nincs benne kifejezve, hogy egyik tárgyaló békebiró a quorumok, törvénytudók közül való. A békebiró mai typusa a művelt, független férfiúé, a kivel hivatásszerű tisztviselő egyforma minőségben működik.

Ily tényleg hivataloskodó békebiró jelenleg 12,000 van Angolországban, úgy hogy 1000—2000 lakosra jut egy békebiró; a városokra összesen 1200 békebiró esik.

Valószínű, hogy nemsokára a békebirói intézmény életbeléptetése után szükségét érezték egy oly felelős hivatalnok felállításának, a kinek feladata legyen a békebirói iratok és okmányok megőrzése. E célra egy békebiró neveztetik ki, a ki az első helyet foglalja el a békebirák sorában. A miliczia és a közigazgatás ügyeinek összefüggésénél fogva igen gyakran a miliczia főnöke a lord lieutenant bizatott meg e hivattal. Rendszeren egy tekintélyes lord neveztetik tehát ki lord-lieutenanttá és custos rotulorummá. De e két hivatal jogilag különböző, s külön történik a kinevezés is a király által.

A custos rotulorum a lord-cancellárnak, mint a

birodalom legfőbb custos rotulorumjának van alárendelve, s hivatalos kötelessége arra szoritkozik, hogy a békebirák üléseiben, az ügyiratokkal személyesen, vagy helyettese által vegyen részt. E helyetttest, a grófság állandó titkárát (clerk of the Peace) a custos rotulorum nevezik ki, kiért azonban okiratok elvesztése vagy visszaélés esetében felelős.

A clerk of the Peace teendői bővebben vannak elősorolva Gneist művében. Ezzel nem kell összetéveszteni clerk to Justiceseket, a kik a békebirák kiskerületi üléseiben jegyzőkül és irodai hivatalnokokul neveztetnek ki. A clerkeket a békebirák nevezik ki a kisebb vidéki ügyvédek sorából.

Végre az egyes békebiráknál, mint a jegyzőkönyvek vezetője a clerk of Magistrates van alkalmazva. Jövedelme a békebirák által átengedett díjakból, és a békebiró által fizetett jutalomdíjból áll. Ezenkívül a clerkek mind a három osztályának meg van engedve az ügyvédi gyakorlat folytatása. A mi a clerk of the Peacecet illeti, most már, mint a grófság állandó titkára nagyobbbrészt rendes fizetésben részesül, mely rendszerint nem kisebb 2000, s nem nagyobb 16,000 forintnál.

Fizetést tehát csak a grófságok közigazgatásának kezelő személyzete húz. A magasabb tisztviselők közül, mint a scherriff a lord-lieutenant, a coroner, a békebirák egy sem. A mennyiben újabb időben oly vidéken, hol békebiróságra qualificált személyek nem találhatók, vagy mint Londonban s némely más nagyobb városban, mint Brighthon, Kingston-upon-Hull, Liverpool stb. fizetéses békebirák alkalmaztattak. Ez oly ritka kivétel, hogy a közigazgatás, fizetéstelen békebirákkal, ma is szabály Angolországban.

S e fizetéstelen békebirák tévékenysége, nem a közgazgatás némely csekélyebb jelentőségű feladataira szorítkozik, hanem az egész közigazgatás teendőit végzik, s az államnak e célra nincs is más közege a békebirónál. A békebiró a személy és vagyon biztonságának őre, a büntető eljárásban vizsgáló bíró, a rendőri kihágások bírója; bíraskodik az adó és a jövedéki kihágásokban. A békebiró ügyel fel az egyesületekre, a koldusok és csavargók és a rendfelügyelet alá helyezett felett őrködik, ő az iparhatóság, ő kezeli az erkölcs rendszert, ő ügyel fel a vendégfogadókra és sörházakra, az utrendészet az ő hatásköréhez tartozik, valamint a közegészség rendszete is, a tengeri utazásra vonatkozó szabályok végrehajtása, a folyam és csatorna rendszet, a vadászati törvény, a halászatra vonatkozó törvények, a munkarendszet, a cselérend, gyári szabályzatok, a munkaadó iparos s a tanoncok közötti viszony, a kereskedelmi hajózás, szóval a rendszet minden ága s ezen kívül a bíraskodás sok magánjogi esetben is.

Az elősorolt teendők között vannak azonban olyanok, melyeket egy békebiró nem végezhet, hanem két békebiró közreműködése van előírva. Ezeket az eseteket azonban Gneist szerint alig lehet elősorolni, mert e tekintetben nem valamely elv, hanem csupán a véletlen határozott. Két vagy több békekiró ily egyszerű s formásokhoz nem kötött összejövetele hivatalos ügyek elintézése végett: a kis ülés, petty session. Sabály e kis ülésnél az, hogy a bíraskodás eseteiben mind a két bíró összeül, tanácskozik és határoz, míg a közigazgatási ügyekben ez nem szükséges, különben a békebiróra van bízva társait fontosabb esetekben igénybe venni, s az ily kis ülések nem csak meg vannak engedve, hanem tényleg szabálylyá is váltak.

A kis ülésektől különbözök a kerületi ülések, special session. Bizonyos esetekben a törvény egy kerület összes békebiráinak összejövetelét követeli, úgy hogy a hatósági tény valamennyi jelenlevő békebiró ténye. Az ügyek, melyek több békebiró együttműködését igénylik, olyanok melynek nagyobb fontossága miatt legalább két s ha lehet több békebiró kölcsönös ellenörködése látszott szükségesnek, vagy melyek a szűkebb körök ismeretét feltételezik s az átlag 60 mértföldnyi kiterjedésű grófságok negyedéves gyűléseire czélszerűen nem bízhatók.

A kerületi üléseken a békebirák kinevezik a szegények felügyelőit, a fizetéstelen községi costabeleket, a mértékek és sulyok felügyelőit, megalapítják az esküdtek névjegyzékét, elintézik a felszólalásokat a szegényadó kivétele ellen, tárgyalják a jelentéseket az országutak állapotáról, megvizsgálják az ut fentartásáról vezetett számadásokat, határoznak az utak felügyelői s a szomszéd birtokok között felmerült összeütközésben elrendelik az utak javítását, az utépítéshez szükséges anyag megszerzését a szomszédföldeken, nagyobb utépítészeti kerületeket alkotnak, végre rendőri engedélyeket adnak koresmák megnyitására s egyéb iparágak megkezdésére, nevezetesen a bor- és sörházak, vendégfogadók, kávéházak megnyitására, tekeasztalok tartására, a vadkereskedő üzletek, löporgyarak stb. felállítására.

De hogy a békebirói intézmény mennyire központja az egész angol közigazgatásnak, legjobban mutatják az egy grófsághoz tartozó békebirák negyedévenként tartani szokott közgyűlései, a quarter sessions.

E közgyűlések minden évben négyszer törvény által meghatározott napokon tartatnak. E gyűléseken tartoznak megjelenni a békebirák, (kettőnél kevesebb

nem lehet, ezek közül egy a quorumok sorából) a custos rotulorum, vagy helyettese, a clerk of the Peace, a sheriff rendesen az alseriff, a coronerek, a High Constablek s a fizetett constabulary felügyelői, a grófság börtöneinek és javító fogházainak felügyelői, a nagy és kis jury alakításához szükséges személyzet s mind azok, a kik valamely fenytő ügynél érdekelve vannak.

A negyedévi gyűlésekben a békebirák hatásköréhez tartozik:

a) az elsőfoku biráskodás fenytő ügyekben. Ujabb törvények 18 esetet elvontak a békebirák illetékessége alól;

b) biráskodás némely rendőri ügyekben, nagyobb részt az egyes békebirákra nézve ellenörkődő és concurrens hatósággal;

c) gondoskodás a grófság törvénykezési és közigazgatási költségeinek fedezéséről, nevezetesen a grófsági adónak kivetése az előirányzott költségek arányában. Minthogy e költségek törvényes szükségletekből erednek, az adózók beleegyezése és megszavazása nélkül szedetnek be. Az önkormányzat jellege azonban megvan, mert a békebirák, habár egytől egyig ki vannak nevezve, a grófság legtöbb adót fizető lakosai, s az adókivetésére, hova fordítása és kezelésére vonatkozó tárgyalások nyilvánosan folynak a negyedévi gyűléseken. Minden adófizető szót emelhet, ámbar határozott joga erre nincs; a számadásokba pedig nincs joga betekinteni. Továbbá kezelik a grófság vagyonát s kinevezik a grófság pénztárnokát;

d) a békebirák a negyedévi gyűléseken gondoskodnak a törvénykezés és közigazgatás céljaira szükséges helyiségekről, a netán szükséges építkezésekről, az utazóbirák elhelyezéséről.

e) kinevezik a grófság alsóbbrendű hivatalnokait, nevezetesen a kerület pénztárnokát, a hidak felügyelőit, a fizetéses constableket, chief constableket, a belügyminiszter jóváhagyásával;

f) a békebirák a negyedévi ülésekben osztják fel kerületekre a grófságot s változtatják meg az eddigi felosztást;

g) a negyedévi gyűlések adnak ki közigazgatási szabályzatokat. E szabályzatok azonban csak a fenálló törvények végrehajtására vonatkozó rendeletek, de új határozványokat nem lehet életbe léptetniök. Ide tartozik még a szabályzatok alkotása a fogházak és tébolydák kezelésére, a lazacz és a halikra tilalmi idejére vonatkozó szabályzat alkotása, takarékpénztárak, kölesönös segélyező egyletek engedélyezése;

h) a coronerek, békebirói clerkek s a constablek díjainak szabályozása;

i) magán-tébolydák, Slaughteringhouse felállításának engedélyezése;

k) a szabályszerű mértékek és sulyok elhelyezésének meghatározása s a felügyelő kinevezése;

l) a grófság fogházainak, tébolydáinak, hidainak kezelése; a miliczia számára szükséges tárházak megszerzése, a miliczia és az állandó hadsereg számára szükséges szállítóeszközökről s a beszállásolásról való gondoskodás;

m) a szegényügy terén, a közigazgatás e különösen Angliában nagy fontosságú s terjedelmtű szervezete felletti felügyelet;

n) a közutak tágítása, áthelyezése, elzárása iránti határozat;

o) másodfokú ellátása a közigazgatási ügyekben, a

negyedévi gyűlések elé törvény által utasított felebbeszéseknék.

Ez rövid vázlatban az angol békebiró hatásköre s ha még hozzá vesszük, hogy a békebiráknak egy 27000 főből álló constablary sok ezer mindenféle alsóbbrendű hivatalnok van alárendelve, hogy amennyiben Angliában községi életről lehet szó, ez is a békebirák felügyelete és vezetése alatt áll, hogy a békebirák közvetve és közvetlenül 150 millió forintnyi önkormányzati adót kezelnek és hova fordítása felett határoznak vagy örködnek, lehetetlen nem bámulni nem annyira az intézményt, mint inkább az angol nép nagy erkölcsi erejét, mely ez intézményben nyilvánul.

Tizenkétezer független, vagyonos s az érzelmiség magas fokán álló egyén állott önkényt az állam szolgálatába s végzi a teendőket ingyen; csak az alárendelt, inkább gépszerű tevékenységet igénylő feladatokat engedve át fizetéses hivatalnokoknak. De még nagyobb s százezerre tehető azoknak a száma, a kik más minőségben a grófságban, a városban, községben és egyházban végzik a legterheesebb teendőket anélkül, hogy eszközbe jutna ezért díjazást követelni.

Az önkormányzat magasztos eszméje tehát nem üres szó, nem oly ige, mely testté nem lehetne. Angliában az önkormányzat testté lett oly mértékben, mint még eddig sehol a continensen. Nem az önkormányzat ideáljának teljes megvalósítása ez. Sok hiánya van ennek is s e hiányok eltávolítása lesz a jövő fejlődés feladata. De kétségtelen, hogy az angol önkormányzat nagyszerű jelenség, s beható tanulmányozása nagy befolyással lesz s van már most is a continens kormányzatának szervezésére. Anglia népe megvalósította az ön-

kormányzatot, de nem az által, hogy választja tisztviselőit, mert Angolországban az önkormányzat közegeinek választása ismeretlen, hanem az által, hogy akadt sok ezer intelligens és független ember, a ki ingyen szolgálja az államot, s magára vállalta az ország törvényeinek végrehajtását.

VII.

Az angol önkormányzat tanulmányozása valóban nem volt hatás nélkül a continensre, nemcsak az elmélet, hanem a gyakorlat terén is. A continensnek az angolétól teljesen különböző társadalmi viszonyai s történelmi fejlődése természetesen nem engedte az angol intézmények egyszerű átültetését. Az önkormányzat lényegét, mely abban áll, hogy az állam polgárai önmegadóztatás útján önmaguk ingyen valósítják meg az állam feladatait, az angol nép megvalósította a maga módja szerint. A continens nemzeteinek törekvése szintén csak az lehet ezen a téren, hogy megvalósítják az önkormányzat lényegét a maguk módja szerint. S ezt kísértették meg a poroszok az angol önkormányzattól levont tanulságok befolyása alatt, az 1872. évben alkotott Kreisordnungban.

Az önkormányzat az állampolgárok részvéte az állam kormányzatában. A kormány feladatainak összességéből tehát azok, melyek alkalmasak arra, hogy az adott viszonyok között az állam polgárai által teljesíthessenek, külön választatnak, s az önkormányzati körök tevékenységének adatnak át. Nagyon természetes tehát, hogy az államban az önkormányzat hatáskörének kiterjedése attól függ, mily feladatokkal és célokkal áll szemben az állam sajátos viszonyainál és történelmi fejlődésénél fogva. Ott a hol az állam nagy erőt kény-

telen kifejteni s a rendelkezésére álló erőket concentrálni, hogy erős actiót fejthessen ki akár kifelé, akár befelé, ott a kormány hatalma is nagyobb lesz, s nagyobbak kell lennie, s természetes, hogy kisebb hatáskörre lesz szorítva az önkormányzat. A történelem azt bizonyítja, hogy az önkormányzat mértéke attól függ egy államban, vajjon van-e oka nagy mértékben kifejteni erejét és hatalmát, akár kifelé, akár befelé, vagy nem. Hódító, vagy másképp terjeszkedésre törekvő nemzeteknél az önkormányzat nem nyerhet nagy kifejlést, legalább addig nem, míg az az állapot, mely a kormány hatalmának nagy mérvű kifejlését igényli, fenáll.

Anglia sohasem volt hódító állam, még roppant kiterjedésti indiai birtokait is egy kereskedő társaság szerezte. A normannok és szászok összevegytülése után, s a következő évszázadokban mai napig fejlődött a tenger által körülvevett országban a nagyszerű önkormányzat, melyet majdnem a kormánytalanság állapotának lehet nevezni, oly annyira, hogy magok az angolok érezve ez egyoldalú fejlődésből eredő bajokat, némely állam functio központosított kezelése által igyekeznek azokat orvosolni. Egészen ellenkező az irány a continensen. Legjobb példa e tekintetben Franciaország, mely folytonos háborukba keveredve Európában katonai túlsúlyának fenntartása és az államban a társadalmi mozgalmak ellen-súlyozása végett kénytelen volt hatalmát érvényesíteni s erős kormányt létesíteni. Poroszország, a társadalmi osztályok küzdelmét leszámítva, hasonló helyzetben volt. A nagy missió, mely a poroszoknak Németországban jutott, s melyet oly fényesen töltöttek be, szűkségkép egy fegyelmeztett, egységesen vezetett nemzetet igényelt. Egy nemzet, mely az egység rovására nagy autonomiával látta volna el egyes részeit, nem lett volna

képes e nagy világtörténelmi feladatok megvalósítására. Poroszországnak tehát centralizált közigazgatása volt, ámbár távolról sem oly nagy mértékben, mint Franciaországban. De a mint a Németország egységeért folytatott nagy háborukat dicsőséggel bevégezte, az állam beligazgatására fordította figyelmét, s látva, hogy közigazgatása nincs harmoniában az állam alkotmánya szellemével, látva, hogy közigazgatása, melyet az abszolút állam szervezett ellentétben áll az alkotmány legfőbb elveivel, hozzáfogott az állam épületének belső kiépítéséhez, hogy külső stylusával összehangzó legyen; szervezte az önkormányzatot s törvényhozása megalkotta 1872-ben a Kreisordnungot, mely egyelőre csak a hat keleti provinciában lépett hatályba.

Az önkormányzat, mely a porosz Kreisordnungban van letéve, egy érdekes kísérlet az önkormányzat lényegének megvalósítására a porosz viszonyok között. A poroszok önkormányzata nem oly impozáns, mint az angoloké. Ezt az angol nemzet öntudatlanul évszázadokon keresztül fejlesztette, esetről esetre intézkedett e téren, a mint a szükség hozta magával, s az angol önkormányzat nincs codificálva, egy organicus törvénybe foglalva. Az angol önkormányzat egy őserdő, mely magától nőtt. A porosz önkormányzat csinált, codexbe foglalt intézmény, mely eszmének öntudatos megvalósítása akar lenni. Ha az angol önkormányzat őserdő, a porosz egy gonddal cultivált faiskola.

A porosz Kreisordnung a községek és Kreisok önkormányzatát szabályozza.

A porosz állam politikai felosztása nagyon különbözik a mienkétől. Az ország provinciákra van felosztva. A hat keleti provincia legkisebbike 461, legnagyobbika 1134 négyszög mértföldnyi kiterjedéssel bir. A lakos-

ság számát tekintve a legkisebb 1.583,000, a legnagyobb 3.700,000 lakossal bir. A provinciák több Bezirkre vannak felosztva s e kerületek közigazgatását az ugynevezett Bezirksregierung kezeli. Ezek a kerületek nem felelnek meg a mi megyéinknek, mert nagyobb kiterjedésűek, a mennyiben átlag 230 □ mértföld esik egy Bezirkre, átlag 833 ezer lakossal; de van közöttük olyan is, melynek egy milliónál több lakosa van. A Bezirkek ismét Kreisokra vannak felosztva. Ily Kreis van összesen 230. A legkisebb Kreis 2, 8, a legnagyobb 40, 45 mértföldnyi kiterjedésű. Legkevesebb lakos egy Kreisban 14000, legtöbb 192,231. A Kreis tehát szintén nem felel meg a mi megyéinknek, hanem legközelebb áll a mi járásainkhoz, ámbár ezeknél átlag nagyobb s 65,200 lakos jut egy-egyre, míg a mi járásainkban a lakosság száma sokkal kisebb.

A provincia és a Bezirk kormányzata kizárólag az állam közegei által történik. Az önkormányzat tere a Kreis. Lássuk tehát, mikép törekedtek a poroszok megvalósítani az önkormányzatot, s mit tartottak lényegesnek és mellőzhetetlennek az önkormányzat megvalósításánál.

A porosz önkormányzatot s főelveit legjobban jellemzi a Kreisordnung 7, 8 és 9-ik szakasza, mely a Kreishoz tartozók jogait és kötelelességeit szabályozza.

A 7. §. azt mondja, hogy a Kreishoz tartozó személyek joga a Kreis közigazgatásban és képviselőletében részt venni s a Kreis közintézeteit használni.

A 8. §. azt mondja, hogy a Kreishoz tartozó személyek kötelelessége a Kreis igazgatásában s képviselőletében fizetéstelen hivatalokat elvállalni, a 9. §. pedig azt, hogy kötelelességök a Kreis szükségleteinek kielégítésére fedezetről gondoskodni, magokat

megadóztatni, a mennyiben a Kreis vagyona, vagy egyéb bevételei e célra nem volnának elégségesek.

A Kreis képvisellete, mely nyilvános ülésekben intézi el a hatásköréhez tartozó ügyeket, oly Kreisokban, melyeknek 25000, vagy kevesebb lakosuk van 25 tagból áll. Oly Kreisban, melynek lakossága a 25,000-et meghaladja 100,000 lakosig minden 5000 lakos után; a 100.000 lakosnál többel bíró Kreisban minden 10000 lakos után egy képviselő számittatik.

A képviselők választása céljából három választócsoport alakittatik, a nagybirtokosok, falusi községek és városok csoportja.

A nagybirtokosok csoportjába tartoznak azok a falusi nagybirtokosok, erkölcsi személyek, részvénytársaságok stb., melyek a Kreis területén fekvő földbirtok után legalább 75 tallér adót fizetnek; ugyszintén a nagyobb iparosok és bányabirtokosok.

A falusi községek csoportjához tartoznak a Kreis összes falusi községei; önálló birtokok tulajdonosai, jogi személyek, részvénytársaságok, melyek nem tartoznak a nagybirtokosok csoportjába; s végre oly iparosok és bányatulajdonosok, kik az előbbi osztályba nem tartoznak.

A városok csoportja a Kreis összes városi községeit foglalja magában.

A Kreisra a lakosság számának arányában eső képviselők száma a három választó csoport között akként osztatik fel, hogy a városi képviselő száma a városi és falusi lakosság arányában állapittatik meg, de úgy, hogy a városi képviselők száma nem lehet nagyobb a képviselők összes számának felénél, ott pedig a hol csak egy város van az összes képviselők számának egy harmadánál. A városi képviselők számának levo-

nása után marad, az a szám a nagyobb birtokosok és falusi községek között osztatik meg.

A Kreis képvisellete, mely a választásokból keletkezik a Kreistag, mely tanácskozó és határozó testület. A Kreistag tanácskozásainak és határozatainak tárgya a Kreis közügyei, de fel van jogositva tanácskozni és határozni más ügyek felett is, melyek törvény, királyi rendeletek, illetőleg az állam felsőbb hatóságai által hozzá utasittatnak.

A Kreistag fel van jogositva szabályrendeleteket és szabályzatokat alkotni, a törvény által kijelölt csekély jelentőségű esetekben; meghatározni, mily arányban osztandók fel az állam iránti szolgálmányok; a Kreis kötelezettségeinek teljesítésére, vagy a Kreis érdekében szükséges kiadások iránt határozni, s e célra a Kreis vagyona felett intézkedni, kölcsönöket kötni, a Kreis lakosságára adót kivetni, s a hozzájárulás arányát megállapítani s az évi számadásra nézve a felmentvényt megadni, megállapítani az elveket, mely szerint a Kreis ingatlan vagy tőke vagyona, s a Kreis intézetei kezelen-dők; a Kreis-hivatalok felállítását elhatározni s a hivatalnokok számát és fizetését megállapítani; a Kreisausschuss (választmány) választását s különös bizottságok és biztosok kiküldését foganatosítani; véleményt adni oly ügyekben, melyek e célra az állam hatóságai által hozzá utasittatnak; s teljesíteni a törvény és királyi rendeletek által hozzá utasított egyéb teendőket.

A képviselőket a Kreistagra a Kreis főtanácsviselője a Landrath hívja össze s elnököl a gyűlésen. A Landrath köteles minden évben legalább két Kreistagot tartani, de amyszor hívhatja össze, a hányszor azt az ügyek elintézése kívánja. Az összehívásnak meg kell

történnie, ha a képviselők negyedrésze vagy a Kreis Ausschuss kívánja.

A Kreis ügyeinek kezelésére s az általános országos közigazgatás teendőinek teljesítésére a Kreistag kebeléből egy állandó választmány (Kreis Ausschuss) alakítatik. A Kreis Ausschuss áll a Landrathból és hat tagból, a kik a Kreis lakosai (nem szükségkép a képviselők) közül szótöbbséggel választatnak.

A Kreis Ausschuss a Kreistaggal szemben, mely a Kreis közönségének képviselete s melynek kifolyása, a tulajdonképeni végrehajtó közigazgatási testület. Kötelessége és joga a Kreistag határozatait előkészíteni és végrehajtani, a mennyiben ezzel különös bizottságok, hivatalnokok nincsenek megbizva; a Kreis ügyeit a törvény és a Kreistag költségvetésének határain belül kezelni; a Kreis hivatalnokait kinevezni s működésüket vezetni, s arra felügyelni; véleményt adni az állam hatóságai által hozzáutasított ügyekben; végre a törvény által hozzá utasított országos közigazgatási teendők teljesítése.

Az országos közigazgatás terén az állandó választmányhoz van utasítva: a) a felfolyamodások, az Amtsvorsteherék, községi előljárók és városi rendőri hivatalok határozatai ellen; b) a Kreis hatóságai által megállapított birságok fogságra való átváltoztatása; c) némely teendők, a szegény-ügy, út-, viz-, mezei ipar-, építészeti- és tűzrendészet terén, s némely telepítési ügyek; d) egy fisetéstelen hivatal visszautasítása feletti határozat; e) a községek és egyesek panaszai, a Kreis szükségletei fedezésére kivetett adóval való tulterheltség miatt; f) felügyelet az Amtsbezirkek, falusi községek és az önálló u. n. Gutsbezirkek felett; befolyása ezeknek némely iskolai ügyeire; egészségügyi intézkedések; g) az esküdtek névsorának összeállítása; h) az állandó választmány

első fokú közigazgatási bíróság közigazgatási vitás ügyekben; i) az állandó választmány fegyelmi büntetéseket szabhat a községi előljárókra, Amtsvorsteherekre s helyetteseikre, s a Kreishivatalnokaira formális fegyelmi eljárás nélkül; a rendes fegyelmi eljárás ugyanazok ellen a hivatalból való eltávolítás céljából. Az elősorolt teendők azonban nem meritik ki a választmány összes feladatait, s a ki a porosz belügyminiszter által 1873. évben a Kreis Ausschussok számára kiadott szabályzatot elolvassa, arra a meggyőződésre fog jutni, hogy az állandó választmánynak sok fontos teendő jutott a közigazgatás; s kivált a közigazgatási jogszolgáltatás terén.

Azokról a kiadásokról és bevételekről, melyek előre meghatározhatók a Kreis Ausschuss évenként költségvetést készít, melyet a Kreis gyűlésén a Kreistag állapít meg. A költségvetés előterjesztésénél a Kreis Ausschuss kötelessége a Kreisközigazgatási ügyeinek állapotáról jelentést tenni. A költségvetés és jelentés másolata a Bezirksregierungnak terjesztendő fel.

A Kreis pénztára minden hónapban egy meghatározott napon s minden évben egyszer rendkívül megvizsgálendő. A vizsgálatot a Kreis Ausschuss elnöke teljesíti. A rendkívüli vizsgálatnál a Kreis Ausschuss elnöke közreműködik.

Az évi számadást a pénztárnok minden év május elsejéig tartozik a Kreis Ausschussnak előterjeszteni. Ez a számadást átvizsgálja s véleményével a Kreistag elé terjeszti határozathozatal végett. A határozat másolata a Bezirksregierunggal közlendő.

A Kreis közigazgatása felett az állami felügyeletet a Bezirksregierungen, magasabb fokokban az Oberpräsidentek s a belügyminister gyakorolja. Oly határozatok ellen, melyek a Kreistag jogkörébe nem tartoznak,

a Kreis főnöke, a Landrath kifogást tesz és a felügyelő hatóságnak előterjeszti. A Kreistag oly határozatai, melyek statutáris rendelkezéseket tartalmaznak, (megjegyzendő, hogy a statutarius jog nagyon szűk körre van szorítva) a Kreis egyes részeinek kisebb vagy nagyobb mértékben leendő terheltetésére vonatkoznak, a Kreis ingatlan vagyonának elidegenítésére, kölcsönök kérésére vonatkozó határozatok; végre, melyek a Kreis lakosságának az egyenes adó 5%-nél nagyobb Kreis adóval való megterheltetését állapítják meg, vagy a törvényes kötelezettségeken kívül oly terheket ró a lakosságra, melyek 5 évnél tovább tartanak, csak a fejedelem illetőleg a kormány jóváhagyása után lépnek hatályba. A Kreistag az államminiszterium előterjesztésére királyi rendelettel feloszlatható.

A Kreis élén a Landrath áll. E nagy jelentőségű tisztviselőt a király nevezi ki. A Kreis képviselőtének azonban jogában áll a Landrath állomásának betöltésével a földbirtokosok és Amtsvorsteherok sorából az alkalmas egyéneket ajánlatba hozni. A kinevezés e módja teljesen megfelel a Landrath kettős állásának. A Landrath mindennek előtt az állam legfontosabb és legbefolyásosabb organuma s ez okból az állam kormányának biztosnak kell lennie, hogy csak képes s bizalmára méltó egyén foglalja el ezt az állást s szükségkép döntő befolyással kell bírnia a Landrath kinevezésére. De a Landrath egyuttal a Kreis organuma is, s e minőségben szüksége van a Kreis lakosságának bizalmára. Szükséges tehát, hogy a kormánynak a Landrath szabad kinevezése biztosíttassék, s egyszersmind a Kreis képviselőtének alkalom nyújtassék a kinevezendő személyiségre vonatkozó óhajok iránt a koronát tájékozni.

A Landrath helyettesítésére a Kreistag a lakosok

közül két képviselőt választ 6 évre, kiket az Oberpräsi-
dent erősít meg. Rövid ideig tartó akadályoztatás esetére a Landrathot a Kreis titkára is helyettesítheti.

A Landrath hatásköre részletesen körül van írva az 1816-ban kiadott utasításban. E hatáskör a Kreis-
ordnung által némi változást szenvedett; de egészben megmaradt eddigi tekintélyű s nagy fontosságú állásában. Különösen érintetlen maradt az idézett utasítás azon része, mely a Landrath qualificatiójára vonatkozik. Eszerint általában megkívánatik, hogy a Landrath érett, művelt, kipróbált becsületességű tekintélyes ember legyen. Különös kellékek, hogy az általános jogi és közigazgatási elvek, az ország és provincia alkotmánya, a lakosság főfoglalkozása, nevezetesen a mezői gazdaság, s katonai ügyek ismereteivel bírjon, s ezeket az ismereteket az előirt módon kimutatni képes legyen. Szükséges tehát kimutatni, hogy oly hivatalban volt, melyhez a porosz közigazgatás elvei szerint kormány- vagy fő-törvényszéki tanácsos qualificatiója kívánatik, vagy Berlinben a fővizsgáló bizottság előtt a jogi vagy kamarai nagy vizsgát letette, s e két esetben a Bezirksregierung meggyőződött arról, hogy a szükséges gazdasági, technikai és katonai ismeretekkel bírnak, vagy végre, hogy kiképeztetésök czeljából valamely provinciális hatóságnál, vagy legalább valamely Landrath irodájában gyakorlati szolgálatot tettek s annyira haladtak, hogy a provinciális hatóságtól érettségi bizonyítványt nyertek a nagy vizsga letételére.

Ez utóbbi esetben azonban a Landrath egyelőre csak 6 hónapra erősítetik meg hivatalában s ez idő alatt tartozik a nagy vizsgát a fővizsgáló bizottság előtt letenni.

A Landrath segédje a Kreis titkára. Ezt is a Kreis-

regierung vizsgálja meg s nevezi ki a Landrath ajánlataira; a Kreispénztárnoka, tiszti orvosa és sebésze szintén a kormány által neveztetik ki a pénzügy- illetőleg a belügyminiszter jóváhagyásával.

A Kreis minden hatósági közege a Landrathnak alá van rendelve s hatásköre általában az egész Kreis közigazgatására s az Amtsbezirkok és községek felügyeletére terjed ki.

A rendészet a Kreisordnung értelmében a király nevében gyakoroltatik, úgy mint Angolországban. A rendészet kezelése s egyéb köztügyek elintézése céljából minden Kreis alkerületekre, Amtsbezirkre osztatik; oly módon, hogy körülbelül 2000—3000 lakossal bíró községek egyesítettnek egy Amtsbezirkbe, vagy ha egy községnek van annyi lakosa, ez képez egy külön Amtsbezirket.

Az Amtsbezirk közigazgatásának közegei: az Amtsvorsteher és az Amtsausschuss.

Az Amtsausschuss az összetett alkerületekben a hozzájuk tartozó községek képviselőiből áll. Jogaihoz tartozik az Amtsbezirk által viselt költségek megszavazása s hovaforvitásuk ellenőrzése; határozat azokra a a rendőri intézkedésekre nézve, melyeket az Amtsvorsteher az Amtsausschuss hozzájárulásával tartozik tenni; nyilatkozat az Amtsbezirk megváltoztatására vonatkozólag; bizottságok és biztosok választása az Amtsausschuss határozatainak előkészítésére s végrehajtására; határozat hozatal oly ügyekre nézve, melyeket az Amtsvorsteher saját hatásköréből e célra az Amtsausschuss elé terjeszt.

Az Amtsvorsteher a provincia elnöke nevezi ki. A kinevezés a Kreistag előterjesztése alapján történik,

melyek az Amtsbezirk területén lakó alkamas egyének felveendőik. A kinevezés 6 évre szól.

Az Amtsvorsteher kezeli a rendőrséget; nevezetesen a közbiztosság és rend; az erkölcsi, egészségügyi, cseléd, szegénységügyi, uti, vízi, mezei, erdei, halászati, ipar, tűz, építészeti stb. rendészetet a menyiben különös törvények által a Landrathhoz vagy más tisztviselőhöz utasítva nincs, s az Amtsbezirk egyéb közügyeit a Kreisordnung rendelkezése szerint. Az Amtsvorsteher joga és kötelessége továbbá ott, hol a közrend, béke és biztosság közreműködését igényli, a szükséges intézkedéseket megtenni s foganatosíttatni. A közutak tekintetében tartozik gondoskodni, hogy jó karban tartassanak, s a közlekedés meg ne akadjon, s joga van az arra kötelezetteket a szolgálmányok teljesítésére szorítani. Joga van továbbá az Amtsbezirk területén az Amtsausschuss hozzájárulásával rendőri rendeleteket kibocsájtani.

A községi előljárók kötelesek az Amtsvorsteher utasításait és meghagyásait teljesíteni nem különben a csendőrök is tartoznak rendőri ügyekben felhívásának megfelelni.

A Landrath és a Kreisausschuss fel vannak jogosítva az Amtsvorsteher közvetítő s véleményező tevékenységét igénybe venni. Az eljárásuk elleni panaszok felett a Kreisausschuss határoz. Az ügy kezelése feletti felügyelet a Landrathot, mint a Kreisausschuss elnökét illeti.

Az Amtsvorsteher fizetést nem huz, de joga van a hivatalos költségek megtérítésére, melyet rendesen az érdekelték meghallgatása után általány alakjában a Kreisausschuss állapít meg. Az Amtsvorsteheren kívül a fizetéstelen hivatalok közé számíttatik a községi elől-

járóság, a Kreistag tagja s a Kreisausschuss tagja, kiknek a hivataloskodásért semmi díj nem jár.

A ki pedig ily fizetéstelen hivatalt a Kreis igazgatásában vagy képviselőjében a törvényben meghatározott mentő okok nélkül elvállalni vonakodik, vagy az elvállalt hivatalt a törvény által meghatározott idő előtt akarná letenni, a Kreisausschuss által háromtól hat évig terjedhető időtartamra megfoszthatik a Kreis képviselőjében és közigazgatásában gyakorolt jogaitól, és a többi lakosnál egy nyolczadrésztől egy negyedrészig nagyobb mértékben terhelhető a Kreis adójával.

A porosz önkormányzat tehát összehasonlítva az angol önkormányzattal nem látszik ugyan oly impozánsnak. Poroszországban az általános országos közigazgatás organumai nem kizárólag az önkormányzat testületei s közegei, hanem a közigazgatás nagyobb és fontosabb feladatait nagy állami hivatalok s hivatásszerű tisztviselők végzik s az állampolgárok ingyen szolgálata csak kényszerítő rendszabályokkal erőszakoltató ki. De mégis tagadhatlan az, hogy a porosz önkormányzat, ha csekélyebb körre van is szorítva, magában hordja az önkormányzat lényeges monumentumait. Az állam polgárai fizetéstelen hivatalokban végzik az állam teendőinek egy részét s az önkormányzat költségeit magok fedezik. Az önkormányzati tisztviselők választását pedig a poroszok ép oly kevéssé ismerik, mind az angolok.

Az ingyenszolgálat eszméje uralkodik az igazi európai önkormányzatban, ott a hol megvan valósítva s uralkodik mindenütt, a hol tisztult eszmék alapján törekszenek megvalósítására. Az angolok ezt a nagy eszmét megvalósították minden reflectió nélkül s egyedül a nemzeti egyéniségükben rejlő egészséges ösztön vezette őket. A poroszok öntudatosan fogtak az igazi önkormány-

zat megvalósításához, kísérletet tesznek előbb, vajjon mennyi állami functiót képesek az állam polgárai az önkormányzat útján végezni s eleinte inkább kevesebb terhet raknak vállaikra. Az önkormányzat mértékét kisebbre szabják, de lényegéből nem engednek semmit, s nemcsak az elmélet emberei, hanem a gyakorlati állampolgárok is egész határozottsággal követelik az ingyenszolgálat behozatalát. S midőn a porosz kamarában a Kreisordnung feletti vita folyt, Eulenberg gróf a belügyminiszter, a következő érdekes nyilatkozatot tette: »Még egy megjegyzést kell tenem arra a panaszra vonatkozólag, melyet valaki a túrhetetlen kényszer miatt nyilvánított, melylyel az állampolgárok az önkormányzatban arra szorítottak, hogy idejüket és erejüket az államnak szenteljék, a nélkül, hogy kedvök volna hozzá. E panaszszal szemben a törvényjavaslatot és intentiót így jellemzem; hogy az általános szolgálati kötelezettséget, mely katonai téren oly nagygyá tette Poroszországot, a polgári térre viszi át. Az általános szolgálati kötelezettség ez a jelszó, melyet kiadok, ez a Kreisordnung mottója.«

E nyilatkozatot nagy helyesléssel fogadta a porosz kamara túlhíromó többsége s lelkesedéssel fogadta el a törvényjavaslatot, melyben ily nagy eszmék vannak letéve. Hol a tudomány és a gyakorlat emberei ily nagyszerű felfogásból indulnak ki, ott nem csuda, ha nagy dolgok történnek s nagy eredményeket jegyez fel a történelem.

VIII.

Európa két legjobban kifejlett önkormányzatának száraz és rövid ismertetését azért szóttem be, hogy azoknak, a kik az angol és porosz önkormányzat szervezetét nem ismerik, könnyűvé tegyem az összehasonlítást a mi ugynevezett önkormányzatunkkal.

Első pillanatra észrevehette mindenki, a ki a mi megyei önkormányzatunkat ösmeri, hogy nagyon különbözik a mai európai önkormányzattól. A mi önkormányzatunkban ösmeretlen az ingyenszolgálat, a fizetéstelen hivatal; nincs megvalósítva a közigazgatási költségek fedezése önmegadóztatás útján; a mi önkormányzatunkban a tisztviselők választása az uralkodó elv. A mi tehát önkormányzatunkban hiányzik, az az önkormányzat lényege, azaz: önkormányzatunk nem is igazi önkormányzat.

Ha az angolok büszkék nagyszerű önkormányzatukra, melyet irigyel tőlök a continens, azt természetesnek fogja találni mindenki, mert nagy eszmék vannak benne megvalósítva. Ha a porosz államférfiak lelkesedéssel fognak az önkormányzat meghonosításához, ez természetes, mert valóban nagy eszméket akarnak benne megvalósítani. De ha mi vagyunk nagyra a mi önkormányzatunkkal, ha mi akarunk büszkék lenni erre az önkormányzatra, melyben az európai önkormányzat egy magasztos eszméje sincs megvalósítva, az valóban

majdnem megfoghatatlan. Az a fogalomzavar, mely a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény megalkotásakor uralkodott a törvényhozásban, nem egy tiszta egész alkotást, hanem chaost hozott létre, s mert az önkormányzat lényegét ott keressük a hol nincs, s megvalósítására irányzott kísérleteinknél egészen másra fektettük a súlyt, mint a mire kellett volna; lélekemelő és lelkesítő eszméket megvalósító intézmény helyett az önkormányzat undorító torzképét mutathatjuk csak fel.

Midőn a törvényhozás a megyei közigazgatás szervezését tűzte ki magának feladatul, három ut állott előtte. Vagy a magyar állam egységét tartva szem előtt, egy nagyszerű közigazgatási gépezet alkotása, francia minta szerint, mely nem ismeri el a részek önállóságát; s ez esetben meglehet tévedett volna a törvényhozás; de mindenki látta volna, hogy valami tiszta kézzelfogható czél megvalósítására törekszik a megfelelő eszközökkel s bizonyára elismerésére talált volna a rendkívüli erély és következetesség, melylyel az állam egységét megóvni törekszik.

Vagy figyelmen kívül hagyva az állam egységét s a részek önállóságából eredő veszélyeket, a legtágabb körű önkormányzat életbeléptetése angol minta szerint. Ez esetben meglehet tévedett volna, mert a nemzet legfőbb érdekeit és az állam lételét veszélyeztette volna, a szabadság kedvéért a közigazgatás terén, de legalább senki sem tagadhatta volna meg tőle az elismerést, hogy a szabadságot, az igazi szabadságot akarja megvalósítani s hogy a szabadság megvalósítására helyes és czélra vezető eszközöket is használja.

Végre a harmadik ut az volt, mely az előbbi között a középre esik. A magyar állam egysége, a magyar nemzet uralma a legfőbb állami czél. De ebből nem követ-

zik az, hogy a község, a megye önkormányzati önállóságát meg kell ölni. Életben tartani s csak alárendelni kell az önkormányzat közegeit az állam egységének s csak oly mértékben, a mint azt az állam egysége s a magyar nemzet érdeke megóvására s érvényesítésére szükséges. A feladat tehát ezen az uton az lett volna, hogy a törvényhozás sajátzerű viszonyaink és szükleteink beható s lelkiismeretes tanulmányozása s számbavétele alapján szem előtt tartva azt, hogy lételünkért küzdő, assimiláló s terjeszkedő nemzet vagyunk; úgy szervezze a közigazgatást, hogy a részek önkormányzati önállóságának csak annyi tér engedessék, a mennyi a magyar nemzet legfőbb érdekei veszélyesztetése nélkül lehetséges.

Tudjuk, hogy a törvényhozás a megyék rendezésénél e három ut közül egyikre sem lépett. Tudjuk, hogy mindezekből a municipialis törvény alkotásáról szó sem volt. Mondjuk ki egymásnak az igazságot nyíltan és őszintén, a magyar nemzet érdekeit akkor nem méltatta figyelemre senki, az önkormányzat európai fel fogásáról pedig a törvényhozásnak úgy látszik alig volt sejtelme.

Azt hiszem nem fogja senki rossz néven venni az igazság e kiméletlen kimondását. Csak az igazság menthet meg bennünket s nem másoknak s önmagunknak ámitása. Szomorú dolog volna, ha e nemzet kiváló férfiai nem tudnák elviselni az igazságot. Nagy volt az 1870-ki törvényhozás nézeteiben a zavar a közigazgatási ügyekre nézve. De ezen nem lehet csodálkozni. Gyakorlatunk s tapasztalásunk nem volt a közigazgatás terén. A rendi állam, mely nem ismeri a mai értelemben vett közigazgatást, csak 1848-ban szűnt meg Magyarországon. Ezután a nemzet harca s bukása követke-

zett. Ezután az idegen uralomnak a magyar nemzet elnyomására szervezett központosított közigazgatása, az ennek hatása alatt keletkezett elkeseredés és gyűlölet az elnyomás czéljára szolgáló intézmények iránt, megfosztotta a nemzetet attól az elfogulatlanságtól és higadságságtól, mely a nagy állami alkotásoknál nélkülözhetetlen. A fenálló rendszert csak gyűlölte, de nem figyelte meg. Mikor a Bach-rendszer megbukott, a nemzet más kérdésekkel volt elfoglalva 1870-ig s teljesen hiányzott az alkalom, hogy a modern közigazgatás terén praxist szerezzen magának. Ép annyira vagyunk hátra az elmélet terén is. A közigazgatás tanának tudományos tárgyalása majdnem teljesen hiányzik irodalmunkban. Más nemzetek tudományos irodalmában jelentékeny helyet foglal el az államigazgatás tudománya s irodalma. De nálunk, ott hol más nemzetek tudományos irodalmában egész erdeje díszlik a világra szóló tudományos műveknek, kopár, művelés alatt nem álló pusztaság terül el, melyen imitt-amott látható egy-egy silány, tengődő hasznavehetetlen phrasis, mely néhány országgyűlési beszéd vagy hirlapi cikk által elhintett magból kelt ki.

A nemzet szelleme tehát még nem fordult e fontos tárgy felé, nem tette komoly, alapos tanulmány tárgyává az államigazgatást. S e hiány, mely első pillanatra csak elméletének látszik sajnosan érezhető a gyakorlat terén is. Az elmélet készíti a tiszta fogalmat; a gyakorlat pedig megvalósítja. De a hol a nemzet szelleme a közigazgatással elméletileg nem foglalkozik, ott nem lehetnek tiszta fogalmak; s a hol az emberek a közigazgatási, gyakorlat terén járatlanok, ott nem várható a legtisztább fogalmak czélzerű megvalósítása sem. Mi a közigazgatás terén nem vagyunk se theoretikusok se practikusok. S azért mai napig sem voltunk képesek oly közigazga-

tási szervezetet alkotni, mely bármely irányban megfelelné az ország szükségleteinek. Nem tudtuk megóvni a magyar nemzet érdekeit, biztosítani az állam egységét; de nem voltunk képesek megvalósítani a szabadságot sem a közigazgatásban, az önkormányzatot.

Alakitottunk minden, megyében egy nagy testületet, mely néhol 600 tagból is állhat. Ez képviseli a törvényhatóságot s gyakorolja a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében. Erre rá van ruházva az állami közigazgatás közvetítése; az önkormányzat jogánál fogva pedig saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot; határozatait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre; tisztviselőit választja; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja s a fedezetről gondolkodik, s erről aztán azt tartottuk, hogy ez már valóban önkormányzat.

Ez az önkormányzat csupa jogokból áll, de a megfelelő kötelességeket nem ösmeri. Ez az önkormányzat nagyon kényelmes dolog. A törvényhatósági bizottság tagjainak fele részét megválasztják, másik felét egyszerűen kiírják a legfőbb adót fizetők névsorából. Ez a bizottság választja a tisztviselőket, jó fizetést ad nekik s végezteti velök a közigazgatási ügyek elintézését. A közigazgatási szükségletek fedezéséről se kell gondoskodnia, mert a szükséges pénzösszeget megkapja havonként az adóhivatalból. De hogy a megye arra való lakosai az ugynevezett értelmiség terheket vállalna magára, hogy ingyen szolgálná a megyét s végezné az állam functióit, arról a mi önkormányzatunk nem tud semmit.

Midőn az ország közvéleményét s törvényhozását a megyei önkormányzat szervezése foglalkoztatta, egy momentumra se helyeztek oly nagy súlyt, mint a tisztviselők választására s a házi adó behozatalára. De külö-

nösen a tisztviselők választása nélkül a magyar ember nem is tud magának önkormányzatot képzelni. Pedig ép ez vetkőztette ki önkormányzatunkat az igazi önkormányzat jellegéből.

A nemzet törvényhozásában tulsúlyban levő táblabíró elem, idegenkedett a hivatásszerű tisztviselőségtől, s azért nem kötötte a hivatalba léphetést bizonyos qualificatiohoz. Ez természetes is volt, mert a kellő qualificatio követelése által önmagát és rokonait és barátait zárta volna ki a megyei hivatalokból. De a hivatal, e jó emberek felfogása szerint, nem is hivatal ha fizetés nincs vele összekötve, s azért lehetőleg sok és lehetőleg nagy fizetéssel ellátott hivatalt igyekeztek felállítani, hogy minél több hivatal és fizetés jusson az arra hivatottaknak, már t. i. azoknak, a kik nyakára hágván az ősi vagyonnak, nem tudnak másképp megélni. Ily módon nem részesültünk ugyan a hivatásszerű, tanult, fegyelmezett tisztviselőség által nyújtott előnyökben, de nagy megnyugtatónkra szolgálhat az, hogy oly gyönyörű önkormányzati intézményeink vannak, melyekben a gentry közszolgálatához nem értő tagjainak biztosítva van az az előny, hogy fizetést huzhatnak az állam pénztárából oly szolgálatokért, melyeket nem teljesítenek és pedig annál az egyszerű oknál fogva, mert erre nem képesek. S így igen ügyesen egyesítettük azt, a mit az angol és francia rendszerből átvettünk. Az angoloktól átvettük a dilettantismust, a függetlenség és tekintély nélkül; a francziáktól átvettük a hivatalnok fizetését, de pontosság és rend nélkül, megfűszerezve a választással, mely egészen a mi sajátunk.

S az önkormányzat lényegének e teljes félreismerése nem maradhatott szomorú következmények nélkül az életben és gyakorlatban. Ez az önkormányzat, a me-

lyet mi alkottunk, egyenesen eorrumpálta közéletünket. Mig angliában az önkormányzat terét az intelligens, vagyonos, független és tekintélyes gentry tagjai foglalják el, a kik, mert áldozatokat hoznak a közügynek, mert ingyen szolgálják az államot, a közönség tiszteletében és elismerésében részesülnek, s büszkén hordják fejüket e nagy kötelességek teljesítése, a hozott áldozatok lélekemelő tudatában; mig Poroszország államférfiai e példán lelkesedve, a nép erkölcsi emelése, az állam egészséges fejlődése s a politikai szabadság biztosítékainak megszerzése végett kísérleteket tesznek az igazi önkormányzat meghonosítására; addig nálunk az önkormányzat terén a durva önzés, a hivatalhajhászás titotte fel tanyáját s kiszorított minden komolyabb feladatot, s a fizetéses tisztviselők választása az érdeklődés majdnem egyedüli tárgya a törvényhatóságok életében. A mint a tisztujítás időpontja közeledik vagy egy hivatal megürült, azonnal megkezdődik az a sajtószertű zsongás-bongás, susogás, járás-kelés, a sok jelentőségteljes pillantás, kézszorítás, összejövetelek s intrigua stb., s mindezt hallani és látni kell, hogy megtudja az ember, hogy mi az a megyei élet. Vannak emberek a kiknek nagy mulatságot okoz, ha egy csoport cigánygyerek közé egy krajczárt dobnak s nézhetik dulakodásukat a krajozár elnyeréseért. Ezek kitünően mulathatnának megyei hivatalok megtüresedése alkalmával, mert ekkor ép oly érdekes dulakodás fejlődik ki a hivatal elnyeréseért.

A ki látta, mikép jön össze néhány száz jogosított az önkormányzat tanácskozó termébe, hogy szavazatát adja egy vagy több emberre, oly czélból; hogy rá ruházza egy bizonyos hivatal funetióit, melyekről rendszeren megfelelkeznek, s a hivatallal járó fizetést, melyről sohasem feledkeznek meg, s azután a tömeg haza megy a

nélkül, hogy közülök többé valamely kötelességet teljesítene az önkormányzat körében. A ki látta mikép osztognak bizonyos családok és cliquek a fizetéses hivatalokon, mikép számítják ki vajjon érdemes-e és mennyit költeni bizonyos hivatalok elnyeréseért; a ki látta a jelölteket és pedig országos nevű családok tagjait, egy 1000—1200 frtos hivatalért hajlongni a befolyásos egyének előtt, faluzni, házról házra menni és szavazatot koldulni, paraszttal kezet szorítani és csókolkozni, kétes jellemű de nagy torku emberekkel ivás közben barátságot kötni, magát mindenképen megalázni, a porban csuszni egy nyomorult megyei hivatallal járó fizetésért; a ki látta, mennyire tódulnak az önkormányzatra jogosítottak a megyeház termébe, mikor fizetéses hivatal elnyeréséről van szó, s mily nehéz embert kapni a légcsekélyebb funetióra, ha jutalom nem jár érte, mint például a választók összeírására, mely leginkább ezen akadt meg: az ha csak egy kis erkölcsi érzék van benne lehetetlen, hogy undorral ne forduljon el e jelenségektől, melyeknek összeségét mi ugyan önkormányzatnak nevezzük, de mely egyenes ellentéte az igazi önkormányzatnak, a mint ez Angol- és Poroszországban megvalósult.

Mi az önkormányzat hanyatlását, a közügyek iránti részvétlenséget abban látjuk, hogy a bizottsági tagok nem látogatják a közgyűléseket s az állandó választmány üléseit s vannak a kik igen sokat várnak a házi pénztár behozatalától, mely nézetök szerint alkalmas lesz arra, hogy érdeklődést ébresszen a bizottsági tagokban s őket a közgyűlésekbe vonzza. A kik ezt várják, csalatkozni fognak. Az önkormányzat pénzügyi oldala, különösen a mi viszonyaink között nem játszhatik nagy szerepet a megyei életben, de különben sem meríti ki az

önkormányzatot. A megyei önkormányzat legfontosabb részét mindenütt a hatósági functiók, a közigazgatási intézkedések, rendőri biráskodás képezik. Nem a testületi tanácskozás az önkormányzat legfontosabb momentuma, hanem az egyéni tevékenység a közigazgatás terén. Míg a tevékenységet fizetett organumokra bizzuk s nem vonjuk bele a megyék művelt, független és vagyonos osztályait egyénenként, mint a poroszok tették kényszer útján is, míg ezek az osztályok helyettesítettik magukat fizetett tisztviselők által az állami functiók teljesítésében, míg azt fogjuk hinni, hogy a fizetett tisztviselők választása az önkormányzat egyik leglényegesebb functiója, addig nem fogunk életet lehelni az önkormányzatba, még ha különben meg is volnának nálunk az erőteljes önkormányzat feltételei.

A fizetéses önkormányzati hivatalok felállítása s választás útján való betöltése folytán süllyedt annyira a hatóság tekintélye a megyékben. A képzett emberek másutt keresnek alkalmazást, a vagyonos földbirtokosok mint függetlenek visszavonulnak a hivataloktól, tehát ép azok, a kik másutt hivatva vannak ingyen szolgálni az államot, s megelégszenek azzal, hogy befolyásukat éreztetik az önkormányzati tiszti karral, hogy függésbe hozzák maguktól legalább a járási tisztviselőt, hogy igazságot szolgáltatasson nekik a cselédek, szomszédok stb., ellenében az ő kivánságuk szerint, támogassa őket politikai s egyéb céljaik elérésében, s ha talán nem tenné a legközelebbi tisztujítás alkalmával éreztessék vele azt, mily kellemes önkormányzati jog a tisztviselők választásának joga annak kezében, a kinek befolyása van s magának nincs szüksége hivatalra.

De a mi önkormányzatunk rendszere nemcsak a magán érdektől, hanem a pártpolitikától, de sőt a nem-

zetiségi törekvésektől is függésbe hozta az állami functiók organumát, s ezáltal nagy veszélyévé lett a politikai szabadságnak, holott az igazi önkormányzat a politikai szabadságnak s a parlamentarismusnak legerősebb alapja.

Általánosan ösmert dolog, hogy az angol parlamentarismus alapja az angol önkormányzat. Az angol kormány pártjellege erősebben van kifejlődve, mint bármely más országban s Angliában meg van az erős hajlam, a hivatalok tisztán párt szempontból való betöltésére. E hajlam hatalmas ellensúlyozása az önkormányzat, fizetéstelen tisztviselőivel. A békebiró, az angol közigazgatás a legfontosabb közege, ép azért, mert fizetést nem kap, s mert évszázados szokásnál fogva, nem az uralkodó párt érdeke szempontjából, hanem pártállásra való tekintet nélkül neveztetik ki, nem is eszköze az uralkodó pártnak, s Angliában nem ösmerik az adminisztratív közegek döntő befolyását a parlamenti választásokra, s ezáltal vált az angol önkormányzat a szabad választásoknak, a valódi parlamentarismusnak egyik főbiztosítékává.

Ugy látszik, hogy e cél elérése lebegett a mi politikusaink s törvényhozóink szeme előtt is, csak hogy nem tudták a módját megtalálni. Az igaz, hogy a választott tisztviselő nem függ annyira a kormánytól, mint a ki a kormánytól nyerte kinevezését; de tagadhatatlan, hogy azért nem független, hanem még nagyobb mértékben függ a megyei pártoktól s a megyében döntő befolyással bíró tényezőktől. Az igaz, hogy a kormánynak nem szolgálja; de annál inkább szolgálja a tisztujításoknál döntő megyei nagyságoknak.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a megyékben a pártok az országos pártállás szerint alakultak. A politikai

pártok első sorban a megyékben törekedtek többségre jutni, hogy többségre juthassanak az országban s az országgyűlésen. Minden megyének meg volt a maga Deákpártja s balpártja, sőt sok megyének volt nemzeti-ségi pártja is. A mely párt többségben volt a megyében, rendszeren teljesen kizárta a többit minden hivatalból, az alispántól a legutolsó díjnokig csak saját pártjához tartozó egyéneket alkalmazott tisztviselőkkül, ép úgy, mint a párt kormányok szoktak tenni egész országokra nézve. A képviselők választása pedig e tisztviselők befolyása és nyomása alatt ment végbe s a mi a tisztviselők pressióját illeti a képviselők választásoknál önkormányzatunk daczára bizvást vetekedhetünk e téren Franciaország mereven központosított közigazgatási organismusával. S hogy a zavar a politikai szabadság veszélye még nagyobb legyen, hozzájárult az államellenes nemzetiségi agitáció, melynek természetes törekvése a törvényhatóságban szintén a többségre jutás pártezeljái elérésére. Itt már a mi ugynevezett önkormányzatunk nem valamelyik országos pártnak, hanem az országot s a magyar nemzetet megrontani akaró elemeknek s a nemzeti fanatismusnak adta kezébe az eszközöket a hazaellenes törekvéseknek hivatallal való megjutalmazására, hatósági terrorismusra s a magyar államhoz hű lakosság üldözésére.

Vége a fizetéses tisztviselők alkalmazása az önkormányzatban kivihetlenné tette az önmegadóztatás, az ugynevezett megyei háziadó életbeléptetését is. A municipális törvényben ki van ugyan mondva, hogy a háziadó miként vetendő ki s szedendő be. De a törvényhozás ezt a tisztán fináncziális intézkedést (a mi nagyon jellemző) minden előleges tájékozás s positiv adatok nélkül tette. S midőn a kivitelre került a sor kiderült,

hogy ha a megyéknek a közigazgatás eddigi költségeit önmegadóztatás útján kellene fedezni, nagyobb részére elvivelhetetlen adóterhet háritana a törvényhozás. A háziadó behozatala tehát mindeddig elmaradt s kivihetetlen mindaddig, míg a megyék nagy tisztai karai fizetést huznak. A megyei tisztviselők fizetése átlag 50%-át képezi a kisebb és közép nagyságu megyék költségvetésének s a közigazgatás költségei nem állnak oly arányban e megyékben az egyenes adó mennyiségéhez, hogy tetemes adófelemelés nélkül lehetne e költségeket fedezni. A háziadó azonban könnyen léptethető életbe, a mint a megyei gentry ingyen fog szolgálni s az az összeg, melyet most a tisztviselők fizetése igényel, a fizetéstelen tisztviselők behozatala által egyszerűen el fog esni. Az önkormányzatban az önmegadóztatással együtt jár az ingyenszolgálat nemcsak fináncziális okokból, hanem az igazi önkormányzat szempontjából is. Az ingyenszolgálat, de nem a tisztviselők választása, lényeges az önkormányzatban.

Európa legkifejtettebb, legerőteljesebb önkormányzata az angol; de az az önkormányzat nem ösmeri a tisztviselők választását. Az angol nem tudja magának még csak képzelni sem, hogy állami hatósági functiókat más végezessen, mint a korona által e célra megbizott, kinevezett közeg. Ugyanez az elv uralkodik a porosz önkormányzatban is. S e helyütt eszembe jut egy nagy magyar politikai lapnak egy czikke, melynek írója meglehetősen hauteurrel állította azt, hogy a közigazgatási tisztviselők kinevezése hátralepés, hogy azt a tudomány már elítélte.

Erre egyszerűen azt lehetne felelni, hogy az önkormányzat praxisa pedig az önkormányzat hazájában a közigazgatási tisztviselők választását ítélte el. De a tudo-

mány az egyszer teljes összhangzásban van a gyakorlattal s igen érdekes olvasni, miként nyilatkozik műveiben Európa egyik legnagyobb tudósa, Gneist, kinek nézetei a porosz Kreisordnungban vannak megvalósítva az önkormányzat közegeinek választásáról. Nem állhatom meg, hogy ide ne iktassak néhány idézetet, hogy a magyar közönségnek az a része, mely csak nevével ismeri, megösmérkedjék e híres tudós felfogásával, mely rendkívül tanulságos reánk nézve.

»Az önkormányzat politikai súlypontja abban a gondolatban fekszik, hogy a rendőri hatalmat nem szabad sem bizonyos jószágokhoz kötve feudalizálni, sem a miniszteri kormányzattól közvetlenül függő hivatalnokokban centralisálni, hanem nagyobb számú társadalmilag független tisztviselő között kell felosztani.«

»A rendészet teendőinek átnézetéből következik, hogy a hivatal nem választás útján, hanem azon elvek szerint töltendő be, melyeket a városok rendezésére vonatkozó törvények a törvényes rend fentartására nézve az államban elismertek.«

»A városi rend 1808-ban a tanács megerősített elnökére bizza a rendészeti teendőket, de azzal a fentartással, hogy közvetlen állami közegek által is végeztethesse. A későbbi törvények e rendszert tartották fenn, melyből a következő elvek folynak:«

»Első elv az, hogy a tisztviselő állandóan tartozék az önkormányzat köréhez, ellentétben a bureaucratikus rendszerrel, mely hivatalnokait az ország minden részébe szétszórni s születésük helyétől minél távolabb szereti alkalmazni. Ez az elv teljesen megvalósítható a tiszteletbeli hivatalok rendszere által, mely csak oly

egyéneket alkalmaz, a kik az önkormányzat kerületében állandóan tartózkodnak.«

»A második elv az, hogy a közigazgatási tisztviselő lehetőleg egy nagyobb önkormányzati kör bizalmi férfija legyen, melyen belül hatóságot gyakorol, de a rendőri hatóság közege a kerület érdekeltjei által ne választassék.«

»A harmadik elv az, hogy a hatósági hivatalnál az állami megbízás jellege fentartassék, a mi kizárja annak lehetőségét, hogy az államra oly hatósági közeg erőszakoltassék, a kit a közigazgatási ügyek megfelelő és részrehajlatlan kezelésére képtelennek tart. A városok rendezésére vonatkozó törvények fentartották az államnak az egyenes kinevezés jogát. Valamennyi törvény, úgy mint az angol önkormányzat is, a rendes hivatalnokok közé sorozta a rendőri tisztviselőket, mint közvetett állami tisztviselőket, a kinevezés és elboesátás, a polgári és büntető elbánás tekintetében.«

»A félreértések a hatósági hivatal természete iránt, a «közigazgatás» szó értelmének sokféleségéből származnak s átmentek az önkormányzat körébe is. A közigazgatási határozatok legfőbb alkatrészét a jogszolgáltatás képezi. A határozatok, melyek az elfogatásra és szabadlábraállításra, a rendőri elővizsgálatra, a közbiztosság és jólét rendészetének s kényszereszközeinek alkalmazására vonatkoznak, a rendőri engedélyek, a bírászkodás a mezői rendőrség terén, a kihágások büntetése, a bírászkodás a cselédek, gyárimunkások stb. ügyeiben, mind ez valóságos jurisdictió. Az angol közigazgatási jog is így fogta fel. Minden haladás közjogi téren annak belátásától van feltételezve, hogy a közigazgatási határozatok jogszolgáltatást tartalmaznak, mely által az

egyéni jognak összeütközése a közjoggal a fenálló törvények értelmében döntenek el.«

»Következésképp a hatósági hivatal nem tölthető be a gazdasági közigazgatás elvei szerint az érdekeltek választása által, hanem a jogi közigazgatás elvei szerint, úgy mint a birói hivatal és a jury. Véghetetlen nehéz dolgot követelünk a hatóságtól, midőn azt kívánjuk, hogy igazságot szolgáltatson a munkásnak, a cselédeknek s általában az alárendelt osztályoknak, a tekintélyes szomszéd, a barát ellen; hogy büntetést szabjon a nagyrabecstűlt szomszédra, a polgári rend megsértése, a rendőri szabályok parancsainak elmulasztása miatt, hogy az adó bebecslését, a beszállásolást, katona állítást s hasonló ügyeket elintézzék a személyre való tekintet nélkül. A rendőri határozatok legnagyobb része mindennapi összeütközésben áll a társadalom előítéleteivel és érdekeivel. Az a folytonos önmegtagadás, mely e jogszolgáltatáshoz szükséges, csak a hivatalos kötelesség teljes tudatából meríthető. A porosz igazságszolgáltatás és közigazgatás egész dicsősége organumainak azon tudatán alapszik, hogy a legmagasabb hatóság által kitűzött szent kötelességet teljesítnek. Ezt a tudatot nem lehet a helyi érdekelteknek választásával, rövid időre adott s ismét elvont bizalmi mandátumával pótolni, legkevésbé a helyi körök kicsinyes pártviszonyai és szokásai között..... A hatóság állása tehát azonnal megromlik, a mint már felállítása a többség és kisebbség pártküzdelmének eredménye. Elfogulatlan kezelése lehetetlen, a mint minden rendőri intézkedés a választók bizalma megsértésének, vagy saját pártja iránti kedvezésnek vagy az ellenpárt elnyomásának tekinthető..... Csak a legmagasabb államhatalom tekintélyével képes a polgári hatóság a munka és ipar-

rendészet, az adóbecslés, katonaállítás, a választások vezetése, az esküdtek megválasztása körüli functióit s discretionarius hatalmát a bíróság részrehajlatlanságával teljesíteni.«

»Az önkormányzat az alkalmazott rendészet terén soha sem képes gyökeret verni oly tisztviselőkkel, a kik közvetve vagy közvetlenül pusztán helyi választásoknak köszönik alkalmazásukat. A jogszolgáltatás a nyilvános jog terén sehol sem valósítható meg választott tisztviselőkkel. Az ily alakulás szükségkép azt vonja maga után, hogy a hol a közigazgatási hatóság választatik, ezzel vége az egész rendszernek s a közigazgatási jog magasabb organumaként az állami hivatalok lépnek föl, mint azt a francia kísérletek 1790-ben bizonyítják.«

»Amint az államtól megtagadjuk a döntő befolyást felelős organumainak kinevezésére az ország minden pontján: kénytelen az önkormányzati közigazgatás mellé saját szolgálókat felállítani, a kik az államhatalom magasabb jogánál fogva az önkormányzati közigazgatás fölé állanak s a préfet-rendszert léptetik életbe. A mai államban semminemű hatósági kényszerhatalom nem gyakorolható másként, mint törvények szerint állami megbízással bíró személyes hivatalok által.....«

»Vége ez a kérdés merül föl, vajjon feltalálhatók-e azok az elemek, melyek a magasabb tiszteletbeli hivatalok ellátására szükségesek?«

»Ez a kétely növekszik mindenütt a közszellem csökkenésével, mely az önkormányzat személyes fáradaimaitól idegenkedik s ezt inkább megyei parlamentekkel hajlandó felcserélni. De ép a német viszonyok jogosítanak fel arra, hogy ellenmondjunk e kételynek. A német

polgárság és parasztság ily személyes kötelességeket teljesített mindig s teljesít most is. Most csak arról van szó, hogy a vidék arra alkalmas elemei a tiszteletbeli kötelességek teljesítésében szintén megtegyék a magukét. Igaz, hogy sok gazdasági munka és gond nehezedik rájuk, de a nyilvános tevékenység bizonyos része ép. úgy a szükséges munkához tartozik, mint az adók a háztartás szükséges kiadásaihoz. «

»E nehéz feladat azonban csak is komolyan elhárított és komolyan alkalmazott kényszer által oldható meg . . . E kényszer ily módon alkalmazva, a polgári önkormányzatra nézve nem jelent kevesebbet, mint az általános védkötelezettség a katonai szervezetre nézve. A katonai és iskolai kényszert ki kell egészítenünk a polgári tiszteletbeli hivatal kényszerével, hogy a teljes politikai szabadság feltételeihez juthassunk. «

»A Kreisordnung tárgyalásánál a választás és megerősítés jogának kérdése lesz a sulypont. E kérdés sarkpontja a fontos s méltánylatra méltó okokból keletkezett előkérdés: mily módon szüntethető meg az alkotmányos államban a hatósági hivatalok pártszempontból való betöltésénél tapasztalt visszaélés. Ezt a kérdést leplezetlenül egész fontosságban kell méltányolni. «

»Habár a most (Poroszországban) uralkodó bizalmatlanságot az alkotmányos conflictus idézte elő, mégis a pártirány annyira az alkotmányos államhatalom természetében fekszik, hogy az alkotmányos kormány minden haladásával erősebbé válik. Fokozódik minden rendszeres miniszterváltásnál, minthogy a következő kormányfő elődje egyoldalúságát a kinevezések által akarja jóvátenni. Ez az ut minden irnok és küldöncz

párt szemponttól való kinevezésére vezet, mint Angliában.

»Ez a baj elválaszthatatlan a pártok életétől az alkotmányos kormányformában s gyógyíthatatlan mindaddig, míg kizárólag a hivatásszerű tisztviselőség kezében marad a közigazgatás. A problema megoldása a tiszteletbeli hivatalban rejlik. A hivatásszerű tisztviselőség a pártszempontból való kinevezések által teljes függésbe jut, mely minden miniszterváltásnál érezhetőbb. Egész élete hivatásával, polgári állásával a hivatalra levén utalva, majdnem lehetetlen reá nézve a személyes függetlenséget megőrizni s meggyőződéseket képviselni, melyek legalább az egyik főpárttal nem kötnek békét. «

»A tiszteletbeli hivatalnok egészen ellenkező helyzetben van. Kegyet, polgári állást nem keres, hanem szabadon ajánlkozik a polgári kötelességek legnehezebbikének teljesítésére. Az ily ajánlat vissza nem utasítható, csak a képtelenség tárgyilagos s notorius okainál fogva. A tiszteletbeli hivatalnok pártszertű meg nem erősítésének tehát egészen más a hatása. Nem károsít meg senkit polgári existenciájában, nem ijeszt meg, nem fenyeget s nem félemlit meg senkit. De megbánt, sért és elkeserít. S nemcsak azokat a kiket ér, hanem azokat is a kik tisztelik és bizalommal viseltetnek irántok; mindazokat, a kik hasonló helyzetben vannak, azaz végtére is a nemzet javát, a mint a tiszteletbeli hivatalok¹ rendszere életbe van léptetve a közigazgatásban s a legbefolyásosabb osztály tiszteletbeli hivatásává vált. Egy belügyminiszter sem fog dicsekedni azokkal az eredményekkel, melyeket a fizetéstelen városi tanácsnokok meg nem erősítése által ért el. Az ily pártrendszer szabály az ellentétes irányokat is egyesíti s már az egyes városban

oly ellenállhatatlan nyomást gyakorol, hogy erkölcsileg lehetetlen a visszautasítottat pótló egyént találni. A tiszteletbeli hivatalok életbeléptetése által ez az ellennyomás minden ponton, városban és vidéken meg van sokszorozva egész a közigazgatás folytatásának lehetlenségéig. A parlamentaris alkotmányos küzdelmek kiemelése ezen az eljárás on alapszik, s az angol parlamenti kormány ma, úgy mint 200 év előtt azt bizonyítja, hogy tiszteletbeli hivataloknál a pártszerű kinevezés és elbocsátás rendszere kivihetetlen s hogy itt van az alkotmánykérdés sarkpontja: a legszabadabb pártmozgalom az állam centrumában, összekötve a folytonos pártatlan helyi közigazgatással. «

»Saját tapasztalatok híján e kérdésben nem kellene figyelmen kívül hagynunk annak az országnak gyakorlati tapasztalatait, melynek alkotmányát külsőleg utánóztuk. Az angol történelem mondja nekünk min szenvedett hajótörést Károly és Jakab kormánya: a törvénytelen rendőri közigazgatás lehetlenségén tiszteletbeli hivatalokkal. Ugyanaz a történelem bizonyítja, hogy III. György 60 évig tartó uralkodása alatt még kétszer kísérlette meg egy békebirónak pártszempontból való elbocsátását, s hogy mind a két esetben rosszul járt. Ily módon meg van oldva a rejtvény, hogy oly országban, melyben minden irnok és küldöncz párt szempontból neveztetik ki, a tiszteletbeli hivatalnokok kinevezésénél és elbocsátásánál pártbefolyásról soha sincs szó; hogy a tiszteletbeli és hivatásszerű tisztviselőség egyforma romlatlanságban állnak egymás mellett; hogy oly országban, hol a választásoknál minden befolyás szabadon érvényesül, a rendőri hatalomról soha sincs szó a választásoknál. Ez a szabad parlamenti választás archimedesi pontja. Csak ez az oka, hogy ott nem történik az, a

mi Franciaországban, hogy a fennálló közigazgatási organismus nyomása határoz a választásoknál s ezt a befolyást addig tartja fenn, míg a félelem a forradalomtól az ellenkező áramlatba nem hajtja. «

Világos mindezekből, hogy a mi önkormányzatunkkal se a közigazgatás, se a politikai szabadság, se a pénzügyi szempont tekintetében nem voltunk képesek elérni azokat az eredményeket, melyek az igazi, teljes önkormányzat következményei szoktak lenni. Világos lehet most már mindenki előtt az is, hogy ennek oka nem lehet egyéb, mint az, hogy önkormányzatunk nem igazi, nem teljes önkormányzat.

Nem azért hoztam elő mindezeket, hogy a fizetéstelen hivatalok életbeléptetését ajánljam az önkormányzat terén. Ha ezt tenném, az egész ország egy óriási hahótával fogadná ezt az indítványt. Magyarország, hol a köztgyekek terén ingyen nem akar szolgálni senki, a föl minden megürült állomásért tömérdek ember folyomodik, hol a hivatal keresők száma rendkívül nagy s bátran azt lehet mondani rólunk, a mit a francziákról mondott valaki, hogy két osztályba sorozhatók, az egyik osztályba tartoznak azok, a kik hivatalban vannak, a másikba azok, a kik hivatalba akarnak jutni; a hol még a választók összeírását sem akarta a megyei gentry ingyen végezni s az összeírás abbanhagyásával fenyegetődött, ha napidijakban nem részesítették; az ily országban nem is lehet a mai társadalmi viszonyok között a fizetéstelen önkormányzati hivatalok életbeléptetésére gondolni.

De előhoztam mindezeket azért, hogy kimutassam, hogy nagyon távol állunk még a tiszta fogalmaktól az önkormányzat terén, melyek a külföldi irodalmakat jel-

lemzik; hogy nem emelkedtünk a nagyszerű felfogás magaslatára, mely a külföld önkormányzati intézményeiben meg van valósulva; hogy az, a mit mi önkormányzatnak tartunk, tulajdonkép nem is önkormányzat s hogy ennek a kedvéért csakugyan nem volt érdemes nemzeti érdekeinket feláldozni.

IX.

A szabadságot a közigazgatásban, az önkormányzatot nem voltunk képesek megvalósítani, mert az önkormányzat lényegét jogok gyakorlatában, nevezetesen a választás jogában, s nem nehéz köteleességek teljesítésében, nem a művelt, vagyonos, független osztályok egyéni tevékenységében kerestük. S most az a kérdés, hogy ha nemzeti érdekeinkből annyit áldoztunk a szabadság kedvéért, sikerült-e más irányban elérnünk a szabadság jótéteményeit?

E helyen csupán közigazgatásról levén szó, természetes, hogy a szabadságnak csak az a formája jöhet tekintetbe, melyet egyéni szabadságnak nevezünk s melynek megvalósítása az államok életében, a mai igazi szabadelvűségnek legszebb és legnemesebb törekvése. Egy nemzetnek, mint egésznek szabadsága biztosítva van a végrehajtó hatalommal szemben a parlamentáris kormányforma által. De ez nem elég. A tapasztalat azt mutatja, hogy a legszabadelvűbb alkotmány mellett is lehetséges az egyes állampolgár jogainak érzékeny és folytonos sérelme a parlament többségéből egészen alkotmányos módon alakult kormány közegei, az ország hatóságai önkénye által s leginkább parlamentáris célokból, t. i. az uralkodó párt többségének fentartása érdekében. De a hol egyéni szabadság nincs, a hol az állampolgárok törvényes védelem nélkül állnak a ható-

ságokkal szemben, ott nincs igazi szabadság. S azért a szabadelvű irány képviselői minden államban arra töreksenek, hogy az egyén jogait és szabadságát minden módon megóvják a hatóságok önkényétől.

Ha valami idegen hallotta és olvasta azokat a liberális phrasisokkal telt beszédeket és hirlapi cikkeket, melyekkel a municipális törvény tárgyalása alkalmával és azután is elárasztották a magyar közönséget, azt hihette volna, hogy azt az országot, melyet ily szabadelvű szellem leng át, csak nem hagyhatta a törvényhozás az egyéni szabadság jótéteményei nélkül s bizonyára gondoskodott arról, hogy az állam polgárai a hatósági önkénnyel szemben a legerősebb biztosítékok által legyenek körülvéve.

De pirulva kell bevallanunk, hogy törvényhozásunk ez irányban sem gondoskodott a szabadságnak, a modern szabadelvűség követelményének megvalósításáról.

Meglehet, hogy a legszebb, legtisztább szándékkal volt eltelve. De itt is bebizonyult annak a régi tapasztalásnak helyes volta, hogy más a szabadságot a karni, és más a szabadságot megvalósítani. A szabadság utáni vágy, a szabadság iránti lelkesedés még nem biztosítéka a szabadság megvalósításának. A szabadságot ismerni kell és pedig elméletileg és gyakorlatilag. A szabadságnak megvan a maga elmélete, gyakorlata és routine-ja, mint mindennek a világon. A kinek az elmélet nem világít, a ki a szabadság utjait és eszközeit nem ismeri, az a szabadságot ott fogja keresni a hol nincs, s oly utakon és eszközökkel fogja megvalósítani akarni, melyek a szabadság megvalósításához nem vezetnek. S úgy látszik, hogy törvényhozásunk épen ebben a helyzetben volt a municipális törvény alkotásakor.

Általános nézet, melynek helyességét nem vonta kétségbe senki, volt a törvényhozásban s az országban, hogy a municipium a szabadság legfőbb biztosítéka s a municipális szabadság, a szabadság legtökéletesebb formája.

De ez nagy tévedés volt.

A municipális törvényt csak az volt elérve, hogy a municipium mint önkormányzati testület jogai és szabadsága biztosítottak a kormánnyal szemben; de teljesen figyelmen kívül hagyták azt, hogy midőn a törvényhozás a municipiumnak a közigazgatási teendők legnagyobb részét s a rendőri hatóságot átengedte, ez által a municipium közigazgatási s rendőri hatósággá lett, következésképp, hogy a municipium e minőségben ép úgy veszélyeztetheti a személyes szabadságot, mint minden más közigazgatási és rendőri hatóság.

Ezt a sajátszerű jelenséget azonban nagyon könnyen meg lehet magyarázni. Azok az elemek, melyeknek befolyása alatt a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény létrejött, magok is az 1848. előtti idők reminiscenciáinak befolyása alatt állottak. Akkor a bizalmatlanság a kormány iránt az uralkodó hangulat volt, s az oppositót a kormány ellen hazafiui kötelességnek s a szabadelvűség jelének tartották. Ez a hangulat akkor a megyékben nyert kifejezést s az oppositó a kormány ellen töltötte be a megyék életét. Az a nemzedék tehát, mely azoknak az időknek politikai életében tevékeny részt vett, megszokta a kormányban, — még most is, midőn már saját nemzeti felelős kormányunk van — a szabadság legnagyobb veszélyét, ellenben a municipiumban a szabadság legerősebb védőbástyáját látni. Arra nem is gondolt senki, hogy a municipium a szabadságot fenyegethetné s azért 1870-ben sem gon-

dolt a törvényhozás arra, hogy a municipiummal szemben a személyes szabadság biztosítékairól kellene gondoskodni. S valóban melyik lelkesült municipalista jöhetett volna arra a gondolatra, hogy szabadság véd-bástyája a szabadság veszélye lehetne?

A magyar nemzeti génus tehát kedvenczét a municipiumot árasztotta el jogokkal és szabadsággal, de az egyes állampolgárról egészen megfeledkezett, ennek nem jutott semmi. Az igazi szabadság, az egyéni szabadság biztosítékainak életbeléptetésére nem gondolt a törvényhozás s a magyar állampolgár egyéni szabadságát ezer meg ezer veszély fenyegeti s ugyanannyi sérelem éri a választott, de mindamellettt törvény által nem korlátozott s majdnem absolut hatalommal felruházott hatóságok részéről. Ez az állapot nekünk természetesnek látszik ugyan, de Európának nincs oly állama, melynek polgárai az egyéni szabadság nagyobb mértékében ne részesülnének s fel ne tűnnék, különösen a liberális phrasisok mellett, a hatóságoknak korlátlan önkénye, melyet szó nélkül tűr az egész ország, anélkül, hogy az egyéni szabadság biztosítékainak létesítését akár a sajtó, akár a törvényhozás követelné.

S ez az állapot diametrális ellentétben áll korunk liberális irányával. Mióta a kormány felelősségének elve az államok alkotmányában általános érvényre jutott, a politikusok a szabadságra nézve kevesebb veszélyt látnak a kormány hatalmában s arra a meggyőződésre jutottak, hogy bármennyire korlátozzuk is a kormány hatalmát, ez által az egyéni szabadság még nincs biztosítva. A közigazgatást és rendészetet kezelő hatóságok azok, melyek az egyéni szabadságot veszélyeztetik s melyekkel szemben az egyes állampolgárok jogait és szabadságát a közigazgatás terén a sérelemtől meg kell

óvni. Nem a kormány rendeletei, hanem a hatóságok intézkedései, határozatai, egyes tényei veszélyeztetik a személyes szabadságot s általános a törekvés a hatóságok önkényének törvényes korlátokat szabni.

Az állam nagy feladatainak megvalósítása az államban élő egyesek közös nagy czéljai az egyes állampolgárok szabadságának jelentékeny megszorítását teszi szükségessé. Mennél fejlettebb az államélet, mennél számosabbak a közös célok, annál számosabbak e megszorítások is.

Az állam feladatait a közigazgatás terén a hatóságok vannak hivatva megvalósítani, ők képviselik az általános érdeket, a közjót, a rendet, s természetes, hogy e minőségben a közigazgatás és rendészet terén tömredek alkalom nyílik a hatóságoknak belenyulni az egyesek életkörébe s nagy mértékben korlátozni az egyesek szabadságát. A közjólét előmozdítása, a rend fentartása, az egyesek fejlődése akadályainak elhárítása mind megannyi alkalom és ürügy lehet a szabadság korlátozására, a szabad fejlődés megakadályozására. A hatóságok tulságos beavatkozása az állampolgárok minden viszonyaiba, a hatóságok gyámkodása, mely az egyest minden önállóságtól, a szabadabb mozgástól megfosztotta a közjólét nevében, a közigazgatási és rendőri hatóságok mindenhatósága, melylyel szemben semmi anyagi és alaki törvény nem védte az egyeseket, gyűlöletessé tette a hatóságokat s azokat az államokat, melyekben a hatóságok minden törvényes korlátozás nélkül intézkedtek közigazgatási és rendőri ügyekben, nevezik rendőri államoknak.

Tagadhatatlan ugyan, hogy a hatóságoknak a közérdek megvalósítására irányzott tevékenységében teljesen jogosult az egyes állampolgárok szabadságának

megszorítása. De tagadhatatlan az is, hogy e megszorításnak is határának kell lenni s hogy e megszorítás határa ott van, a hol az állam céljainak megvalósítása érdekében a megszorítás nem szükséges. Ezen túl minden megszorítás káros, mert az egyénnek szabad mozgása saját jogkörében egyike az egészséges fejlődés alapfeltételeinek. A szabadság azt követeli tehát, hogy a közérdek szempontjából szükséges rendőri korlátozások ne a hatóság önkényétől függjenek, hanem törvényen alapuljanak. Egyike a polgári szabadság alapfeltételeinek, hogy ne legyen rendőri tevékenység, melynek megfelelő törvény ne szolgálna alapul.

A hatóságok önkényének legnagyobb és legbiztosabb korlátozása a közigazgatási és rendőri jogban található. Mennél jobban van e jog kifejlődve, annál szitkebb körre van szorítva a hatóság önkénye, annál kevesebb veszély fenyegeti az egyéni szabadságot. A hatóságok intézkedései és határozatai ez esetben nem a bölcs belátásból, hanem a mennyiben ez a közigazgatási és rendőri ügyek sokféleségénél lehetséges, pozitív törvényből vannak meritve s a hatóságok, a mennyiben közigazgatási és rendőri bíraskodást végeznek, megállapított eljáráshoz vannak kötve.

A közigazgatási és rendőri jog más országokban nagyszerűen ki van fejlődve. Anglia közigazgatási joga, ha nincs is codificálva, de teljesség tekintetében felülmúlja a continens törvényhozásait. Francia- és Németország anyagi, közigazgatási és rendőri joga szintén nagy mérvben van kifejlődve s különösen az utóbbi folyvást és öntudatosan halad ezen a téren s napról napra szaporítja a közigazgatási törvények számát s több biztosítékot szerez az egyéni szabadságnak.

Az ide vágó törvényhozás egy nevezetes ága a

rendőri büntető törvénykönyvnek alkotása s a rendőri eljárás szabályozása. A rendőri kihágások vannak ezekben a törvénykönyvekben elősorolva, melyeket az állam büntetni akar. E törvénykönyvekben mindenkéltől az az elv nyer kifejezést, hogy rendőri uton csak az a cselekvény vagy mulasztás büntethető, melyre valamely törvény rendőri büntetést szab. Ez által ki van zárva az, hogy a hatóság kénye-kedve szerint zaklasson oly cselekvényért vagy mulasztásért, mely nem rendőri kihágás s a törvényhozás büntetéssel nem akar sujtani.

De nevezetes biztosítéka a személyes szabadságnak a rendőri eljárás szabályozása is. E téren különösen Németország államai járnak elől s az anyagi rendőri joggal egyidejűleg gondoskodtak a rendőri eljárásról is. Az illetőség megállapítása, a bizonyítási eljárás, a beszámítás, a házkutatás, elfogatás, a fellebezés szabályozása már magában nagyon fontos ha meggondoljuk, hogy a hatóságoknak mily nagy hatalom van kezökbe adva az egyes állampolgárral szemben. A hatóság joga intézkedéseinek és határozatainak érvényt szerezni, az ellenszegülést megtörni, maga után vonja a jogot az állampolgár házába behatolni, őt személyes szabadságától megfosztani, de sőt ellenszegülés esetében fegyvert is használni. Mindezek a jogok szükségessé teszik azt, hogy a törvényhozás gondoskodjék arról is, hogy gyakorlatuknál a visszaélésnek lehetőleg eleje vétessék. Némely államok annyira mentek, hogy a rendőri bíraskodást egészen kivették a rendőri hatóságok hatásköréből s külön bíróságokra bízták, abból az elvből indulva ki, hogy a rendőrség, mely vádló, nem lehet bíró is egyszer s mindenkorra.

Végre nagy fontosságot tulajdonítanak Európa államaiban az egyéni szabadság szempontjából a közigaz-

gatási és rendőri hatóságok felelősségének s azoknak az intézményeknek, melyek a felelősség megvalósítására szolgálnak. Ez különben az előbbiekből szükségkép foly. Mennél jobban van a közigazgatási és rendőri jog kifejlődve, annál több jogtalanságot követhet el a hatóság, annál több törvényt és szabályt sérthet meg eljárása által. A közigazgatási jog tehát szükségkép maga után vonja a hatóságok legszigorubb felelősségét is, mert a közigazgatási jog csak az által válik gyakorlati jelentőségűvé a személyes szabadság biztosítása szempontjából, ha a hatóságnak nem lehet büntetlenül mellőzni vagy megsérteni, s ha az egyes állampolgár könnyen és biztosan érvényesítheti a hatóság által megsértett jogait. Mindezeknek a törekvéseknek az a meggyőződés szolgál alapul, hogy a személyes szabadság biztosítása nem annyira az alkotmányjog, mint inkább a közigazgatási jog nagy kifejlődésében található fel.

De hasztalanul keresnök e törekvések nyomát a mi államéletünkben. Irodalmunk nem foglalkozott velök, hirlapiróink nem tárgyalták, törvényhozásunk nem vitatkozott felettök. Természetes tehát, hogy az életben nem tapasztalhatunk egyebet, a közigazgatási hatóságok korlátatlan önkényénél, melynek a magyar állampolgár védelem nélkül van kitéve. Ez az élet különben nincs minden báj nélkül. Bizonyos eredeti jelleget kölcsönöz az országnak, mely ha nem is nagyon kellemes az állandóan itt lakó honpolgárookra nézve, minden esetre nagyban mulattathatja a turistát. Mit is jegyezhetne fel az utazó, ha itt is csak ugyanazt találná a mit nyugoti Európa civilizált nemzeteinél. Így például azt a sajtóságot hatósági életünknek, hogy a szolgabírák, csendbírtosok egész önállóan fejthetik ki a legnagyobb leleményességet, kalodák, ketreczek, sötét kamarák,

különös kinzó, vallató eszközök kigondolásában, egy pozitív törvény kijátszására, bizonyára nagyon érdekesnek fogja találni az európai utazó. Hogyha pedig még azt fogja látni, hogy mily jó egyetértés áll fenn az alispán és szolgabíró között a fent dicsért eszközök alkalmazására nézve; ha még azt is fogja látni, hogy a kormány egyedüli közege a megyei közigazgatásban, a főispán, mennyire egyetért az ily rendszabályok alkalmazására nézve a municipális közegekkel; s ha látja, hogy a kormány a nagy önkormányzattól miként nem tud mindezekről semmit, vagy ha tud is, miként nézi el a vármegyének e kedves elkényeztetett gyermeknek ezeket az ártatlan nevetlenségeket, s hogy a király közbelépése s nagyon erélyes közbelépése volt szükséges, hogy a vizsgálat indíttassék meg az illető hatósági közeg ellen, kétségkívül még érdekesebbnek fogja tartani hatósági életünket. Mily boldog ország, mely még nem honosította meg a merev rendet, s helyet adott még a Harun al Rasidoknak is s alkalmat, hogy közbelépésük által megvédjék a jogsérelmekről, erőszakról és sanyargatástól az ország lakosait, a mint az a keleti mesékben oly szépen van elbeszélve. Mily boldog ország, hol a jogszolgáltatás prózai biztossága és rendje még nem szoritotta ki az önkény és erőszak költészetét az állam életéből.

Ebben az országban az állam még nem mondotta ki mit tart rendőri kihágásnak, mily büntetést szab reá, s mily eljárást kell követnie az illető hatóságnak. Mindezt még a hivatalnok dönti el bölcs belátása szerint. Tőle függ még kimondani, vajjon valamely cselekvény vagy mulasztás rendőri kihágás-e s büntetendő-e; tőle függ a büntetés mértékének kiszabása, minden formális eljárás nélkül. A közigazgatási tisztviselő törvényhozó

és bíró egyszerre, s ezt nevezzük mi patriarchális és liberális megyei állapotnak. Pedig ez nem egyéb a hatósági önkény uralmánál, mint a rendőri állam virágzó korszakában. S ha közigazgatásunk állapotára az egyéni szabadság szempontjából, más államokban, valóban liberális törvényhozások által a személyes szabadság biztosítására alkotott intézmények mértékét alkalmazza valaki, minden szabad-elvti phrásisaink s municipális szabadságunk dacára is tiszta reactionariusoknak fog bennünket tartani. Fent felelős kormányunk van ugyan, de lent felelőség nélküli hatóságaink. Kiderült, hogy nem vagyunk se theoretikusok, se praktikusok a szabadságban. Azt hittük, hogy az igazi szabadság birtokában vagyunk, s a mink van, az a hatóság korlátlan önkénye. Kiderült, hogy felfogásunk a szabadságról korlátolt és téves, hogy szabadságunk nem egyéb egy nagy illúzióval.

X.

Hogy közigazgatási jogunk fejletlen, hogy se törvények, se rendeletek nem szabályozzák a közigazgatási viszonyok legnagyobb részét, a hatóságok eljárását, hogy ez irányban majdnem teljesen hiányzanak nálunk a szabadság feltételei, azt nem fogja tagadni senki. De meglehet, hogy találkoznak olyanok, a kik tulzottnak, tévesnek fogják mondani azt az állítást, hogy nincs törvényünk, mely a hatóságok felelőségét szabályozta, s az állam polgárainak szabadságát s jogait a hatóságok ellenében védelme alá vette volna. Ime, itt van a municipális törvény, melynek VI. fejezete a tisztviselők felelőségéről szól, van tehát törvény, mely a hatóságok felelőségét szabályozza s az állampolgárok szabadságát és jogait oltalmazza.

S ez valóban így van. Csakugyan ott van a municipális törvényben egy fejezet, melynek czime »a bizottsági tagok és tisztviselők felelőségéről«; ez tény, ezt nem lehet tagadni. Egész 15 paragrahus van ott, s más helyen még egy erről a fontos tárgyról. Tehát 16 csinos rövidke paragrahusban oldotta meg a magyar törvényhozás a hatóságok felelőségének nagy kérdését s ebben a 16 paragrahusban van letéve az állampolgárok egyéni szabadságának egyik legfőbb biztositéka.

Nagyon feltűnő, hogy e rövidség nem ejtette gondolkodóba liberális államférfiainkat és hírlapíróinkat.

16 paragraphussal rendezni a hatósági felelősséget mindezenre új és feltűnő jelenség. A tisztviselők vagyoni felelősségének kényes kérdését, a büntetőjogi felelősség részletes szabályozását, a hatósági közegek felelősségét a szolgálat érdekeinek szempontjából s végre a hatósági felelősséget, a közigazgatási határozatokért, a rendőri bíraskodás terén, szabályozni tudni 16 törvényszakasszal, bámulatot gerjesztő eredmény. S valóban csodálatos, hogy nem tűnt fel senkinek s mindekkoráig nem kutatta senki, mi van hát abban a 16 paragraphusban? meg van-e valósítva benne a hatóságok felelőssége? Csakugyan garanciája-e az egyesek jogainak szabadságnak a hatósági közegek irányában?

Pedig ideje már, hogy kibontakozzunk a megyei eszmekörből, megnyissuk ezt az országot az európai igazi liberalismus elveinek a közigazgatás terén, s hogy ezeket az elveket használva mértékül közigazgatásunk állapotának megítélésénél elfogulatlanul vizsgáljuk, mily mértékben jutottak érvényre az egyéni szabadság követelményei közigazgatásunkban?

Az eredmény, melyre az ember a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvénynek a hatóságok felelősségére vonatkozó fejezete elfogulatlan analysise folytán jut nagyon érdekes és jellemző. Szükséges azonban, hogy az olvasók azon része, kiknek nem volt alkalmuk e kérdést alaposan tárgyaló szakkönyveket vagy törvényeket olvasni, előbb megtudják, hogy áll jelenleg a hatóságok felelősségének kérdése Európában az elmélet és gyakorlat terén. Csak így fogja megtudni a be nem ávatott olvasó, miről van itt tulajdonképp szó, csak így fogja kezébe kapni a mértéket, mely nélkül viszonyainkról helyes ítéletet mondani lehetetlen.

Az állam törvényhozó hatalmának akarata a tör-

vényben, a végrehajtó hatalom legfőbb organumának a kormánynak akarata a rendeletben nyilvánul. A kormány csakis rendeletek útján kormányoz, s nem bocsát ki csupán helyi és ideiglenes érvényű intézkedéseket, hanem legföllebb utasítást a hatóságoknak, mikép intézkedjenek; a miniszterium maga közvetlenül nem hajt végre semmit, hanem meghagyja a végrehajtást rendeletével az alárendelt hatóságnak. A rendelet kiadása specifeus functiója a kormánynak, melyre semmi más organumnak nincs joga az államban. A kormány a rendeletben törvényeket léptet életbe, végrehajtásukra nézve utasításokat ad, elveket és szabályokat állít fel s ezek értelmében utasítja a hatóságokat, de egyes esetekben nem intézkedik. De akár vonatkozzék a kormány rendelete valamely törvény végrehajtására, akár pótolja a hiányzó törvényt, mindig egy főelvet kell tartania szem előtt, mely az alkotmányos kormányzat alapja, azt, hogy a rendelet nem változtathatja s nem szüntetheti meg a törvényes jogot. Ott, hol törvényes jog hiányzik a kormány rendeletei a törvénytől egyforma érvényűek, s itt nem a rendelet törvényességéről, hanem legfelebb czélszerű voltáról lehetne szó.

A rendelet jogának határa tehát a törvény s e háttart a kormány respectálni tartozik rendeletei kiadásánál. Ez a harmonia a kormány s a törvényhozás között. E harmonia biztosítékait az alkotmányjog foglalja magában. S e biztosíték a kormány felelőssége. E felelősség lehet a különböző alkotmányok szerint kisebb vagy nagyobb mértékben biztosítva, de valamennyi alkotmány megegyez abban, hogy a miniszteri felelősség ezé a törvényes jog uralma, a törvény s a kormány rendeletei közötti összhangzás biztosítása, s hogy a miniszteri felelősség megvalósításának organuma a törvényho-

zás. A felett vajjon a kormány rendeletei összhangzásban vannak-e a törvényes joggal vagy nem, a törvényhozás örködik, s ez utóbbi esetben a kormányt egyedül a törvényhozás vonhatja felelősségre.

A kormány jogi felelőssége azonban nem meríti ki a törvényszerű kormányzat biztosítékait. A törvényeknek s a kormány rendeleteinek végrehajtását ugyanis az állam területén szétszórt hatóságok eszközlik. A hatóság, a miniszterri rendszerrel szemben, oly helyi és állandó hivatalos közeg, a mely egy vagy több miniszterium feladatait van hivatva végrehajtani.

»A hatóságok összesége tehát a végrehajtó hatalom testét képezi. Az állam akarata, a hatóságok közvetítésével érintkezik a nép életével, ők az állam tevékenységének tulajdonképi tényezői s a közigazgatás nagy elvei ez ő kezökben testesülnek meg közigazgatási tényekké. A kormány functiója tehát, a mint már többször volt érintve, az általános vezérelvek felállítása s keresztülvitele a végrehajtás körében; a hatóság functiója e vezérelvek helyi alkalmazása és megvalósítása az egyes esetekben s az egyes állampolgárok irányában.«

A hatóság e szerint nem adhat ki rendeleteket, ez kizárólag a kormány joga. De kétséget nem szenvedhet hogy intézkedéseket kibocsátani ép úgy van joga, mint a kormánynak rendeleteket kiadni. A hatóság intézkedési joga szükségképi kiegészítése a kormányrendelet kibocsátási jogának. Ép oly kétségtelen, hogy a hatóságnak fel kell ruházva lennie a kényszer jogával is, mely nem egyéb, mint azoknak a rendszabályoknak összesége, melyekkel a végrehajtó hatalom akaratát az egyes állampolgár irányában juttatja érvényre. A törvény, a kormány rendelete csak üres szó volna, ha a

hatóság nem volna feljogosítva végrehajtani anyagi eszközökkel is az egyes állampolgár passiv vagy activ ellenállása ellenére.

Nem csoda tehát, hogy a hatóságok, ily hatáskörrel, ily nagy hatalommal felruházva, mélyen nyulnak bele az állampolgárok életébe s nagy mértékben veszélyeztethetik az állampolgárok önállóságát és szabadságát. Nem csoda tehát, hogy a civilisált államok liberális államférfiai a mult tapasztalatain okulva, a hatóságok önkényének korlátozásában a hatóságok felelősségének megvalósításában keresik az egyéni szabadság legfőbb biztosítékát.

A kormány jogi felelőssége (nem a politikai) azon az elven alapszik, hogy rendeletei a fennálló törvényes jogba ne ütközzenek. A hatóság felelőssége pedig azon az elven alapszik, hogy intézkedései a fennálló törvényekbe és rendeletekbe ne ütközzenek. A hatóság feladata intézkedéseiben egy törvényt vagy rendeletet foganatosítani.

A hatóság felelősségéről tehát nem lehet szó ott, a hol az egyes tisztviselő se egy törvényt, se egy rendeletet nem hajt végre, hanem egy egészen subjectiv cselekvényt követ el, melylyel vagy a büntető jogba ütközik vagy egyesek magánjogait sérti meg. Ilyenkor nem a hatóság a felelős, hanem az egyes tisztviselő a büntető és magánjog elvei szerint. A hatóság felelőssége ott kezdődik, a hol az intézkedés vagy kényszerrendszabály célja a törvény vagy rendelet végrehajtása.

A közigazgatási jog kútfeje nemesak a törvény hanem a rendelet is. Mind a kettő jogokat alapíthat az állampolgárokra nézve, melyeknek tiszteletben tartását követelhetik a hatóságoktól, s ha a hatóságok e jogokat megsértenék, kell hogy az állampolgárnak biztosítva

legyen jogai érvényesítésének lehetősége. E lehetőség meg van adva a jogban, a közigazgatási hatóság intézkedéséből eredő jogsérelem miatt keresetet indítani. Ez az ugynevezett közigazgatási kereset. Az egyes joga e keresettel élni a közigazgatási kereseti jog. Ez egyike a leglényegesebb jogoknak az államban, egyike a legnagyobb elveknek, melyeken az államok jóléte és szabadsága nyugszik. A közigazgatási keresetjog állítja helyre a harmóniát a hatóságok intézkedései s közigazgatási jog között. Az egyesek jogai nincsenek a hatóságok önkényének kitéve s a törvény uralma biztosítva van az államban.

A végrehajtás azonban nemcsak az állampolgárok törvényes jogait, hanem érdekeit is tartozik respectálni és figyelembe venni a törvények és rendeletek végrehajtásánál. Gyakran történik meg, hogy a törvény vagy rendeletnek végrehajtásánál a hatóságok nem veszik figyelembe az élet változó és sokféle viszonyait, gyakran a törvény és rendelet szelleme ellenére oly intézkedéseket tesznek, melyek érzékenyen sértik az állampolgárok érdekeit. Természetes tehát, hogy az állampolgárokat nem lehet megfosztani attól a jogról, hogy a hatóság intézkedései ellen panaszt emelhessenek. Az állampolgárok e joga a panasz joga. E jognál nem az egyes jogainak, hanem érdekeinek megsértéséről van szó s azért érvényesítése sem lehet kereset és birói eljárás tárgya, hanem a panasz felett csakis a felsőbb hatóságok határozhatnak.

A közigazgatási keresetjog tehát legfontosabb momentumuma a hatóságok felelőssége rendszerének s a polgári szabadság alapfeltétele.

Kereset, a szó általánosan használt értelmében csak ott keletkezik, a hol valamely törvény által biztosít-

tott jogot egy harmadik megsért. Ha ily törvényes jogot törvény szüntet meg, természetes, hogy keresetről nem lehet szó. A rendelet nem változtathat, s nem szüntethet meg egyoldalul semmiféle törvényes jogot, de a rendelet nem nyúl az egyes jog körébe, s mint ilyen nem lehet a közigazgatási kereset tárgya. A törvényes jog s a rendelet közötti összhangzás a miniszteri felelősség elvei szerint állítandó helyre. Keresetjog lényegénél fogva csak ott keletkezik, a hol valakinek törvényes joga sértett meg, s ez csak a hatóság intézkedése által történik. Nincs tehát keresetjog a rendelettel szemben. A keresetjog csakis a hatóság intézkedése ellen érvényesíthető.

Már itt is világos, mily nagy fontossággal bír a közigazgatási jog nagymérvű kifejtése a hatóságok felelőssége szempontjából. A törvények és rendeletek képezik az állampolgárok jogainak alapját a közigazgatás terén, s ezek képezik a hatóságok eljárásának criteriumát. Ott tehát, a hol a közigazgatási viszonyok törvények és rendeletek által részletesen szabályozva nincsenek, a közigazgatási keresetjognak, a polgári szabadság e hatalmas biztosítékának is alig van alapja.

A közigazgatási keresetjog egy további feltétele, a törvény és rendelet szigorú különválasztása. Míg az az elv nincs elismerve, hogy a törvény az államhatalomnak csak az az akarata lehet, mely a népképviselőt hozzájárulásával jön létre, addig szó sem lehet közigazgatási keresetjogról, vagyis nem képzelhető közigazgatási keresetjog alkotmány nélkül.

Egy további feltétele a közigazgatási keresetjognak, hogy el legyen ismerve, hogy a rendelet törvény erejével bír, a mennyiben egy fenálló törvénnyel nem áll ellentétben, s hogy a rendelet ép úgy lehet jogsérelem

tárgya a hatóságok intézkedései által, mint a törvény maga.

Végre a közigazgatási keresetjog egyik nagy feltétele abban áll, hogy az intézkedés a hatóság által ne csupán elrendelve legyen, hanem hogy az egyes állampolgár, akár az intézkedés tartalma, akár valóságos kényszer által az engedelmisségre tényleg szoríttassék is.

A közigazgatási keresetjog momentumai pedig a következők:

Az első a kereset alapja, mely nagy jelentőségű az administratív pörben. Erre nézve az első elv az, hogy a kereset indokolása ne az érdekekre vagy a célszerűségre, hanem egy törvény vagy rendelet által biztosított jog megsértésére hivatkozzék. E sérelem pedig csak ott történhetik, a hol az intézkedés tartalma egy törvény vagy rendelet tartalmába ütközik. A második elv akkor keletkezik, mikor a hatóság intézkedése oly rendeleten alapszik, mely maga ütközik egy fenálló törvénybe. Itt egészen más viszony áll be, mert a rendelet nem változtathatja meg a törvényes jogot, azért nem is képezheti az intézkedés jogcímét. A keresetben tehát nem is szükséges a törvénybe ütköző rendeletet a tárgyalásba belevonni, hanem a keresetnek egyedül a törvényre kell hivatkoznia, mintha a rendelet jogilag nem is léteznék. Ha a kereset az intézkedés ellentétét a törvénnyel nem állítja s az illető törvényre nem hivatkozik, a kereset elutasítandó.

A kereset petituma nem a rendelet érvényességére elismerését vagy el nem ismerését kérelmezheti, melyre a hatósági intézkedés hivatkozik, hanem kizárólag csak annak az intézkedésnek tartalmára s következményeire vonatkozhatik, mely a kereset tárgya. A rendelet és törvény között fenálló ellentét tehát sohasem tárgya vagy

tartalma a petitumnak, hanem csak jogi indokolása s csakis a végrehajtott eselekvény semmiségére vagy kártalanítás követelésére vonatkozhatik.

A közigazgatási pör következményeinek fontossága kívánatosá teszi, hogy a törvényhozás azt követelje, hogy a per megkezdését a panaszló részéről tiltakozás előzze meg, melyben hivatkozás történjék az intézkedés által megsértett törvényre, s a kereset csak akkor indíthatatik meg, ha e tiltakozásnak nem volt eredménye.

Ha a megtörtént tiltakozás után a formaszertű kereset meg van indítva, az a kérdés merül fel, mi e lépés legközelebbi jogi következménye? A közigazgatás természete azt hozza magával, hogy a közigazgatási pör szükségkép különbözik a polgáritól e tekintetben is. A következmény a közigazgatási pörben nem lehet az, hogy az állampolgárt felmentse a hatóság iránti engedelmisség alól, míg a hatóság nem döntött.

A mi az eljárást illeti, ez nem lehet más, mint a rendes contradictorius eljárás a polgári törvényszékek előtt, s ennek alapján mondja ki ítéletét az illető bíróság a közigazgatási pörben.

A közigazgatási bíróság ítéleténél különböző szempontok jönnek tekintetbe a rendeletek különböző nemei szerint, melyeket különösen ki kell emelni.

Az első eset az, mikor a bepörölt hatóság azzal védi magát, hogy egy határozott végrehajtó rendelet értelmében járt el. A bíróság ebben az esetben tartozik a panaszolt intézkedést jogi alapjára a végrehajtó rendeletre visszavezetni s e rendelet természete azt hozza magával, hogy az intézkedés öszhangzása a végrehajtó rendelettel, az intézkedés kibocsátására való jogosultság alapjául tekintessék. Hogy az intézkedés célszerű s a végrehajtó rendelet szellemének megfelelő volt-e, abba

a bíróság nem avatkozhatik. A kérdésekre, melyekre a bíróságnak felelni kell ezek: először, vajjon az intézkedés a rendelettel ellentétben áll-e és másodszor, vajjon az intézkedés egy harmadik, a rendelet által végrehajtandó törvény által hatályon kívül nem helyezett törvénybe nem ütközik-e?

A második eset az, mikor egy tulajdonképi rendeletről van szó, mely egy hiányzó törvényt pótol. Ez esetben az intézkedés jogos voltát az ily rendelettel való összehangzás alapítja meg. Az ítélet tehát a rendelet tartalma alapján mondatik ki ép úgy, mintha a rendelet törvény volna.

A harmadik, a szükségleti rendelet esete. A kérdés itt az, vajjon a bíróság köteles-e a szükségbeli rendelet alapján kibocsátott hatósági intézkedést a törvény vagy a törvényt felfüggesztő szükségbeli rendelet szerint megítélni. Minthogy a miszteri felelősség a szükségbeli rendelet kibocsátását szabályozza s azzal a szükségbeli rendeletről eredő sérelmekért való felelősség van összekötve, itt azt az elvet kell elismerni, hogy a bíróságnak a szükségbeli rendelet tartalmát kell az ítélet alapjául elfogadni, de a törvény el nem ismerését a rendelettel szemben az ítéletben a szükség valóságos fenállásával akként kell indokolnia, hogy az ítélet megdönthetősége a népképviselőnek vagy az államtörvénytörvényeknek a szükségbeli rendeletről vonatkozó ítéletétől tétetik függővé.

Ezek azok az esetek, midőn az intézkedés felett kimondott bíróság ítélet jogi alapja a rendelet. Midőn azonban az intézkedés egyenesen törvénybe ütközik; akkor a bíróság a törvény szerint ítél. A bíróság azonban sohasem ítélhet a felett, vajjon egy bizonyos törvény vagy rendelet, mint olyan érvényes-e, de e nézetét

fölveheti az egyes, előtte fekvő kérelemre vonatkozó ítélet indokolásába.

A mi az ítélet következményeit illeti, az harmadik személyre nézve nem alapít jogot s nem alterálja a hatóság jogát, mások irányában ugyanazt a cselekvényt végrehajtani s tőlük engedelmisséget követelni.

Kérdés azonban, vajjon a panaszló, a ki egy rendelet törvénytelenységére nézve kedvező ítéletet nyert, tartozik-e ugyanannak a rendeletnek másodszor is engedelmeskedni? Igen; mert az ítélet, nem a rendelet érvényességére vonatkozik s ha tovább is fenáll, a hatóság tartozik végrehajtani s az állampolgár engedelmeskedni.

A legkomolyabb eset azonban az, midőn egy törvénybe ütköző rendelet végrehajtása oly állandó állapotot idéz elő, mely miatt az egyik állampolgár keresetet indít a hatóság ellen, melyben a kérelem nem kártérítésre, hanem az előidézett állapot megszüntésére van irányozva. Itt a bíróságnak közigazgatási tevékenységet megtiltó ítéletet kell hoznia. Az ily ítélet azonban nem ad jogot az engedelmisség megtagadására vagy ellenszegülésre. Az ítélet végrehajtásának joga csak a bíróságot illeti. Ha e végrehajtás nem volna foganatosítható a hatóság ellenkezése miatt, ez azt bizonyítaná, hogy a jogrend mélyen meg van ingatva s ez oly baj, mely nem orvosolható az által, ha az egyes állampolgár ellenszegüléssel vagy erőszakkal akarná jogait érvényesíteni.

Mindezekkel a kérdésekkel szorosán egybefügg a hatóságok illetékességének megállapítása s az illetékesből eredő vitás kérdések eldöntése.

Minden hatóságnak meg van a maga hatásköre. A hatóság meghatározott hatásköre, a hatóság illetékessége. Az illetékesség magában foglalja a köteleiséget a

hatósághoz utasított teendők teljesítésére. De az illetékesség jog is, mely más hatóságok illetékességét kizárja ugyanazokra a teendőkre nézve. A hatóság felelőssége tehát nem általános felelősség, hanem a hatóság csak is illetékességi körén belül felelős. A felelősség feltétele tehát a hatóság illetékességének sebből eredő jogainak és kötelességeinek szoros meghatározása. Nem csupán a czélszerűség, hanem egyenesen az alkotmányos szabadság szempontjából jogosult követelés, hogy ott, a hol az illetékesség iránt kétség merül fel, az állam e kérdéseknek határozott elvek szerinti eldöntéséről gondoskodjék. Mert ily elvek s határozó közegek nélkül a felelősség üres s a gyakorlati életre nézve értéktelen elv. Az illetékességi jog rendszere a hatóságok felelőségének alapja s az alkotmányos kormányzatjog zárköve.

Hogy az illetékesség összeütközése, az illetékességi vita, az illetékességi kereset és panasz mily elvek szerint döntendő el, ennek fejtegetése messzire vezetne s Stein művének idevonatkozó részét egészen ki kellene írnom. Gneist ugyan más felfogásból indul ki, s nem ért egyet a Stein fejtegetéseivel, se elméleti részökben, se gyakorlati alkalmazásukban. Nevezetesen ellenzi a felfogást, mely szerint a közigazgatási jogszolgáltatás magán kereseten alapszik. E jogszolgáltatás meghonosítása azonban Gneist főtörekvései közé tartozik.

Az előadottakat azonban szükségesnek találtam legalább kivonatban közölni, hogy a magyar közönség lássa, hogy a szabadság mily fontos kérdéseiről van itt szó s hogy mennyi bölcsesség van ég és föld között, melyről politikai életünkben nagy liberalismusunk mellett sejtelmünksem volt.

De még egy fontos kérdés nem volt megérintve, mely nagyban foglalkoztatja az elméket Európa civili-

zált és szabad államaiban. E kérdés az: hogy ki legyen a hatóságok felelőségének bírója, a közigazgatás kereset folytán keletkezett pörnek a hatóságok által megsértett állampolgári jogok érvényesítéseinek hol legyen a foruma?

Az absolut államban, a hatóságok korlátlan hatalma korában, legfeljebb panaszt emelhetett a felsőbb hatóságoknál a jogaiban és érdekeiben megsértett állampolgár. Közigazgatási keresetjog nem létezett s nem létezhetett, mert nem voltak meg jogi feltételei. Nem volt alkotmány, a közigazgatást nem törvények, hanem egy absolut kormány által kiadott rendeletek szabályozták. S ha az állampolgár jogai sérelmeinek orvoslását kereste, azt csak a felsőbb hatóságnál tehetette, tehát ott, honnan legtöbb esetben a jogot sértő meghagyás vagy parancs származott. A tapasztalatok hosszú sora azt bizonyította, hogy ez nem biztosítéka az állampolgár jogainak, hogy az egyenes megerősítése s szentesítése a hatósági önkénynek, ha a közigazgatási hábár felsőbb hatóság ítél a felett, vajjon a közigazgatási hatóság törvényt és jogot sértett-e, ha a végrehajtás szervezete vádlott és bíró egy személyben. S e tapasztalatok alapján a valódi liberalismus hívei egész Európában teljesen egyetértenek arra nézve, hogy ki ne bíráskodjék közigazgatási ügyekben elkövetett jogsérelmek felett. A szabadság minden őszinte barátja egyetért arra nézve, hogy e bíráskodás nem bizható a közigazgatási hatóságokra.

Hogy a közigazgatási bíráskodás kire bizassék, arra nézve némi eltérés mutatkozik a nézetekben, nemcsak az elmélet, de a gyakorlat terén is. Némelyek a közigazgatási bíráskodást a rendes törvényszékre óhajtják bizni, s így van ez a legfelsőbb fokban Angliában évszázadok

óta, Olaszországban 1865 óta. Mások ismét külön közigazgatási bíróságok felállítását követelik sily bíróságok életbe vannak léptetve Poroszországban, Badenben s nagyon korlátolt értelemben Franciaországban is.

De bármiként legyen eldöntve egyik vagy másik államban a közigazgatási bíróság kérdése, akár a rendes törvényszékekre, akár külön közigazgatási bíróságokra legyen a bíraskodás ruházva, az elv el van ismerve, meg van valósítva a civilizált államok intézményeiben, hogy a közigazgatási hatóságok által elkövetett jogsérelmek felett nem a közigazgatási hatóság, hanem rendes eljárás szerint külön független bíróság ítél.

S azok az államok, melyek a nagy elvet megvalósították, büszkék lehetnek e nagy vívmányra. A hol ez az elv az intézményekben testesült meg, ott a szabadság maga tartotta diadalmas bevonulását, ott az absolutismus úndorító, legrosszabb neme szenvedett végső vereséget. »A törvénynek és jognak, mondja Bähr, csak ott lehet jelentősége és hatalma, a hol megvalósításánál birói ítélet áll rendelkezésére.« Ellenben ott, a hol ez az elv még nem jutott uralomra, a hol nemesak a végrehajtó hatalom akadályozza e fontos elv meghonosítását, hanem a törvényhozás, de sőt maguk a liberális elemek sem követelték e magasztos elv megvalósítását s az e célra szükséges intézmények életbeléptetését, ott csakugyan a rendőri állam uralkodik még, nemesak külsőleg, hanem a mi még szomorubb, bensőleg a nemzet szellemében és erkölceiben. Találón mondja Bähr, Rechtsstaat czimű munkájában: »az igazságszolgáltatás megtagadása a közjog terén a rendőri állam utolsó buvóhelye.«

XI.

Igy áll a kérdés Európában. S e rövid, általános ságokban mozgó, minden részletet kerülő előadásból is láthatja mindenki, hogy ezek eddig nem ismert fogalmak nálunk (már t. i. a nagy közönséget értem), melyekkel a magyar közvélemény nem foglalkozott. Azért maradtam az általánosságok körében, mert a magyar közönség e kérdések szakszerű részletes tárgyalására nincsen előkészítve. A közigazgatási vitás kérdések, melyek az európai civilizált államokban oly élénken foglalkoztatják a közvéleményt, nálunk nem azok, mert a mi municipális eszmekörünkön kívül esnek s a nemzet életében égető szükségként nem szerepelnek. Mit érdekelheti az most a magyar embert, hogy czélszerűbb-e a közigazgatási bíraskodást külön közigazgatási bíróságokra vagy a rendes törvényszékekre bizni, mikor a közigazgatási kereset, a közigazgatási pör, az illetékességi kereset stb. fogalmi teljesen ismeretlenek előtte?

Reményelem azonban, hogy ez az állapot nem fog sokáig tartani. Az egész ország a szabadelvűség zászlaja alá állt s most már a sajtó kétség kívül kötelességének fogja ismerni megismertetni az igazi liberalismust a magyar közönséggel. S ha politikusaink s hírlapiróink annak az elmeélnék s buzgalomnak, melyet a mi municipális rendszerünkben megvalósított képte-

lenségnek, fogalomzavarnak s absolutismusnak igazolására fordítottak, csak ezredrészét fogják az európai — nem a megyei — liberális eszmék terjesztésének szentelni; rövid idő alatt oly haladást tehet a nemzet közvéleménye, hogy hozzá fogunk kezdeni a rend, az egyéni szabadság biztosítása feltételeinek létesítéséhez a nélkül, hogy nagy félreértések támadhatnának e kísérletből s a megyei politikusok a hirlapokban reakciónak hirdessék azt, a mi az igazi szabadság biztosítója s szabadelvűségnek hirdessék azt, a mi az igazi szabadságot lehetetlenné teszi.

Különben e szerény irat nem akar tankönyv lenni s azt hiszem, hogy az, a mit a hatósági felelősségre vonatkozólag a német irodalom nyomán előadtam, teljesen elégséges a kitűzött célra: a municipális törvények a hatóságok felelősségére vonatkozó intézkedéseinek megítélésére. Tekintsük meg tehát közelebbről a municipális törvény ide vágó szakaszait, hogy lássuk, mily biztosítékokat foglalnak magukban a egyéni szabadság, az állampolgári jogok szempontjából.

Ha gondosan átvizsgáljuk a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényt, találunk benne egy szakaszt, mely azt mondja, hogy a tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból . . . jogtalanul és illetéktelenül okozott, — ha a kár szabályszerű jogorvoslással elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik, s e kárkeresetek az illetékes hatóságok, a polgári törvényszékek hatáskörébe tartoznak. S ezzel szabályozva van a tisztviselő vagyoni felelőssége.

Továbbá találunk egy szakaszt, melyből azt lehet

kivenni, hogy a tisztviselő, ha bűntényt követ el, a büntető törvények által szabályozott eljárás alá esik. S egy másikat, mely azt mondja, hogy a büntető törvény határozza meg, mikor válik bűnössé a tisztviselő és hivatalnok hivatalos kötelességének elhanyagolása vagy az azzal való visszaélés által. Itt ugy látszik a hivatali büntettek lebegtek a törvényhozó előtt, de a nélkül, hogy a büntetteket megállapítaná, mint az 1871. VIII. törvenyczikk, hanem e helyett utal egy nem létező büntető törvényre.

Továbbá találunk egy szakaszt, mely felelőssé teszi a tisztviselőt, ha megsérti vagy hanyagul teljesíti a törvény vagy szabály-rendelet által megszabott kötelességét, de tette nem foglal magában a büntető törvények által tiltott cselekvényt. Ezek a fegyelmi vétségek, melyek nem sértenek jogot, de sértik a »közigazgatási szolgálat érdekeit.« A fegyelmi eljárást szabályozza azután még néhány szakasz, mely, habár szoroson véve nem tartozik ide, megérdemli a figyelmet. A fegyelmi eljárás saját szerű neme ez, melyhez hiába keresnénk hasonlót Európa valamennyi államában.

A vizsgálatot egy több tagu bizottmány teljesíti s a vizsgálat eredménye a közgyűlés elé terjesztendő, mely a tiszti kereset megindítása vagy abbahagyása felett szótöbbséggel határoz. A tiszti kereset felett pedig az illetékes első folyamodásu királyi törvényszék ítél.

A fegyelmi eljárás ez unicumán kívül, mely a fegyelmi tiszti kereset elrendelése feletti határozat hozatalát egy több száz tagból álló testületre s a korteskedés eredményére bizza, s mely a tisztviselő felsőbb hatóságának még azt a jogot sem engedi, hogy aláren-

deltjét megdorgálhassa, s a közigazgatási szolgálat érdekeinek megóvását nem a közigazgatási szakma képviselőiből alakult hatóságra, hanem egy rendes polgári törvényszékre bizza, nyomára találunk még annak, hogy a szolgabíró sérelmes határozatai az alispánhoz, az alispán és megyei közgyűlés határozatai a miniszteriumhoz fellebbezhetők.

Ezek a municipális törvénynek a hatóságok s hatósági személyek felelősségére s a jog és szabadság biztosítékaira vonatkozó határozványai.

S az elfogulatlan olvasó, minden hosszas magyarázat és bizonyítás nélkül, azonnal el fogja ismerni, hogy a municipális törvényben, melyet a szabadelvű gondolkozás remekművének tart a magyar ember, egy szó sincs közigazgatási keresetről, közigazgatási perről és bíróságról, nyoma sincs annak, hogy a törvényhozás az egyéni szabadságot, az állampolgárok jogait megakarta volna védeni a hatóságok önkénye ellen. Arra gondolt a törvényhozás, hogy a hatósági személy felelős magán- és büntetőjogilag; azt sem hagyta figyelmen kívül, hogy felelős fegyelmileg a szolgálat érdekes szempontjából. De hogy a hatóság az állampolgárnak legyen felelős az arra rendelt bíróság előtt, mert megsértette az egyes állampolgár közjogilag biztosított jogait, ez oly szempont, melyre a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény nem emelkedett.

A municipális törvény alkotói még nem ismerték a különbséget a jogsérelem s az érdekek sérelmei között a közigazgatás terén; nem ismerték a különbséget a közigazgatási kereset és panasz között, hanem mind a kettőt összeolvastva a sérelmi határozat általános fogalmában, eleget véltek tenni, ha fellebbezési jogot en-

gednek a felsőbb közigazgatási hatósághoz, s így a legnyugodtabb lelkiismerettel, semmi rosztat nem sejtve, s a liberalismus lélekemelő öntudatával proclamálták a municipális törvényben a rendőri állam egyik főelvét, melynek az igazi liberalismus már rég hadat izent Európának a szabadságban előrehaladt államokban s melyet sikerült is legyőznie, s helyébe a hatóságoknak a közigazgatási vagy a rendes bíróságok előtt felelőssége nagy elvét állítania.

A magyar állampolgár tehát, habár a magyar alkotmány elfogadta a felelős kormány eszméjét, habár választott municipális tisztviselőink vannak, mégis a közigazgatási hatóságokkal szemben a rendőri állam elveinek uralma alatt él, s a hatóságok korlátatlan önkényének van kitéve. Ez nagy baj ugyan, de még nagy szerencse az egészben az, hogy a magyar ember nem érzi, s meg van róla győződve, hogy ez az igazi liberalismus, ez az igazi szabadság.

S ha e jelenség eredetét kutatjuk, nem nagyon sokáig kell keresnünk. Ez is egyszerű következménye a specifius megyei felfogásnak, mely nem képes magasabb állami álláspontra, az európai nagy eszmék színvonálára emelkedni, még ott sem, a hol a nagy eszmék nevében akar valamit megvalósítani. Így törpült és satynyult el a megyei légkörben az önkormányzat nagy eszméje. Így semmisült meg a szabadság nevében az egyéni szabadság.

A megyei felfogás szerint a szabadság és jog egyedüli alanya a municzipium. Azért kellett gondoskodni arról, hogy a megyének biztosítottassék a jog, hogy ne legyen kötelese a miniszteri rendeletet, ha törvénybe ütköznek, nem czélszerűnek vagy kivihetetlennek

tartja, azonnal végrehajtani, hanem felirhasson ellene, s ha a kormány végrehajtását követeli, az országgyűléshez fordulhasson orvórlásért. Azért kellett gondoskodni, hogy a megye választhassa tisztviselőit, s a kormány közege, a főispán teljesen nullificáltassék. A megyét és jogait körülbástyázni, közegeit hozzáférhetetlenné tenni alulról és felülről, ez volt a főczél. De hogy az egyes állampolgárnak is vannak jogai, melyeket még jobban kell oltalmazni és sérelmekről megvédeni a megyei közigazgatási hatóság irányában, arra csakugyan nem gondoltak a megyében, s ennek utján az országgyűlésen uralkodó megyei elemek. S ennek meg volt a maga oka.

Azok az elemek, melyek eddig a megyében uralkodtak, csakugyan nem is érezték szükségét a személyes szabadság biztosítékairól való gondoskodásnak. Nekik, a kik vagy magok voltak megyei tisztviselők, vagy tisztviselőket csináltak a maguk embereiből, nem kellett jogsérelmekről tartani a megyei tisztviselők részéről. Hogy a többi, a ki tisztviselőt nem választ vagy maga nem tisztviselő, mit csinál, annál az igazi táblabírónak legkisebb gondja is nagyobb volt.

S csak így történhetett az a nevezetes eset, hogy míg az állampolgárok jogai és szabadságai biztosítékairól teljesen megfeledezett a törvényhozás, s a rendőri állam szellemében az alsóbb hatóságok sérelmes határozatai ellen intézett fellebbezések legfőbb fórumává, vagyis legmagasabb közigazgatási bírósággá a miniszteriumot tette, addig a megyei tisztviselőt a fegyelmi felelősség tekintetében is annyira körülbástyázta, hogy majdnem hozzáférhetetlen posztót foglal el ép úgy, mint a hivatalnok a legabszolútobb kormányok idejében, csak azzal a különbséggel, hogy míg ezeket a kor-

mány tartotta kezében, de védte mint saját eszközeit az alattvalók ellen, addig a megyei tisztviselő meg van védve alulról és felülről is a megye által. Hadd ítéljen az egyes állampolgárok jogai felett a miniszterium, csak a megyei tisztviselő felett ne legyen hatalma! Itt már meg kell óvni a megye jogait, itt már szükséges egy hosszadalmas procedura, melyet rendesen a minden megyében uralkodó clique emberei vezetnek (ha vezetnek) saját emberök ellen, s az eredmény előterjesztendő egy népes közgyűlésnek, mely ismét ugyanannak a clique-nek eszköze, s hivatta van határozni a felett, valjon az általa választott, s mindenféle kötelékekkel hozzá fűzött tisztviselő ellen a tiszti kereset megindíttassék-e? S arra a nem várt, s az eddigi tapasztalatok szerint alaposan nem várt esetre, ha a közgyűlés a tiszti kereset megindítását elhatározná, isten neki, hadd határozzon hát a törvényszék. S a fegyelmi eljárásnak ez a módja csakugyan gyakorlatinak bizonyult be. Senki se meri azt a bizonytalan kimenetelű nagy zajt és izgalmat előidéző gyűlöletes eljárást megindítani, s legkevésbé a főispán, a ki a megye legbefolyásosabb embereit zudítaná maga ellen; s annak daczára, hogy a megyei tisztviselők — tisztelet a kevés kivételnek — tulnyomó része alig teljesíti hivatalos kötelességét s a legbotránysabb mulasztásokat követi el, alig volt eset, hogy valahol szolgabíró vagy más megyei tisztviselő ellen fegyelmi eljárás indított volna meg.

Ez szorosán véve nem tartozik ugyan ide, de csak azt akartam vele kimutatni, hogy a törvényhozás meg tudta találni a törvényszéket, a hol a tisztviselőt kellett megóvni a kormány befolyásától, de nem kereste fel az állampolgári szabadság biztosítása érdekében.

De valaki azt fogja talán mondani, hogy az állam-

polgárok szabadsága nem lehet annyira veszélyeztetve a szabadon választott tisztviselők által, s hogy nekünk nincs szükségünk az egyéni szabadság annyi biztosítékára, mint ott, a hol az egyes állampolgár az állam által kinevezett tisztviselővel áll szemben.

Ez nagy tévedés. A hivatalos zsarnok nem kinevezés vagy választás által lesz azzá, hanem mint minden más zsarnokot, azzá teszi a törvényes korlát s a törvényes felelősség hiánya e korlát átlépéseért. A hol a közigazgatási tisztviselő önkényének korlátozására s az állampolgárok egyéni szabadságának megvédésére nincsenek meg a törvényes eszközök, ott a tisztviselő zsarnok, akár kinevezés, akár választás útján nyerte hivatalát.

Vagy talán azt hiszi valaki, hogy a megye, mely a tisztviselőt választja, eléggé ellenőrzi a tisztviselő működését, s ellensúlyozza visszaéléseit? Ne ámítsuk magunkat, hanem tekintsünk elfogulatlanul a megyei életbe. Ne indentificáljuk a megyével azokat, a kik a tisztviselők választására jogosultak s arra befolyának. Nehány száz ember ez a lakosság százezreivel szemben. Ez a néhány száz ember, de még ezek sem, hanem az a néhány befolyásos döntő egyén a megyében, csakugyan ellenőrködik a felett, hogy a tisztviselő az ő jogait, az ő érdekeit ne sértse, s egy kötelesség teljesítését szigorúan fogja tőle követelni; azt, hogy érdekeit lehetőleg mozdítsa elő — mások rovására. A választott tisztviselő pedig — kevés kivétellel — csakugyan eszközvé aljasult a tisztviselőket választó befolyásos emberek és kortesek érdekeinek s ebből a helyi és személyes érdekek oly rendszere fejlődött ki, melynek uralma demoralisálőbb, undorítóbb és veszedelmesebb a szabadságra nézve az absolutismusnál is.

Az absolut hatalom közege, bármennyire függött is tőle, mégis csak egy, és pedig nagy és tekintélyes hatalomtól függött. De a mi választott tisztviselőnk függése sok csupán helyi jelentőségű személyes érdekeket képviselő tényezőktől, kisszerű, lealacsonyító, a jellemet megrontó, s azt a nagy mérvű erkölcsi rothadást idézte elő, mely megyei életünket oly szomoruan jellemzi. S a tisztviselő függése néhány befolyásos választótól szaporítja a nem választók százezreinek s az egész országban millióinak jogait és szabadságát a tisztviselői önkény folytán különben is fenyegető veszélyeket. Az absolut kormány közege egy távol álló hatalom s ennek rendszeren politikai céljai érdekében gyakorolt önkényt az állam polgárai irányában. A mi municipális tisztviselőnk hozzá közel élő, vele folytonosan érintkező személyek kedvéért kénytelen jog- és érdeksérelmeket elkövetni, mit annál büntetlenebbül tehet, mert az a bírója, a ki nek érdekében a jogsérelmet elkövette.

A fizetési tisztviselők választása tehát nemcsak nem teszi fölöslegessé a jog és szabadság biztosítékait, hanem ép ez főindok ránk nézve a személyes szabadság biztosítékainak s a törvényszerű közigazgatás feltételeinek mennél teljesebb életbeléptetésére. Minél jobban ragaszkodik valaki a fizetett tisztviselők választásához, annál hangosabban és erélyesebben kell követelnie a törvényhozástól a jog és törvény uralmának biztosítékait a közigazgatás terén, ámbár a fizetési tisztviselők választása a demoralisatio oly elemeit hordja magában, hogy e kórnak, a személyes és helyi érdekek uralmának még ez az intézkedés sem fog véget vetni.

Mert a mély demoralisatiót a megyékben csakugyan a fizetési tisztviselők választása idézte elő leginkább s ezáltal lett a megyei élet a helyi és személyes

érdekek dulakodásának színhelyévé, s ez érdekek piszkos hullámai alámoták s elnyelték a magyar állam és nemzetiség magasztos eszméit s az az önkormányzat, szabadelvtűség és szabadság, mely a megyében állítólag feltalálható, nem egyéb egy nagy hazugságnál.

XII.

Nagy tévedés volt nemzeti érdekeinket a szabadságnak feláldozni akarni; de még nagyobb tévedés volt szabadságnak tartani azt, a minek kedvéért nemzeti érdekeinket feláldoztuk.

Kettős veszteség lett reánk nézve az eredmény. Elvesztettük a magyar nemzetiség uralmának, a magyar állam megszilárdításának egyik leghatalmasabb eszközt, s szabadság helyett a hatóságok korlátatlan önkénye lett osztályrészünk.

A legközelebbi jövőnek tehát nem lehet fontosabb feladata, mint visszanyerni mind a kettőt s megvalósítani egymás mellett a nemzet legfőbb érdekeit s az igazi szabadságot.

S szerencse, hogy az egyik nem zárja ki a másikat, s hogy viszonyaink között kivihető a nemzetiségi érdek s a szabadság oly kombinációja, mely a mostani állapothoz képest nagyszerű haladás lesz mind a két irányban.

Az igazi önkormányzat életbeléptetésére, a mint már az előbbieken kimutattam, nem is gondolhatunk. Nem azért, mert nem akarjuk; nem azért mert czélszerűtlen, hanem egyszerűen azért, mert lehetetlen. Gondoljunk a nagy eszmére, mely a fizetéstelen hivatalban nyilvánul, s mely nélkül igazi önkormányzat nem képzelhető s azonnal belátjuk, hogy társadalmi viszonyaink fejletlenségénél fogva hiányoznak nálunk

azok a tényezők, melyek alapfeltételét képezik az önkormányzat megvalósításának.

S a nemzet annyira e kényszerhelyzet befolyása alatt áll, hogy nem is tud magának fizetéstelen hivatalt képzelni, mely tevékeny és állandó közege legyen az állam functióinak, még a legszűkebb körben, a községben sem, s megalkotta a fizetéses hivatalnokokból álló bureaucrátiát, mely nem állami ugyan, de megyei bureaucratia, de csakis abban különbözik az államtól, hogy nincs képzettsége s a bureauban nem jár.

S azért egészen társadalmi viszonyaink s történelmi fejlődésünk alapján maradunk, ha megtartjuk a fizetéses tisztviselőt. De ha már az országnak néhány milliójába kerül a közigazgatási tisztviselők fizetése, akkor már legalább követeljük tőlök, hogy a közigazgatásban képzetek legyenek, hogy kötelességüket pontosan teljesítsék, hogy a magyar államot hiven szolgálják s érdekeinek hű őrei, megszilárdításának megbízható és tevékeny tényezői legyenek: s hogy ez irányban több biztosítékunk legyen mint eddig, a közigazgatási biráskodás s az állami functiók közegeinek választását nem az érdeklettek szűk körére, a magyar állam érdekei őreinek s megszilárdulása fő tényezőinek választását nem a magyar állam ellenségeire, hanem magára az államra bizzuk.

Erre sokan azt fogják mondani, hogy ez bureaucratia! Kétségtelenül. De nem a közigazgatási tisztviselők állami kinevezése teszi azzá, hanem a fizetés.

Anglia önkormányzatát a bureaucratia ellentétéként hozzák föl mindenütt, pedig nem ismer mást kinevezett tisztviselőnél. Mi pedig bureaucraták vagyunk fizetéses függő tisztviselőinkkel, habár választjuk is őket.

A bureaucratia nem a kinevezett, hanem a fizetett tisztviselővel kezdődik.

Ez a mi jelenlegi állapotunk; s a mint már előbb említettem, teljes harmoniában maradunk a történelmi fejlődéssel, ha a fenálló bureaucrátiából indulva ki, megtisztítjuk s felemeljük az által, hogy nem csak képessé tesszük arra, hogy az állam erkölcsi méltóságát nagyobb mértékben képviselje, hanem arra is, hogy nagy nemzeti céljainknak egyik hatalmas tényezője lehessen.

S ezt kellene tennünk, még ha meg is volnának nálunk azok az elemek, azok a társadalmi osztályok, melyek kivihetővé teszik az ingyen szolgálatot a közigazgatás terén. Nektünk saját szerű viszonyaink között nemzeti céljaink elérésére egy képzett, fegyelmezett hazafias egyénekből álló, egységesen vezetett s nemzeti céljainktól áthatott közigazgatási organismusra volna szükségünk még akkor is, ha az angol gentry, minden jó politikai tulajdonságaival, állna rendelkezésünkre.

Ne feledjük el, hogy terjeszkedő, assimiláló, küzdő és hódító nemzet vagyunk, s hogy e munkának most kellene javában folynia, mert ép most van rá ok és alkalom, de még erő és hatalom is.

Ezt az erőt és hatalmat szervezni, egységesen és tervszerűen vezetni a küzdelembe a nemzet legfőbb célja elérésére, ez a most élő nemzedék feladata. A mely nemzet küzd és hódítani akar, az nem lehet el egy fegyelmezett, egységes vezetés alatt álló organismus nélkül; ily szervezet nélkül nincs siker, nem lehet diadal; ily szervezet nélkül nem hódítjuk meg ezt az országot, nem tiporhatjuk el belső ellenségeit. Nektünk a nemzet céljaihoz kell alkalmaznunk az elérésökre szükséges eszközöket. A mely nemzetnek önálló nemzeti léte biztosítva van, melynek nem kell az állam határain belül

lakó ellenségeit ártalmatlanná tenni s megsemmisíteni, az szervezze közigazgatását úgy a mint az ő viszonyainak és céljainak megfelel. Mi pedig, kik léteünkért küzdünk, kiknek még ezt az államot meg kell hódítanunk, szervezzük a mi közigazgatásunkat úgy, a mint az a mi viszonyainknak és céljainknak megfelel.

S ezzel az is ki van mondva, hogy e szervezet szüksége csak addig forog fenn, míg a cél, melynek kedvéért alkottuk, el van érve. A mint a küzdelem megszűnik, a mint diadallal végezzük be a küzdelmet a nemzet lételeért, abban a pillanatban megszűnik az ok, hogy a közigazgatási szervezetben a nemzet legfőbb érdekeiért küzdő polgári hadsereget lássunk.

Ha majd 20—30 év múlva azt látja a magyar nemzet, hogy sikerült az állam egységét és tekintélyét helyreállítania, az állam belemiségeit ártalmatlanná tennie; hogy az ország területén lakó idegen népfajokat sikerült kiszakítani a rokon népfajok testéből s a magyar nemzettel és állammal összeforrasztani úgy, mint a francia az elsassi németet; ha a tervszertien szervezett közoktatás befolyása által sikerült a nem-magyar lakosság értelmiségét, szellemi munkával foglalkozó osztályait assimilálni s ezáltal oly közszellemet alkotni az országban, mely nem ismer solidaritást csak a magyar államot fentartó tényezőkkel; ha sikerült biztosítani a magyar állam fenállását s a magyar nemzetiség fenségét a magyar államban oly módon, hogy belülről ne jöhessen többé kérdés alá; s ha végre az alatt megváltoznak társadalmi viszonyaink, s a magyar gentrynek, mely most bolondnak tartja azt, a ki fizetéstelen hivatalról beszél, legnagyobb ambíciója az lesz, hogy ingyen szolgálhassa az államot: akkor azután léptesse életbe az igazi önkormányzatot, szüntesse meg a burocratiát, s

vegye igénybe az állampolgárok öntevékenységet a közigazgatás terén, mint azt Poroszországban próbálták meg. A mint a veszély megszűnt, a mint a küzdelemnek vége, fölslegessé válnak a küzdelem eszközei is. De valamint a befejezett háboru után mindenki természetesen találja, hogy a hadsereget szétbocsátják, ép úgy természetesen találja mindenki, hogy a háboru tartama alatt a legkivételesebb intézkedéseket teszik, a küzdelem kedvező kimenetele érdekében.

Sokan azt hiszik, hogy az a szervezet, melyet a magyar nemzet legfőbb céljai érdekében követelnek, teljesen megsemmisíti az önkormányzatot s a merev, minden önálló localis életet megölk francia központosítást hozza be hazánkba.

E téves felfogás onnan ered, hogy nem tesznek különbséget az önkormányzat állami, hatósági és tisztán helyi és gazdasági oldala között. Ha a hatósági funkciót az állam által kinevezett közegekre bizzuk, ezzel nem teszünk egyebet, mint hódolunk annak az elvnek, mely az önkormányzat és szabadság hazájában Angliában a legkövetkezetesebben van megvalósítva: hogy hatósági funkciókat csak az állam megbízottja végezhet.

Ez legkevésbé sem vonja maga után a megye és község megsemmisítését. A gazdasági önkormányzat terén a vagyon kezelése, utak, hidak építése s fentartása, kórházak, tébolydák s egyéb humanitárius intézetek felállítása s kezelése, az önmegadóztatás e célokra, a szükséges közegek: mint a pénztárnok, ügyész, ellenőr, felügyelők, szolgák stb., nemkülönben választmányok s bizottságok választása; ezenkívül a hatósági önkormányzat terén a befolyás az adókiivetésre, az iskolatügyre s a közigazgatási biráskodásra azok a teendők, melyek elég tág tért nyitnak a megyei lakosság öntevékenységének.

A községet nem is szükséges említeni, mert itt a gazdasági önkormányzat teendői levén tulsúlyban a hatósági felett, a községi önkormányzat hatásköre s az előljárásnak a gazdasági önkormányzat elvei szerint választás útján való betöltése kérdés alá sem jöhet, s legfeljebb a megválasztottaknak a hatóságok által való megerősítéséről lehetne szó.

Mind e teendőknek és jogoknak az önkormányzati körökre való ruházása legkevésbé se veszélyeztetné a magyar állam érdekeit s ennél fogva nincs is ok, hogy az öntevékenységre alkalmat nyújtó intézmények egy minden önálló tevékenységet és mozgást megsemmisítő merev központosításnak essenek áldozatul.

S a mi különösen a megyét illeti, ennek önkormányzatával nagyon czélszerűen lehetne az állam hatósági közegeit összecombinálni úgy, hogy a folytonos érintkezés és együttműködés megakadályozná az állam közegeinek a megyei elemektől való elidegenítését vagy összetűzését. A megye képviselőinek — melynek kisebb számu, de válogatottabb tagokból kellene állnia — közgyűlésein úgy mint most a kormány kinevezett közege elnökölne, csak hogy most már ő volna a megyei közigazgatás feje és vezetője is. Ez a közgyűlés állapítaná meg a megyei költségvetést, adna felmentvényt a számadónak, határozná új utak s műtárgyak s egyéb megyei közlekedési eszközök iránt, ez alkotna szabályzatokat a megyei intézetek fentartása s kezelése iránt, ez határozná meg a szükséges önkormányzati közegek számát, fizetését, hatáskörét, ez választaná meg a bizalmi férfiakat, kik által a megye lakossága befolyást gyakorolna az adókiivetésre, az iskolatügyre, a községek felügyeletére s a közigazgatási biráskodásra az állandó választmányban; ez írta fel a kormányhoz a közigaz-

gatásban tapasztalt hiányok vagy visszaélések iránt s terjesztene elő javaslatokat vagy véleményeket a közigazgatás körébe vágó kérdésekben.

A megyei közigazgatás vezetőjének elnöklete alatt álló állandó választmány, mely fele részben a megye választottaiból, fele részben állami közegekből állana, ismét egyesítené az állam s az önkormányzat közegeit a legfontosabb teendők teljesítésében. Az állandó választmányban az állam közegei s az önkormányzat bizalmi férfiai együtt gyakorolnák a felügyeletet a községek felett, a fegyelmi jogot a községi előljárókra vonatkozólag, tárgyalnák a községek s a megye területén működő hatósági közegek közigazgatási s rendőri határozatai ellen benyújtott felebbezéseket stb.

Igy az állam hatósági közegei s az önkormányzati körök bizalmi férfiai mintegy összefonva s együtt működve végeznék a legszebb s legfontosabb feladatokat. Igy nem zárnók ki egészen az állampolgárok öntevékenységet a közigazgatásból s egyszersmind lehetlenné tennők azt, hogy az állam érdekei sérelmet szenvedjenek az által, hogy oly hatósági közegeket erőszakoljanak rá a megyék önző vagy államellenes cliquejei, kiket céljaira nem használhat, vagy a kik nyílt ellentétben állanak a magyar állam legfőbb érdekeivel.

Igaz, hogy mind ebben nincs meg a tisztviselők választása. De mennyire megtisztul a megye az által, ha nincs befolyása a hatósági közegek választására. A megyei kortesek befolyása megszűnik, s ezzel együtt a sok alacsony eszköz alkalmazása a hivatal elnyeréseért. A hatóság tekintélye és erkölcsi sulya növekedni fog, a mint függetlenné lesz téve a helyi és személyes érdekek befolyásától s nem aljasul ez érdekek eszközévé. A hatóság függetlenítése alulról, a képzettség magasabb foka,

mely az állandó alkalmazás szükségképi következménye képessé fogja tenni a tisztviselőt, kiméletlenül érvényesíteni az állam érdekeit s részrehajlatlanabban bíraskodni a közigazgatási rendészet terén; s az a meggyőződés, hogy a tisztviselő nem áll a helyi és személyes érdekek szolgálatában, növelni fogja iránta a közönség bizalmát, s így elhárítjuk a személyes szabadságnak s a részrehajlatlan közigazgatási bíraskodásnak a választásból eredő nagy veszélyeit. A megye sem lesz többé színhelye a hivatalhajsátságnak, hanem a közügyekre irányozhatja figyelmét s most már részrehajlatlanul s szigoruan ellenőrizheti a közigazgatási hatóságokat, mert az állam által vannak kinevezve s nem az ő választottai kiknek hibáit és visszaéléseit eltakarni mindig érdekében állott az uralkodó megyei többségnek.

Mindez azonban még nem elég. A választott hatósági tisztviselő a mi viszonyaink között nagyobb veszélye a személyes szabadságnak a kinevezett tisztviselőnél. De a kinevezett tisztviselő is az. S azért mellőzhetlen, hogy most már a személyes szabadság biztosítékaira, a polgári szabadság eddig teljesen elhanyagolt érdekeink megóvására gondoljunk.

A municipális szabadság eszméjét, mely a hatósági önkényt honosította meg nálunk, el kell ejttenünk a magyar nemzet legfőbb céljai s az igazi szabadság érdekében. De honosítsuk meg a személyes szabadság biztosítékait a legliberálisabb módon, és pedig mielőbb. Addig is, míg a hatósági hivatalok betöltésének viszonyaink között legcélszerűbb módja iránt megállapodásra jutunk, ez a kérdés foglalkoztathatná államférfiainkat, törvényhozásunkat és journalistáinkat. Akár választjuk, akár kinevezzük a tisztviselőket, a személyes szabadság biztosítékait meg kell alkotnunk. A

mit a törvényhozás ezen a téren alkot, az maradandó alkotás lesz, melyet a közigazgatási szervezet átalakítása nem fog alterálni. S ez ellen egyik oldalról sem tehető kifogás. Az a ki a tisztviselők választásaért rajong, valamint az is, a ki a nemzeti érdekek szempontjából a tisztviselők kinevezését óhajtja, egyet fog érteni e felfogással, ha a hatósági önkény ellensége s az igazi szabadság barátja, még ha erélyes nemzeti politikát követel is.

Mert a személyes szabadság biztosítékai nincsenek ellentétben az erélyes magyar nemzeti politikával. A magyar nemzetnek szüksége van egy öntudatos erős kormányra, a nagy feladatoknak megfelelő közigazgatási szervezetre. De a hatósági önkényre nincs szüksége.

Ha a magyar állam érdeke kívánja, állítsunk közélettanodákat, tanítóképezdét s a magyar nemzeti szellem terjesztésére, a nem-magyar ajku lakosság értelmiségének assimilációjára; zárjuk be az oly tanintézeteket, melyekben a hazának ellenségeket nevelnek, szervezzük a közoktatást úgy, hogy nemzeti érdekeinknek szolgáljon; szóval tervszerűleg mozdítsunk elő mindent, a mi a magyar nemzet terjeszkedését s erősödését előmozdítja, s irtsunk ki mindent, a mi ezt akadályozza vagy veszélyezteti; állítsuk fel bizonyos pontokon az állam közegeit, hogy örködjenek a magyar állam érdekei felett, alkalmazzák szigoruan a törvényt, de nyerjék meg a népet az érdekeiről való gondoskodás által, szerezenek maguknak bizalmat és tekintélyt kötelességök pontos és lelkiismeretes teljesítése által, hogy sikerrel ellensúlyozhassák a magyar állam ellenségeinek működését; ha szükséges, hogy a nemzetiségi izgatást büntessük az együletben, a sajtóban, az egyházban, tegyük be törvényeinkbe, hogy büntetni akar-

juk s mily büntetést szabunk rá. Hadd tudja mindenki, hogy az állam nem tűri legfőbb érdekeinek megsértését s hogy azt büntetni akarja s a hatóságok és bíróságok járjanak el a szerint. Ezt kívánja a magyar nemzetiség érdeke.

De a magyar nemzetiség érdeke nem követeli, hogy a rendészet terén a tisztviselő határozza meg, mi a rendőri kihágás s mi a büntetése s minden formális eljárás és felelősség nélkül ítéljen el vagy mentsen fel valakit bölcs belátása szerint. A magyar nemzet érdeke nem kívánja, hogy a közigazgatási biráskodás legmagasabb foruma a ministerium legyen, hogy a magyar állampolgár meglegyen fosztva az egyéni szabadság jótéteményeitől.

Sőt ellenkezőleg. A magyar nemzetiség érdeke azt hozza magával, hogy az az állam, melyet ő tart fenn, mennél teljesebben valósítsa meg az állam etikai lényegét és hivatását. A magyar állam legyen jogállam. Sajátságos varázserő rejlik a jog és törvény uralmában, mely tiszteletre kényszeríti még azt is, a kit sujt s az oly állam, mely megvalósítja a jog és törvény uralmát, szükségkép az állampolgárok tiszteletének és ragaszkodásának tárgya.

Mi a nem-magyar ajku lakosok nagy csoportozataival szemben nagy sikerrel alkalmazhatjuk az assimilatio nagy eszközeit a nélkül, hogy a nagy tömegben ellenszenvet gerjesztenénk. De a jog és törvény megsértése, a hatóságok önkénye az egyessel szemben, elkeserít és elidegenít s az állam polgárai nem érzik magukat jól oly államban, melyben a jogbiztosság hiányzik, melyben a hatóságok nem a jog és törvény őrei, hanem megsértői, s a jogsérelmeknek nincs biztos orvoslása.

A magyar nemzetiség és a szabadság érdeke egyformán azt kívánja, hogy mennél teljesebben léptessük életbe a személyes szabadság biztosítékait. Alkossa meg a törvényhozás a rendőri büntető törvénykönyvet, szabályozza a rendőri eljárást, fejtük ki a közigazgatási jogot minden irányban, ha lehet törvény, ha ez nem lehet, rendeletek által; fektessük a közigazgatási biráskodást a jogállam elveire s ne engedjük, hogy a különböző fokozatokban a hatóságok maguk s kivált a ministerium legyen közigazgatási bíróság, hanem gondoskodjunk arról, hogy más szabad államok példájára egy független forum ítéljen a hatóságok intézkedéseinek törvényes vagy törvénytelen volta felett.

A közigazgatási biráskodásnak a kormánytól való elvonása nem fogja megfosztani lényeges funkciójától, nem fogja csökkenteni befolyását és hatalmát. Sőt ellenkezőleg a sok apró-cseprő ügy elvonása a kormány hatásköréből, csak képesebbé teheti lényeges és nagy feladatainak érvényesítésére. S valóban ideje, hogy kormányunk e nagy és lényeges funkciók teljesítését megkezdjé. Ideje, hogy a kormány nálunk is azzá legyen, a minek lennie kell, az állam kormányzata általános irányának, alapeszméjének képviselőjévé, az állam legfőbb érdekeinek megvalósítójává, az állam egységes cselekvésének legfőbb organumává, az államélet irányadó, hatalmas tényezőjévé.

A mi kormányunk még nem foglalja ezt a helyet államéletünkben, melyet lényegénél fogva el kellene foglalnia. Mig másutt a kormányok terjeszkedése s tulajdonságai ellen biztosítékokat, korlátokat keresnek az emberek, addig nálunk általános a panasz, hogy a kormány nem érvényesíti hatalmát a közigazgatás terén passiv nézője a hatóságok mulasztásának és visszaélései-

nek, s nem tud parancsolni, nem tudja akaratát érvényesíteni s lemond még azoknak a jogoknak gyakorlatáról is, melyeket az 1870. évi törvényhozás municipális szelleme meghagyott neki s melyek nélkül kormányzat absolute nem képzelhető.

A törvényhozás legkevésbé sem vonta kétségbe azt, hogy a kormánynak joga van rendeleteket kibocsátani, az alárendelt hatóságokhoz. A kormány rendeletei nálunk is a közigazgatási jog jelentékeny kútfeje lehetnének, mert általánosan elismert közjogi elv az, hogy a kormány a rendelettel fennálló törvényt hatályon kívül nem helyezhet s meg nem változtathat, de ott hol törvény nincs, a rendelet csak úgy kötelez, mint a törvény.

De kormányaink mindekkoráig alig éltek a rendelet kibocsátása jogával, legalább oly értelemben nem, hogy azt az ország közigazgatása elhanyagolt nagy ágainak rendezésére használták volna addig is, míg a törvényhozásnak érkezése lesz e fontos viszonyok szabályozására. A kormány írásbeli érintkezésben állott és áll most is az ország hatóságaival s felhívja kórházi költségek beszédésére, mindenféle jelentések és kimutatások felterjesztésére, értesíti a marhavész állásáról stb. szóval, levelez a hatóságokkal a helytartó tanácstól fennmaradt rendeletek és intézkedések értelmében, a nevezett kormányzék tráditíói alapján s ezek folytatásaként gépszertűleg s nem követelve a hatóságoktól egyebet az ügyek gépszerű elintézésénél. Az alkotmányos kormány nem volt képes eddig valami új alkotást létrehozni a közigazgatás terén; nincs egy utasítás, egy rendelet, mely valamely új iránynak, magasabb felfogásnak vagy a kormány nagyobb mérvű, az ország minden részére kiható tervszerű tevékenységének volna bizonyítéka. Ha a kormány sürgetés nélkül megkapná a tüz-

esetekre, fürdőkre, az ujonczozás eredményére stb. vonatkozó kimutatásokat és jelentéseket, bizonyára teljesen meg volna elégedve az ország közigazgatásával.

Pedig a kormány sokat használhatott volna a közigazgatás ügyének, ha a rendelet kibocsátása jogát az ország elhanyagolt állapotához s égető szükségleteihez mértén gyakorolta volna.

Tudjuk, hogy municipális tisztviselőink nem hivattászerű tisztviselők, t. i. nincs képzettségük szakmájokban, nincs gyakorlatuk a közigazgatási szolgálatban s életüket nem kizárólag e szolgálatnak szentelik. A kinek összeköttetései vannak a megyében, a legfőbb megyei hivatalt is elérheti, ha életében sohasam látott egy törvényt, egy rendeletet vagy egy közigazgatásra vonatkozó könyvet, ha életében sohasem szolgált a közigazgatás terén. A municipális törvény nem követel a tisztviselőtől szakképzettséget s abból a nevezetes feltevésből indul ki, hogy az, a kinek sejtelve sincs a közigazgatás feladatairól, teljesen megfelelő közege lehet a közigazgatásnak. Ennek következménye az, hogy közigazgatási tisztviselőink, kevés kivétellel teljesen tájékozatlanok a közigazgatás mezején s a legjobb akarattal sem képesek a közigazgatás fontos feladatait megvalósítani. Ennek további következménye a közigazgatás feladatainak elhanyagolása, közigazgatásunk mély sülyedése.

Ha eddigi kormányaink figyelemre méltatták volna közigazgatásunk állapotát, ha az alárendelt hatóságok működését figyelemmel kísérték s ellenőrizték volna, ha a hatóságokat utasításokkal s rendeletekkel tájékozták volna a közigazgatás feladatai iránt, ha a kormányzat legfontosabb ágait szabályozták volna, sok tisztviselő tanult, tájékozódott s utmutatást nyert volna. Így töltötte volna ki a kormány közigazgatási jogunk tátongó

hézagait, szabályozhatott volna sok fontos viszonyt, még mielőtt a törvényhozás foglalkozott volna velök; így szerezhetett volna gazdag tapasztalatokat a közigazgatás terén, a mennyiben sok rendszabálynak rendelkezés útján életbeléptetése által meggyőződhetett volna czélszerű voltukról s a törvényhozás későbbi tárgyalásainak biztos alapot, hasznos és gazdag anyagot szolgáltatott volna.

Ezt a kormány nem tette, de sőt annyira passiv és közönyös volt, hogy a hatóságoknak még saját czéljai, szándékai valósítására nézve sem adott utasítást. Nincs az a főispán, alispán vagy tanfelügyelő, a ki oly utasítást kapott volna, melyben a kormány határozottan kimondotta volna akaratát s kijelölte volna az irányt, melyben az illető közeg tevékenységének súlyos felelősség terhe alatt mozognia kell, nincs az a közeg, a kire a kormány szigoruan ráparancsolt volna, hogy az általa követett politika szellemében működjék. De sőt, ha valamely alárendelt közeg kért is utasítást s felvilágosítást a kormány intenióra vonatkozólag, ezt az utasítást még ekkor sem kapta meg s eddig a közigazgatási organismus s a kormány között az a viszony állott fenn, hogy az előbbi, mely mellözhetetlen eszköze a kormány czéljai és szándékai megvalósításának, sohasem tudhatta meg a kormánytól, mi a czélja és szándéka és a kormány sohasem tett még csak egy gyenge kísérletet sem, hogy a közigazgatási organismust szellemével áthassa s mélyen átgondolt terveinek keresztülvitelére használja fel.

Ép oly kevéssé gyakorolt a kormány egy másik jogot, a felügyelet jogát a törvényhatóságokkal szemben. Ezt a jogot, melyet a törvényhozás a kormánynak engedett, a kormány eddig tényleg nem gyakorolta. A ki ismeri a megyei életet, azokat a fontos állami, megyei,

községi és egyéni érdekeket, melyeket az állam a megyék közönségeire bízott, elcsodálkozik, ha látja, hogy a kormány mily kevéssé volt kíváncsi megtudni, vajjon az ország hatóságai mit csinálnak s hogy mozdítják elő a rájuk bízott fontos érdekeket. A kormány teljesen meg volt elégedve azzal, ha az illető törvényhatóság jegyzőkönyveit, költség előirányzatát s számadását felküldötte. A kormány, úgy látszik, azt hitte, hogy a megye által felterjesztett iratok felülvizsgálatában a felügyeleti jogot is gyakorolja. A kormány egyedüli közege a törvényhatóságban, a ki hivatva lenne a kormányt tájékoztatni, az állásából folyó okoknál fogva, szükségkép maga sincs tájékozva, s így ép a kormány az, mely legkevésbé ismeri a törvényhatóságok gazdálkodását, legkevésbé van tájékozva az ország állapota iránt. Arra még nem volt példa, hogy a kormány egyes törvényhatóságokba megbízottakat küldött volna ki, hogy azokat a dolgokat nézze meg, melyeket nem lehet megtudni a jegyzőkönyvből. A kormány még eddig nem volt kíváncsi megtudni, mily kézben vannak a megyei utak és hidak; hogy kezeltek a közmunka e sok millióra menő érték; mi történik az árvák pénzével, azzal a sok millió forinttal, melyeket a megyék árvaszékei kezelnek. Vajjon melyik kormányférfiu tudná megmondani, mennyi közmunka iratott össze egy bizonyos évben az országban, s még kevésbé, mennyi váltatott meg ebből s hová fordított, vajjon az utakra-e vagy máshová? Melyik kormányférfiu tudná megmondani, vajjon rendben vannak-e az árvapénztárak, biztosítva van-e az árvák vagyona, és pénze vagy ezt is egymásnak adták kölcsön a megye uralkodó emberei?

Mindezekről csak a kormánynak nincs tudomása. Mindenki ismeri a visszaéléseket, melyeket saját köré-

ben majdnem minden megyében megfigyelhet, mert nyíltan és leplezetlenül történnek s a közbeszéd tárgyát képezik. Csak a kormánynak nincs róla tudomása. Legalább ezt kell föltenni, mert mit kellene mondani, ha a kormánynak tudomása volna e visszaélések felől és nem lenne semmit megakadályozásukra vagy megtorlásukra?

A törvényhatóságok tehát a kormány tétlensége s közönye folytán, mely a törvényhatóságok önkormányzatát úgy értelmezte, hogy ez privilegium a legnagyobb visszaélések és mulasztások büntetlen elkövetelésére, a legmélyebb demoralizáció színhelyévé lettek. Az ellenörködés teljes hiánya, az a tudat, hogy a szorgalom és lelkiismeretesség, a hanyagság és visszaélés egyforma közönnnyel ignoráltak a kormány által, s hogy a kormánynak sejtelme sincs a megyében történő dolgokról, idézte elő azt a rothadást a megyékben, melynek symptomait megtalálhatja könnyen a ki akarja. Ehez járult még a kormány közönye a magyar nemzetiség érdekei iránt. Valamint nem jutalmazott és nem sujtott a közigazgatás terén, úgy ezen a téren teljes egykedvűséggel nézte, hogy nemcsak egyes tisztviselők, hanem egész tisztikarok legfőbb tisztviselőikkel az államellenes agitáció élen állanak s bujtogatják az állam polgárait az állam ellen s hivatalos hatalmukkal gyakorolnak nyomást azokra, a kik ragaszkodnak a hazához. Arra nem volt eset, hogy a kormány egy ily tisztviselőt megnyitott vagy elvtávolított, de még arra sincs példa, hogy államellenes magatartásaért megintetett volna. Arról pedig már épen szó sem volt, hogy intézkedések történjenek a törvényhozás által, hogy ily jelenségek elő ne fordulhassanak s a municipális törvény oly módon változtassék meg, hogy az államellenes izgatókat ki lehessen zárni az állam érdekei megóvására hivatott köz-

igazgatási organismusból. Ez mind nem történt s a kormány nyugodt lélekkel vállalkozott a rend fentartására s a magyar állam érdekeinek megóvására oly közigazgatási organismussal, melybe a haza ellenségei választják egész törvényhatóságok területére a legfontosabb, legbefolyásosabb közegeket, s oly törvénnyel, melynek alapján a tisztviselőt, a ki államellenes czélok megvalósítására törekszik, büntetni, de sőt még eltávolítani sem lehet.

A kormány e tétlensége s közönye tekintélyének folytonos sülyedését idézte elő. A kormány, az államélet vezető, irányadó, hatalmas tényezője helyett, pusztá árnyékká lett. Midőn a kormány nagy szerepéről lemondott, midőn nem mert akarni s akaratát kiméletlen eréllyel megvalósítani, a hatóságok minden határozott irány és cél nélkül maradtak; nem volt a ki erős erős kézzel egyesítette volna őket s így a municipiumokon belül minden atomjaira hullott szét. Mindenki saját kezére kezdett politikát csinálni, még a legutolsó falusi bíró is. S így a hatóságok oly törekvések eszközeivé lettek, melyek az állam érdekeivel egyenes ellentétben állnak s nagy véletlen, hol ez nem történik s itt sem a kormány tevékenysége akadályozza meg.

Ha e felbomlási processust nem akasztja meg valami, elvesztjük az egységet államéletünkben. Az állam akaratában, a törvényhozásban még meg van az egység; az állam cselekvésében, a kormányzatban már nincs meg többé.

Az egyedüli hatalom, mely e végzetes processust megakaszthatja, a kormány. A kormány igyekezzék, azt az állást elfoglalni az államban, melyet lényegénél fogva elfoglalnia kell. A kormány tevékeny, az állam egységét érvényesítő hatalmas tényező legyen s ne árnyék. A

kormány állítsa föl a politikai ideált, formulázza a politikai alapeszmét, melyet a hatóságok által meg akar valósíttatni, s parancsoljon, kényszerítsen és büntessen e nagy célok megvalósítása érdekében.

De a mai állapot tarthatatlan. Ennek meg kell szünni. Ezt kívánja a szabadelvű párt s a haza érdeke.

A nemzet már évek óta várja azt az erős kezet, mely végre rendbe hozza ezt az országot, visszaállítja a magyar állam megingatott tekintélyét s megfékezi s megsemmisíti az ország belellenségeit. A nemzet ma azt hiszi, hogy ez az ember Tisza Kálmán lesz. Tőle várja e nagy feladatok megvalósítását. Csak tőle függ vajjon csatlakozni fog-e benne a nemzet, mint másokban s oda teszi őt is a történelem a hova a többiek a kikben csatlakozott. De ha azt akarja, hogy e nemzet ne csatlakozzék benne, meg kell barátkoznia a mai közigazgatási szervezet gyökeres átalakításával, le kell mondania arról a gondolatról, hogy foltozgatásokkal, félrendszerűekkel lehessen bajainkon segíteni s egy egész nagy tetre kell magát elhatároznia. A mostani közigazgatási organismussal a nemzet szükségleteit nem lehet kielégíteni, nagy céljait nem lehet megvalósítani. Egy célszerűen alkotott géppel egy gyermek is óriási munkát végezhet, de a mi közigazgatási gépezetünkkel egy óriás, egy lángész sem képes eredményeket felmutatni. Ez a gépezet megbénítja, tehetetlenné teszi a legnagyobb erőt, meddővé, eredménytelenné a legszebb törekvést, az az politikailag megsemmisíti azt, a ki azt hiszi, hogy a gépezettel a nemzet nagy céljai megvalósíthatók. Nem lehet magasabb cél erre a nemzetre s államférfiakra nézve, a mostani közigazgatási szervezet gyökeres átalakításánál.

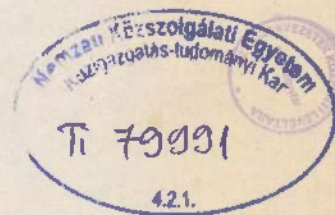
Ez a legközelebbi jövő feladata. Így lehetne meg-

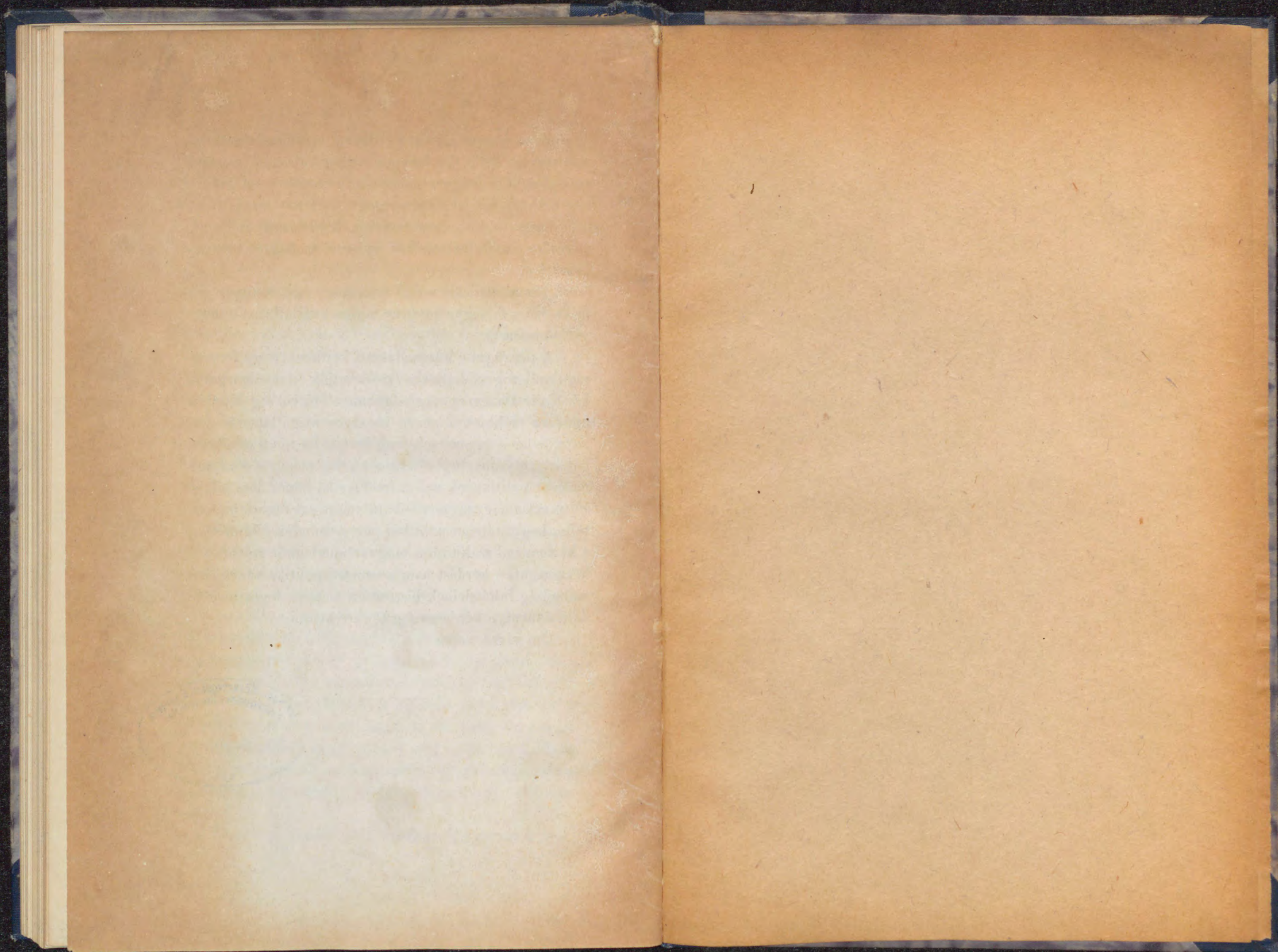
óvnunk a magyar nemzet érdekeit, a szabadság megszorítása nélkül; így lehetne megvalósítanunk az igazi szabadságot, a magyar nemzet érdekeinek veszélyeztetése nélkül; így tehetnénk nagy haladást mind a két irányban: több eszközt nyernénk nemzeti céljaink elérésére s több biztosítékot az igazi szabadság megvalósítására.

S ez a feladatot méltó arra, hogy egy magyar politikai párt felvegye programjába s vállalkozzék megvalósítására.

A pénzügyi s közgazdasági kérdések, nagy fontosságuknál fogva, háttérbe szoríthatják a közigazgatás kérdését. De egész nagyságában előtérbe fog lépni, a mint az előbbiekre nézve bizonyos megállapodás jön létre. S ha e nemzetnek van jövője, ha túléli mindazokat a nagy megpróbáltatásokat, melyeket a sors s a magyar politikusok reá mértek, s ha képes lesz lelkesülni saját nagyságaért és hatalmáért, azt fogjuk tapasztalni, hogy minden politikai párt és minden államférfiu, a ki nem tud szakítani a magyar municipalismussal, s a közigazgatási kérdést nem a nemzeti politika s az egyéni szabadság feltételeinek biztosítása alapján fogja megoldani akarni, e kérdésen fog tönkre menni.

Qui vivra, verra.

a. FSZEK
5000-

PKF Közigazgatástudományi Kar Könyvtára

00058763

MS Muscat 1308

Könyv. tít.

